

Vilniaus universitetas

Filosofijos fakulteto

Magistro studijų programa „Taikomoji ir teorinė kriminologija“

Gintarė Cicėnaitė

Magistro darbas

**Lygtinis paleidimas kriminologinėje perspektyvoje: tendencijos ir teisėjų sprendimų
subjektyvieji veiksniai**

Darbo vadovas: Doc. Dr. Simonas Nikartas

Vilnius

2025

TURINYS

Santrauka	3
Summary.....	4
Įvadas.....	5
1. Lygtinio paleidimo sąvoka ir modeliai	9
2. Lygtinio paleidimo instituto teisiniai aspektai.....	12
2.1 Lygtinio paleidimo reglamentavimo raidos istoriniai aspektai	12
2.2 Dabartinio Lygtinio paleidimo reglamentavimo ypatumai	14
2.3 Lygtinio paleidimo taikymo praktikos ypatumai	15
3. Lygtinio paleidimo institutas kriminologijos mokyklų požiūriu.....	18
3.1. Lygtinio paleidimo samprata pozityvistinės kriminologijos idėjų kontekste.....	18
3.2. Lygtinio paleidimo samprata kritinės kriminologijos idėjų kontekste	24
3.2.1 Teisėjo sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo remiantis esminių veiksnių teorija	27
3.2.2 Sprendimo dėl lygtinio paleidimo procesas remiantis neužtikrintumo vengimo teorija	29
4. Lygtinio paleidimo taikymo tendencijos ir subjektyvieji teisėjų sprendimo veiksniai: empirinis tyrimas	32
4. 1 Tyrimo metodika	32
4.1.1 Kiekybinė nutarčių turinio analizė	33
4.1.2 Pusiaus struktūruotas interviu	36
4.1.3 Tyrimo etika	37
4.1.4 Tyrimo ribotumai.....	37
4.1.5 Duomenų tvarkymas.....	38
4.2 Teismo nutarčių kiekybinio tyrimo rezultatai.	40
4.3 Pusiaus struktūruoto interviu kokybinio tyrimo rezultatai.....	51
5. Veiksniai, darantys įtaką teisėjų sprendimų dėl lygtinio paleidimo taikymo priėmimui: esminės įžvalgos ir diskusija	60
6. Išvados.....	68
Literatūros sąrašas	70
Priedai.....	75

Santrauka

Lygtinis paleidimas kriminologinėje perspektyvoje: tendencijos ir teisėjų sprendimų subjektyvieji veiksniai

Lygtinis paleidimas yra siejamas su nuteistojo resocializacijos ir bausmės reabilitacijos siekiu, taip pat įkalinimo žalos, kalinių skaičiaus mažinimu. Mokslinėje literatūroje lygtinio paleidimo instituto veiksmingumas apibrėžiamas stebint teigiamus pokyčius nuteistojo elgesyje, žemą nuteistųjų recidyvizmo lygį. Tačiau stebimos lygtinio paleidimo taikymo tendencijos – žemas lygtinai paleistų nuteistųjų, kuriems buvo taikomas sąlyginis lygtinis paleidimas, procentas, nevienoda teismų praktika, paremta skirtingai interpretuojamais kriterijais, skatina analizuoti teismo priimamo sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo procesą ir veiksnius, darančius įtaką sprendimui. Šiame darbe remiamasi kritinės kriminologijos perspektyva teigiant, kad teismo sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo, remiantis neužtikrintumo vengimo ir esminių veiksmų teorijomis, gali būti paremtas rizikos valdymu, taip pat institutą reglamentuojančiame įstatyme nenumatytais kriterijais, charakterizuojančiais nuteistojo socialinę padėtį ir kriminalinę istoriją. Sprendimai dėl lygtinio paleidimo, paremti šiais kriterijais, gali būti siejami su nuteistųjų skirstymu pagal socialinį statusą ir socialinių etikečių klijavimu. Siekiant išanalizuoti teismo priimamo sprendimo dėl instituto taikymo procesą, darbe pasitelkta mišrių tyrimo metodų prieiga ir atlikta kiekybinė teismo nutarčių analizė bei kokybinis tyrimas – interviu – su 12 teisėjų ir teisėjų padėjėjų. Tyrimo rezultatai parodė, kad tokie kriterijai kaip nusikalstamo elgesio rizikos lygis, pozicija dėl kaltės, specialybės, darbinės patirties ar kvalifikacijos turėjimas, psichiką veikiančių medžiagų vartojimas bei Komisijos balsai yra susiję su teismo sprendimu dėl lygtinio paleidimo taikymo ir gali jį prognozuoti. Teisėjais ir teisėjų padėjėjais lygtinio paleidimo institutą apibūdina nuteistojo resocializacijos siekiu, sieja su kylančiu neaiškumu dėl nuteistojo pakartotinio nusikalstamų veikų darymo rizikos. Taip pat nustatyta, kad pagrindiniais kriterijais teismui priimant sprendimą dėl instituto taikymo tampa nuteistojo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis bei pobūdis, likęs neatliktos bausmės laikas, kurie siejami su visuomeniniu interesu, nuteistojo socialinis statusas vertinamas kaip pagalbinis veiksnys pačiam nuteistajam pakartotinai nenusikalsti, todėl skirtingu socialiniu statusu pasižymintys nuteistieji teismo gali būti vertinami skirtingai.

Raktiniai žodžiai: lygtinis paleidimas, teisėjų sprendimų priėmimas, sprendimo priėmimo veiksniai.

Summary

Parole in the Criminological Perspective: Trends and Subjective Factors in Judges' Decisions

Parole is associated with the aim of resocializing the convicted and rehabilitating them, as well as reducing the harm caused by imprisonment and the number of prisoners. The effectiveness of the institution of parole is defined by observing positive changes in the behavior of convicts and low recidivism rates. However, the tendencies observed in the application of parole—a low percentage of convicts, who have been granted parole on discretionary conditions, inconsistent court practice based on differently interpreted criteria—encourage judges' parole application decision-making process and the factors, influencing judges' decision. This research draws on the critical criminology perspective, which argues that judges' parole application decisions, based on the theories of uncertainty avoidance and focal concerns, may be based on risk management, “extra-legal” factors, that describes the social status and criminal history of the convicted person. Decisions on parole application based on these factors may be linked to the classification of convicted persons according to their social status and the social labeling of convicted persons. To analyze the judges' parole application decision-making process, the study used a mixed research approach and was conducted of a quantitative analysis of court practice and a qualitative study with 12 judges and assistant judges. The results of the study showed that factors such as the level of criminal risk, position on guilt, convicted profession, work experience, use of psychoactive substances, and the votes of the parole board are related to the judges' parole decision and can predict it. Judges and assistant judges describe parole as an attempt to resocialize the convicted and link it to the uncertainty surrounding the risk of the convicted criminal behavior. It has also been established that the main factors for the judges' parole application decision-making are the committed criminal offense, the remaining term of the sentence, which are linked to the public interest, meanwhile the social status of the convicted is considered an additional factor in preventing the person from reoffending, and therefore convicted persons with different social statuses may be assessed differently by the court.

Keywords: parole, judges' decision-making, factors, influencing decision making.

Ivadas

Temos aktualumas.

Lygtinio paleidimo institutas, kurio atsiradimo pradmenys gali būti siejami su įstatymų leidėjo įtvirtinamu nuteistojo resocializacijos ir bausmės rehabilitacijos siekiu, mūsų šalyje reglamentuojamas apibrėžiant formalųjį pagrindą – atliktos bausmės trukmę, ir materialųjį pagrindą – nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką arba pastangas jį mažinti. Akcentuojamas nuteistojo nuostatų ir socialinių aspektų tobulinimo proceso siekis įkalinimo metu gali nurodyti lygtinio paleidimo pozityvistinėmis kriminologijos idėjomis paremtą tikslą – nuteistojo resocializacijos siekį, kuomet laisvės atėmimo bausmės vykdymo laikas įkalinimo įstaigoje individualizuojamas stebint nuteistojo nuostatų, socialinių įgūdžių, pakartotinai nusikalsti skatinančių veiksnių kaitos procesą. Lygtinio paleidimo, įtvirtinamo Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse (toliau – LR BVK), kaip konstruktyvios ir pozityvios priemonės, skatinančios nuteistųjų grįžimo į visuomenę bei mažinančios pakartotinio nusikaltimų vykdymo riziką ir įkalintų asmenų skaičių, taikymas skatinamas tiek tarptautinių rekomendacijų¹, tiek baudžiamosios teisės, kriminologijos mokslo ekspertų (Sakalauskas, 2013; 2014; Voisyliūtė, 2015). Įkalintų asmenų skaičiaus mažinimo siekis skiriant su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes ir vystant probacijos priemones apibrėžiamas ir šalies vyriausybės planuose (Nikartas, 2018; Aštuonioliktosios Vyriausybės programa, 2020; Devynioliktosios Vyriausybės programa, 2024). Tačiau stebimas kalinių, tenkančių 100 tūkst. gyventojų, Europos vidurkio viršijimas Lietuvoje (2023 m. – 174 nuteistasis (ES vidurkis – 111 nuteistasis), 2022 m. – 191 nuteistasis (ES vidurkis – 108 nuteistieji)) (Eurostat, 2023; 2022), retas sąlyginio lygtinio paleidimo taikymas², teismų praktikos nevienodumas ir įstatyme numatytų kriterijų skirtingas interpretavimas nagrinėjant lygtinio paleidimo taikymo klausimus (Voisyliūtė, 2010; 2024) nurodo, kad diskreciją taikyti lygtinį paleidimą turintis teismas savo sprendimą gali remti ne tik įstatyme numatytais, bet ir kitais, subjektyviais kriterijais (Ulmer, Silver, Hanrath, 2023; Huebner, Bynum, 2006; Hyatt, Ostermann, 2024). Tokiu atveju teismo sprendimas, paremtas subjektyvių kriterijų vertinimu, gali sąlygoti tendencingą, stereotipais, ankstesnėmis žiniomis ar išmoktomis taisyklėmis paremtą sprendimą.

Įstatyminiame reglamentavime įtvirtinama trejopa lygtinio paleidimo tvarka remiantis atliktos bausmės dalimi, padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsniu ir nuteistojo nusikalstamo

¹ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms Rec (2003) 22 dėl lygtinio paleidimo (parolio); 2000 m. lapkričio 29 d. rekomendacija Rec (2000) 22 dėl Europos visuomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo; 2010 m. sausio 20 d. rekomendacija CM/REC (2010) dėl Europos probacijos taisyklių.

² Remiantis Kalėjų departamento Laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų lygtinio paleidimo 2021-2024 m. ataskaita.

elgesio rizika bei stebima pažanga – automatinis lygtinis paleidimas, instituto taikymas Lygtinio paleidimo komisijos (toliau – Komisija) nutarimu arba teismo nutartimi – todėl teismas tampa institucija, turinti diskreciją taikyti lygtinį paleidimą nuteistiesiems, atliekantiems bausmę už labai sunkius, sunkius nusikaltimus ar lygtinio paleidimo, bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimo atvejais, kuomet įstatymas numato instituto taikymo galimybę. Teisėjas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi ir priimančias sprendimus valstybės vardu, turi užtikrinti visuomenės saugumą, mažinti pavojų ir užkirsti kelią naujų nusikalstamų veikų tikimybei, todėl priimančias sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo nuteistajam turi atsižvelgti į nuteistojo resocializacijos siekį ir įkalinimo žalos mažinimą bei įvertinti riziką, galinčią kilti visuomenės saugumui dėl pakartotinio nusikaltimų vykdymo. Remiantis kritinės kriminologijos mokyklos idėjomis, teisėjo sprendimas gali būti paremtas dominuojančios socialinės klasės vertybėmis, įsitikinimais ir atspindėti dominuojančio visuomenės sluoksnio dominavimą ir įtvirtinimą baudžiamosios teisės sistemos veikloje (Curtis, 2003). Todėl sprendimas dėl instituto taikymo nuteistojo, pasižyminčio žemesnio socialinio sluoksnio charakteristikomis, atžvilgiu gali būti priimamas remiantis socialinės etiketės klijavimu, socialinių sluoksnių atskyrimu pagal iš anksto sukurtas socialines kategorijas, paremtas tokiomis charakteristikomis kaip rasė, lytis, ekonominis statusas (French, 1975, p. 47-48). Kitaip tariant, nuteistasis, siekiantis lygtinio paleidimo, teismo galo būti iš anksto vertinamas pagal tam tikras charakteristikas, susijusias su asmens ekonomine padėtimi, išsilavinimu, socialine aplinka ir kitais kintamaisiais. Teisėjo atliekamas rizikos – ateityje galinčio įvykti įvykio tikimybės – vertinimas moksliniame diskurse siejamas su sprendimo priėmėjui kylančiu neužtikrintumu (Vigorita, 2003; Cafaggi, Iamiceli, 2021), rizikos valdymu ir kontrole. Remiantis neužtikrintumo teorija, sprendimų priėmėjas, susiduriantis su neužtikrintumu, remiasi ribotomis žiniomis apie galimas sprendimo alternatyvas ir pasekmes. Siekiant sumažinti neužtikrintumą, sprendimas gali būti paremtas stereotipais, patirtimi, išankstiniais nusistatymais (Albonetti, 1978; Albonetti, Hepburn, 1996) veikiant euristicinio informacijos apdorojimo modelio veikimo principu. Teisėjo, susiduriančio su neužtikrintumu, sprendimas gali būti remiamas „neteisiniais“ (angl. *extra-legal*) kriterijais, kuriais, remiantis esminių veiksmų teorija, pagrindžiamos stereotipais grįstos prielaidos vertinant visuomenės saugumo užtikrinimą, kaltę ir praktinius padarinius (Belton, 2018). Sprendimas, kurio metu vertinami tokie įstatyme nenumatyti kriterijai kaip nuteistojo socialinės padėties ar kriminalinės patirties charakteristikos, remiantis kritinės kriminologijos mokyklos idėjomis, gali būti paremtas ne nuteistojo resocializacijos siekiu, o rizikos valdymu, ir tapti šališkas skirtingų socialinių grupių, nuteistųjų su skirtinga kriminaline patirtimi, atžvilgiu.

Temos ištirtumas

Lygtinio paleidimo institutas ir jo taikymas yra sulaukęs Lietuvos baudžiamosios teisės, kriminologijos doktrinos mokslininkų dėmesio, tačiau stokojama mišraus – kiekybinio ir kokybinio – požiūrio į teismo vertinamus kriterijus priimant sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo kritinės kriminologijos perspektyvoje. Lygtinio paleidimo samprata buvo nagrinėjama įkalinimo bausmės skyrimo perspektyvoje (Sakalauskas 2007; 2013), analizuojant institutą reglamentuojančių įstatymų kaitą (Voisyliūtė, 2024) ir retrospektyvą (Mesonienė, 2006; 2010), įstatymų reformos įtaką instituto taikymui (Liutkevičius, 2013), instituto taikymo praktiką įsigaliojus Probacijos įstatymui (Sakalauskas, 2013). Nagrinėjant teismo priimamus sprendimus dėl lygtinio paleidimo taikymo didesnio tyrėjų dėmesio susilaukia teismų praktikos dėl lygtinio paleidimo taikymo ir jose kylančių problemų analizė teisinėje perspektyvoje (Voisyliūtė, 2024; 2010; Norvaišytė, 2024), teismų praktikos kiekybinė analizė nagrinėjant veiksnus, prognozuojančius teismo sprendimą (Jarutienė, 2021), atliktas kokybinis tyrimas apie lygtinio paleidimo taikymo problemas, kylančias Komisijos nariams ir teisėjams (Michailovič, Jarutienė, 2016). Užsienio mokslininkų dėmesio sąlyginio lygtinio paleidimo instituto taikymas narinėjamas analizuojant lygtinio paleidimo efektyvumą – nuteistųjų recidyvizmo lygį (Peters, DeLisi, Kuo, 2015; Ireland, Prause; 2005; Ooi, Wang, 2022). Sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo procesas taip pat nagrinėjamas analizuojant veiksnus, galinčius turėti įtakos lygtinio paleidimo komisijos sprendimo priėmimui (Mooney, Daffern, 2014; Caplan, 2007), nuteistojo rasės (Huebner, Bynum, 2008), prisipažinimo dėl kaltės (Cunius, Miler, 2023) įtaką lygtinio paleidimo komisijos sprendimo priėmimui, taip pat komisijos sprendimų priėmimą remiantis esminių veiksnių teorija (Buglar, 2016; Huebner, Bynum, 2006). Atskiرو užsienio tyrėjų dėmesio taip pat sulaukia teisėjų sprendimo dėl rizikos vertinimo procesas (Vigorita, 2003; Cafaggi, Iamiceli, 2021), bei teisėjų sprendimui dėl bausmės skyrimo įtakos turintys veiksniai, susiję su nuteistojo socialine padėtimi (Belton, 2018; Cozzarelli, Wilkinson, Tagler, 2001; Neitz, 2013, Skeem, Scurich, Monahan, 2020). Taigi, nors lygtinio paleidimo taikymo problematika yra tema, sulaukianti ganėtinai gausaus Lietuvos mokslininkų dėmesio, tuo tarpu lygtinio paleidimo taikymui įtakos galinčių turėti veiksnių ir sprendimų priėmimo proceso analizė yra analizuojama ir užsienio autorių, stokojama instituto taikymo tendencijų ir teisėjų sprendimams įtakos turinčių subjektyvių, įstatyme nenustatytų, veiksnių analizės remiantis kritinės kriminologijos mokyklos idėjomis.

Tyrimo klausimai:

1. Kokie veiksniai daro įtaką teisėjų priimamiems sprendimams dėl lygtinio paleidimo taikymo?

2. Ar teisėjai, priimdami sprendimus dėl lygtinio paleidimo instituto taikymo dėl jiems kylančio neužtikrintumo, nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką vertina subjektyviai, dėmesį kreipiant į nuteistojo socialinę padėtį bei kriminalinę praeitį charakterizuojančius duomenis?

Tezė. Teisėjų priimami sprendimai dėl lygtinio paleidimo instituto taikymo gali būti paremti subjektyviais kriterijais, susijusiais su nuteistojo socialinės padėties, kriminalinės karjeros charakteristikomis.

Tyrimo tikslas – remiantis kritinės kriminologijos mokyklos idėjomis, išsiaiškinti teisėjų sprendimų dėl lygtinio paleidimo priėmimo procesus ir mechanizmus, subjektyviuosius sprendimų priėmimo veiksnius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti lygtinio paleidimo instituto sampratą, veiksmingumo aspektus, egzistuojančius instituto modelius bei teisinius aspektus.
2. Aptarti ir paaiškinti kaip lygtinio paleidimo institutas suvokiamas remiantis pozityvistinės kriminologijos mokyklos idėjomis.
3. Aptarti ir paaiškinti lygtinio paleidimo reiškinį remiantis kritinės kriminologijos mokyklos idėjomis bei šių idėjų kontekste išnagrinėti sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo procesus ir jam įtaką galinčius turėti veiksnius.
4. Nustatyti pagrindines teismų praktikos tendencijas teisėjams priimant sprendimus dėl lygtinio paleidimo taikymo (ne)tvirtinant Lygtinio paleidimo komisijos nutarimų dėl lygtinio paleidimo taikymo nuteistajam teismų praktikoje ir teisėjų sprendimo priėmimo metu.
5. Išsiaiškinti kaip teisėjai priima sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo, nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo, bei išsiaiškinti kokie veiksniai turi įtakos teisėjo priimamam sprendimui.

1.. Lygtinio paleidimo sąvoka ir modeliai

Lygtinis paleidimas, užsienio literatūroje apibrėžiamas *parole* sąvoka, kuri siejama su sąlyginiu paleidimu (angl. *conditional release*) iš įkalinimo įstaigos, gali skirtis nagrinėjant skirtingas teisinės sistemas ir jų teisinės kultūros tradicijas. Anglosaksų teisinėje sistemoje sąvoka „parole“ siejama su diskreciniu sprendimu nuteistąjį paleisti į laisvę neatlikus visos įkalinimo bausmės, pabrėžiant lygtinio paleidimo komisijų priimamą sprendimą (van Zyl Smit, Corda, 2018). Tuo tarpu kontinentinės Europos teisinėje sistemoje lygtinio paleidimo (angl. *conditional release*) sąvoka apibrėžiama kaip paleidimas iš įkalinimo įstaigos su tam tikromis sąlygomis³, sąvokos kilmė siejama tam tikra išreiškiamo pasitikėjimo kitu ir vilties išraiška (Armstrong, Durnescu, 2016). Kontinentinės Europos teisinėje sistemoje sprendimas dėl lygtinio paleidimo asmeniui, atitinkančiam formaliąsias lygtinio paleidimo sąlygas, diskrecinio instituto modelio veikimo šalyje atveju priimamas remiantis pozityvia individualia prognoze, automatinio instituto modelio veikimo šalyje atveju – priimamas automatiškai, suėjus numatytam bausmės laikui, veikiant daliniui lygtinio paleidimo modeliui – nesant negatyvios asmens prognozės. Tuo tarpu anglosaksinėje teisinėje sistemoje (pvz: Jungtinėse Amerikos Valstijose) lygtinis paleidimas arba „parole“ apibrėžiamas taip pat nurodant ir asmenų, paleistų iš įkalinimo įstaigos, priežiūrą bendruomenėje, o sprendimas dėl instituto taikymo lygtinio paleidimo komisijose priimamas atsižvelgiant į nuteistojo asmenybę, kriminalinę praeitį, elgesį bausmės atlikimo metu, lygtinio paleidimo įtaką jo tolesniam elgesiui, žemos nusikalstamos rizikos nuteistųjų atžvilgiu lygtinis paleidimas gali būti netaikomas remiantis įvykdyto nusikaltimo sunkumu ir aplinkybėmis (van Zyl Smit, Corda, 2018). Taigi, kontinentinės Europos ir anglosaksinėje teisinėse sistemose lygtinis paleidimas, apibrėžiamas „parole“ arba „conditional release“ sąvoka, skiriasi savo samprata, siejama su diskreciniu sprendimo priėmimu anglosaksinėje teisinėje sistemoje, lygtinio paleidimo modelių apibrėžiamomis sąlygomis ir kriterijais, vertinamais kontinentinėje Europoje.

Jau minėtame Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Rec (2003) 22 dėl lygtinio paleidimo nurodomi lygtinio paleidimo modeliai, valstybėms narėms leidžiami pasirinkti lygtinio paleidimo modeliai – diskrecinis (angl. *discretionary release system*) ar privalomas (angl. *mandatory*). Apžvelgiant lygtinio paleidimo modelius, galima geriau suprasti tiek skirtingas šalių lygtinio paleidimo taikymo praktikas ir šio instituto taikymo ypatumus Lietuvoje, tiek šio instituto taikymo įrankius. Lygtinio paleidimo sistemų modeliai skiriasi skiriamu dėmesiu nuteistojo individualiai elgesio ateityje prognozei. Privalomoje lygtinio paleidimo sistemoje egzistuoja automatinis lygtinio paleidimo

^{3 3} Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Rec (2003) 22 dėl lygtinio paleidimo (parolio). Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16804d22f9> [žiūrėta 2025 m. gegužės 5 d.]

taikymas, kuris retais atvejais gali būti siejamas su individualios prognozės aspektais, tuo tarpu diskreciniame lygtinio paleidimo modelyje instituto taikymui didžiausią svorį turi pozityvi nuteistojo prognozė (Sakalauskas, 2013, 2020). Kitaip tariant, bausmių vykdymo sistemoje veikiant privalomam lygtinio paleidimo modeliui, nuteistieji iš įkalinimo įstaigos paleidžiami tik atlikus tam tikros privalomos paskirtos bausmės dalį, nevertinant asmens nusikalstamo elgesio prognozės, ir, tokiu būdu, nepaliekant vietos sprendimų priėmėjo diskrecijai. Tokia lygtinio paleidimo sistema gali būti suprantama kaip aiškiu veikimo mechanizmu paremtas modelis – nustatoma tik privaloma atlikti bausmės dalis, gali būti planuojamos korekcinių programų, nuteistojo įsidarbinimo, gyvenamosios vietos laisvėje suradimo galimybes žinant tikslią išėjimo datą (Ambrož, Stubbs, 2011). Tačiau moksliniame diskurse įžvelgiama ir šio modelio trūkumų. Konkrečios paleidimo iš įkalinimo įstaigos datos žinojimas gali sumažinti nuteistojo motyvaciją dalyvauti resocializacijos programose ir keisti savo elgesį, automatinis lygtinio paleidimo taikymas gali didinti nusikaltimų lygį visuomenėje ir skatinti teismus skirti ilgesnio termino bausmes, susijusias su laisvės atėmimu (Tournier, 2004). Galima matyti, kad automatiniam lygtinio paleidimo modelyje nuteistojo resocializacijos siekiui vertinant nuteistojo pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką dėmesys nėra plačiai skiriamas.

Diskrecinis lygtinio paleidimo modelis remiasi nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimu kaip pagrindine sąlyga taikyti institutą. Nuteistieji, kuriems taikytas lygtinis paleidimas remiantis diskreciniu modeliu, yra linkę sėkmingai laikytis lygtinio paleidimo sąlygų (Ireland, Prause, 2005), kitaip tariant – nuteistieji, kuriems lygtinis paleidimas taikytas vertinant jų pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką, visą jiems likusį bausmės atlikimo laiką po lygtinio paleidimo taikymo praleidžia be tolesnių pažeidimų. Analizuojant Lietuvoje esantį lygtinio paleidimo teisinio reglamentavimą, matomas diskrecinės lygtinio paleidimo sistemos įtvirtinimas⁴, kuris, kaip ir daugelyje Europos valstybių, pasireiškia sąlyginiu lygtinio paleidimo modeliu (Tournier, 2004). Remiantis mūsų šalies teisiniu reglamentavimu, sprendimą taikyti lygtinio paleidimą nuteistajam priimančias teismas (arba atskirais atvejais – Komisija) įvertina formalųjį pagrindą – atliktą bausmės dalį – ir materialųjį pagrindą – žemą nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką ar akivaizdžią nuteistojo pažangą šią riziką mažinti (LR BVK 82 str.). Šiuos pagrindus pirmiausia vertinanti Komisija, priimdama nutarimą (LR BVK 82 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktų, 2 dalies atveju) atsižvelgia į tokius veiksnius kaip nuteistojo dalyvavimą reabilitacijos programose, išsilavinimo kėlimą, elgesį bausmės atlikimo metu, darbinę veiklą, požiūrio keitimą (Michailovič, Jarutienė, 2016, p. 155). Taigi, šalies įstatymų leidėjo reglamentuoti formalieji ir materialieji lygtinio paleidimo taikymo kriterijai, susiję su atliktos bausmės dalimi ir nuteistojo

⁴ Išskyrus automatinį lygtinį paleidimą, įtvirtintą LR BVK 82 straipsnio 3 dalyje.

nusikalstamo elgesio rizikos lygiu bei asmens pažanga ją mažinti, įtvirtina diskrecinio lygtinio paleidimo taikymą.

Kaip atsvara diskreciniam ir automatiniam lygtinio paleidimo modeliui, kai kuriose šalyse įtvirtinama dalinio lygtinio paleidimo sistema. Dalinė lygtinio paleidimo sistema pasižymi panašumu į automatinio lygtinio paleidimo sistemą – negatyvios prognozės įtaka. Dalinis lygtinis paleidimas pasižymi automatinio lygtinio paleidimo taikymui suėjus šalies įstatymų numatytai atliktai bausmės daliai išskyrus tuos atvejus, kai nustatomos aplinkybės, dėl kurių instituto taikyti negalima. Pavyzdžiui, Belgijoje lygtinis paleidimas nėra taikomas automatiškai pagal atliktos bausmės dalį, jei nustatomos neigiamos prognozės aplinkybės, susijusios su nuteistojo nesugebėjimu savęs išlaikyti materialiai, keliamu dideliu pavojumi trečiosioms šalims, nuteistojo priekabiavimo prie nukentėjusiojo rizika⁵. Dalinio lygtinio paleidimo modelis pasireiškia automatinio lygtinio paleidimo taikymu suėjus tam tikrai atliktai bausmės daliai, išskyrus atvejus, kurių metu nustatomos riziką keliančios aplinkybės.

⁵Probation measures and alternative sanctions in the EU. Prieiga per internetą:
https://www.euprobationproject.eu/national_detail.php?c=BE

2. Lygtinio paleidimo instituto teisiniai aspektai

2.1 Lygtinio paleidimo reglamentavimo raidos istoriniai aspektai

Lygtinio paleidimo instituto įkūrimo pradmenys gali būti siejami su humaniškos, į nuteistojo resocializaciją nukreiptos bausmės ir jos rehabilitacijos siekio įtvirtinimu šalyje vyraujančioje baudimo ideologijoje. Lygtinio paleidimo instituto raida siejama su Dž. Hovardo bausmių vykdymo sistemos reforma Anglijoje, taip pat progresyviaja kalinimo sistema. Anot Mesonienės (2010), lygtinio paleidimo, kaip alternatyvos įkalinimo bausmei, apraiškų galima įžvelgti ir 16 – 17 a. JAV veikusio sąlyginio paleidimo (angl. *conditional pardon*) ir kitų sistemų, anglų ir airių priešlaikinio paleidimo (angl. *ticket of leave*) sistemų akivaizdoje. Progresyvioji kaltinimo sistema pasižymi kalinimo režimo ir trukmės sąsaja su nuteistojo elgesiu bausmės atlikimo metu, galimybe trumpinti kalinimo laiką ir valstybės pagalba prižiūrint asmenį, paleistą iš įkalinimo įstaigos (Mesonienė, 2010 cit. pg. Švedas, 1992), taip pat įtvirtina bausmės humaniško ir nuteistojo resocializacijos siekį. Vadovaujantis progresyviaja kalinimo sistema, išankstinis paleidimas iš įkalinimo įstaigos taikomas atsižvelgiant į nuteistųjų elgesį ir pataisą atliekant įkalinimo bausmę. Ši kalinimo sistema pirma buvo pritaikyta Elmiros pataisos namuose (angl. *Elmira Reformatory*) ir rėmėsi įtvirtintais principais, atliepiančiais jau paminėtus kalinimo sistemos požymius: įkalinimo bausmės trukmė priklauso nuo nuteistojo elgesio, nuteistojo teisinis statusas priklauso nuo jo elgesio ir progreso, privalomas švietimas, lygtinis paleidimas taikomas kruopščiai atrinktiems asmenims (Brockway, 1892). Galima teigti, kad nuo XIX a. lygtinio paleidimo institutas tapo reikšminga bausmių vykdymo instituto dalimi, skirtingose užsienio šalyse.

Kalbant apie Lietuvą, lygtinio paleidimo institutas ir jo taikymas susiformavo gerokai vėliau, tai siejant su šalies istorine padėtimi. Nors lygtinio paleidimo užuomazgos matomos III Lietuvos Statute, vėliau – Baudžiamajame Statute ir Įstatyme apie palengvinimus kaliniams (Mesonienė, 2010), 1932 m. įstatymuose įtvirtinta progresyviaja kalinimo sistema paremta Borstali kaltinimo sistema, kurioje nurodoma galimybė įkalinimo įstaigos administracijai nustatyti bausmės trukmę atsižvelgiant į nuteistojo elgesį (Liutikas, 2003). Moksliniame diskurse teigiama, kad nuo nepriklausomybės atkūrimo iki 2003 m. įsigaliojus Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksui (toliau – LR BVK), lygtinio paleidimo taikymas siejamas ne su nuteistojo elgesio pokyčiais bausmės atlikimo metu (Mesonienė, 2010), o bausmių skyrimo, nusikalstamos veikos pobūdžio kriterijais⁶. 2000 m. lygtinio paleidimo

⁶ 1961 m. LR baudžiamajame kodekse lygtinis paleidimas reglamentuojamas atlikus nustatytą bausmės dalį pagal nusikalstamos veikos aplinkybes, jei nuteistąjį įmanoma taisyti neizoliavus nuo visuomenės, bet prižiūrint (54² straipsnyje) arba atlyginus žalą (54³ straipsnyje). Verta paminėti, kad 1998 m. BK 54² straipsnis pakeistas ir

materialiųjų pagrindų taikymo kriterijai sukonkretinti nurodant, kad instituto taikymą svarstantis teismas turi atsižvelgti į pateikiamą nuteistojo charakteristiką (Vosyliūtė, 2024), todėl 2003 m. įsigaliojus LR BVK galima matyti, kad lygtinio paleidimo institutas, reglamentuotas BVK 157 straipsnyje, apibrėžtas formaliaisiais kriterijais – atliktos bausmės trukme ir grupe, kurioje nuteistasis atlieka bausmę (lengvoji, paprastoji)⁷. Apibrėžiant materialųjį instituto taikymo pagrindą įstatymų leidėjas nurodė, kad lygtinis paleidimas gali būti taikomas asmenims „kuriuos įmanoma toliau taisyti neizoliuotus nuo visuomenės“, taip pat šio straipsnio 2 dalyje nurodant, kad teismas, priimdamas nutartį jeigu „nuteistasis yra išipareigojęs doru elgesiu ir stropiu darbu įrodyti, kad pasitaisys“, lygtinai paleistam nuteistajam nustato vieną ar kelias pareigas⁸. 2012 m. įsigaliojo nauja LR BVK 157 straipsnio redakcija kartu su LR Probacijos įstatymu, kurie turėjo didelės reikšmės lygtinio paleidimo taikymo reguliavimui, siekiant tiek didinti lygtinio paleidimo taikymą, tiek labiau atsižvelgti į visuomeninį interesą ir nuteistojo poreikius bei pakartotinio nusikalstamumo riziką bei jos valdymą (Sakalauskas, 2013; Vosyliūtė, 2024). Pagal 2012 m. įsigaliojusį LR BVK 157 straipsnį, formalusis lygtinio paleidimo taikymo pagrindas susijęs su atliktos bausmės dalimi ir nusikaltimo pavojingumo laipsniu, ne laisvės atėmimo bausmės vieta ir atlikimo sąlygomis, o materialųjį lygtinio paleidimo pagrindą sudarė nuteistojo socialinės reabilitacijos plane numatytos priemonių įvykdymas, pateiktas prašymas ir pagrindą manyti, kad nuteistasis laikysis įstatymų ir nenusikals, sudarantys nusikalstamo elgesio riziką ir nuteistojo elgesys⁹. Taip pat įsteigtos Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos komisijos, kurios, egzistuojant formaliesiems pagrindams, vertina nuteistojo elgesį, pastangas, poreikius, padarytą pažangą bausmės atlikimo metu, nusikalstamo elgesio riziką ir pateikia nutarimą dėl lygtinio paleidimo

susietas su nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimu – lygtinis paleidimas netaikytas nuteistajam neatlyginus bet pusės žalos, o instituto pritaikymo atveju asmuo įpareigotas atlyginti visą padarytą žalą.

⁷ Remiantis Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymu, bausmių vykdymo kodeksu 2002-07-19, Nr. 73-3084. Nurodoma, kad iš pataisos įstaigos *gali būti* lygtinai paleisti 1) 1/3 bausmės dalies atlikę asmenys, nuteisti laisvės atėmimu iki šešerių metų įskaitytinai už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus, nepilnamečiai, nėščios moterys, taip pat asmenys, turintys vaikų iki septynerių metų arba du ir daugiau nepilnamečių vaikų (jei jiems neapribota tėvų valdžia, 2) 1/2 bausmės dalies atlikę asmenys, laikomi pataisos namuose lengvosios grupės sąlygomis, 3) 2/3 bausmės dalies atlikę asmenys, laikomi pataisos namuose paprastosios grupės sąlygomis, 4) 3/4 bausmės dalies atlikę asmenys, laikomi kalėjime paprastosios grupės sąlygomis, taip pat pavojingi recidyvistai

⁸ Remiantis 2003 m. LR BVK 157 straipsnio 5 dalimi, taikant lygtinį paleidimą, nuteistajam teismo nustatomos vienos ar kelios pareigų, susijusių su draudimu išeiti iš namų tam tikru laiku, lankytis tam tikrose vietose, išvykti ilgiau nei 7 paroms už gyvenamosios vietos ribų, pareiga registruotis pataisos inspekcijoje, gydytis nuo priklausomybių (2003 m. LR BVK 157 straipsnio 5 dalies 1, 2, 3, 4, 5, punktai).

⁹ 1) 1/3 bausmės dalį atlikę asmenys, nuteisti už neatsargius nusikaltimus, kai bausmė neviršija 6 metų, už tyčinius nusikaltimus, kai bausmė neviršija 3 metų, nepilnamečiai, 2) 1/2 bausmės dalį atlikę asmenys, nuteisti už neatsargius nusikaltimus, kai bausmė viršija 6 metus, už tyčinius nusikaltimus, kai bausmė viršija 3 bet neviršija 10 metų, 3) 2/3 bausmės dalies atlikę asmenys, nuteisti už tyčinius nusikaltimus, kai bausmė viršija 10, bet neviršija 25 metų.

taikymo teismui, kuris tokį Komisijos nutarimą tvirtina arba atmeta. Tokia dvikopė lygtinio paleidimo sistema (Michailovič, Jarutienė, 2016), kuri sprendimo priėmėjų yra vertinama kritiškai (Sakalauskas et. al., 2019) nurodo, kad sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo priėmimo metu dalyvauja dvi šalys – Komisija ir teismas. Analizuojant tolesnę lygtinį paleidimą reglamentuojančių LR BVK įstatymų kaitą matomas konkretesnių lygtinio paleidimo taikymo kriterijų nustatymas. Stebima materialiojo pagrindo kaita – 2015 m. nustatoma, kad teismas lygtinio paleidimo taikymo klausimą svarsto nuteistųjų, kuriems nustatyta žema nusikalstamo elgesio rizika ar matoma nuteistojo pažanga šią riziką mažinti, vykdo individualiame socialinės reabilitacijos plane numatytas priemonės, bei sudaro pagrindą manyti, kad laikysis įstatymų reikalavimų ir nenusikals, atžvilgiu¹⁰. 2019 m. materialioji instituto taikymo sąlyga koreguota dar kartą – nuteistojo pažanga mažinti riziką teismo turi būti matoma kaip akivaizdi, pašalinamos nuteistojo individualiame socialinės reabilitacijos plane numatytų priemonių vykdymo ir pagrindo manyti, kad nuteistasis nenusikals ir laikysis įstatymų, sąlygos. Taigi, analizuojant pagrindinius lygtinio paleidimo taikymo teisinį reglamentavimą įtvirtinančių įstatymų kaitos aspektus, stebima materialaus pagrindo kaita – materialiuoju lygtinio paleidimo sąlygų apibrėžimas įgauna daugiau aiškumo lygtinio paleidimo instituto vykdymą siejant su Probacijos tarnybos veikla ir įtvirtinant nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimą.

2.2 Dabartinio Lygtinio paleidimo reglamentavimo ypatumai

Šių dienų lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų taikymo reglamentavimas ir jo materialusis pagrindas siejamas su konkrečiu nusikalstamo elgesio rizikos lygiu ar stebimomis akivaizdžiomis nuteistojo pastangomis riziką žeminti. Tuo tarpu formalieji šio instituto taikymo pagrindai yra susiję su atliktos bausmės dalimi ir paskirtos bausmės trukme ir yra išlikę iki šių dienų. 2023 m. įsigaliojusiame LR BVK lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigos įtvirtinamas 82 straipsnyje, kuriame nurodomi pagrindiniai ir analogiški kaip nurodyta anksčiau lygtinio paleidimo taikymo formalieji ir materialieji pagrindai. Formaliųjų lygtinio paleidimo taikymo pagrindą sudaro atliktos bausmės dalis. Lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų įstaigos taikymas diferencijuojamas pagal nuteistajam paskirtos ir atlikos bausmės dalis: 1) 1/3 dalį paskirtos laisvės atėmimo bausmės, asmenys, nuteisti už dėl neatsargumo padarytais nusikaltimais, nepilnamečiai ir kiti nuteistieji, kuriems paskirta bausmė neviršija ketverių metų laisvės atėmimo, 2) 1/2 dalį bausmės, asmenys, kuriems paskirta bausmė viršija ketverius metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimt metų laisvės atėmimo, 3) 2/3 dalis bausmės, nuteistieji, kuriems paskirta bausmė viršija dešimt metų, bet neviršija dvidešimt penkerių metų laisvės

¹⁰ 2015 m. birželio 23 d. Bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas Nr. XII-1818

atėmimo (82 straipsnio 1 dalies 1, 2, 3 punktai). LR BVK 82 straipsnio 4 dalyje įtvirtinama, jog asmenys, kurie sutinka, kad jiems būtų taikoma intensyvi priežiūra, gali būti lygtinai paleisti iki devynių mėnesių anksčiau¹¹. Taip pat atkreipiamas dėmesys į LR BVK 82 straipsnio 3 dalyje įtvirtinamą „automatinį lygtinį paleidimą“ – instituto taikymą bausmės atlikimo vietos administracijos įsakymu – siejamą su 3/4/ laisvės atėmimo bausmės dalies atlikimu ir intensyvios priežiūros paskyrimu, bei straipsnio 6 dalyje įtvirtinamą Komisijos taikomą lygtinį paleidimą¹². Materialųjį lygtinio paleidimo pagrindą, numatytą aptarinėjamame LR BVK 82 straipsnio 1 dalyje, sudaro žema nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika arba akivaizdi pažanga ją mažinti. Paminėtose straipsnio formuluotėse apibrėžiamas sąlyginis lygtinio paleidimo taikymo nuteistajam modelis, kai lygtinio paleidimo taikymą apibrėžia sąlygos, susijusios su atliktos bausmės dalimi ir institutą taikančių sprendimų priėmėjų diskrecija vertinant nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką¹³. Tokia teisinio reglamentavimo kaita gali būti siejama su įstatymų leidėjo didesnio dėmesio skyrimu nuteistojo resocializacijos ir integracijos į visuomenę procesui bei didesnio lygtinio paleidimo taikymo kriterijų, o taip pat ir teismų bei komisijų sprendimų, aiškumo siekiu.

2.3 Lygtinio paleidimo taikymo praktikos ypatumai

Žvelgiant į lygtinio paleidimo taikymo statistiką galima išvelgti šio instituto taikymo procentinį didėjimą, tačiau tokios pat tendencijos nėra pastebimos nagrinėjant sąlyginio lygtinio paleidimo statistiką. Remiantis Kalėjimų departamento duomenimis, per pastaruosius dešimt metų matomas asmenų, kurie buvo lygtinai paleisti, procento padidėjimas (1 lentelė). Lygtinio paleidimo taikymo didėjimas, stebimas nuo 2019 m., gali būti siejamas su automatinio lygtinio paleidimo, numatomo LR BVK 82 straipsnio 3 dalyje, įtvirtinimu.

¹¹ nuteistieji, kuriems paskirta bausmė viršija dešimt metų, bet neviršija dvidešimt penkerių metų laisvės atėmimo.

¹² Atkreipiamas dėmesys, kad minimos lygtinio paleidimo taikymo tvarkos įtvirtintos 2019 m. birželio 27 d. Bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymu Nr. XIII-2264. Lygtinis paleidimas bausmės vietos administracijos įsakymu gali būti negali būti taikomas nuteistiesiems, nurodytiems LR BVK 82 straipsnio 2 dalyje, taip pat tiems, kurių nusikalstamo elgesio rizika didelė ir kurie nedaro pažangos, kad ją sumažintų, nuteistiesiems, atliekantiems bausmę už labai sunkius nusikaltimus, ir nuteistiesiems, atliekantiems bausmę už sunkius nusikaltimus, nurodytus BK XVIII, XX, XXI, XXXV skyriuose. Lygtinio paleidimo komisijos nutarimu lygtinis paleidimas gali būti taikomas nuteistiesiems, įvykdžiusiems nusikaltimus dėl neatsargumo, kurių laisvės atėmimo bausmė neviršija ketverių metų laisvės atėmimo.

¹³ Išskyrus jau aptartą, LR BVK 82 straipsnio 4 dalyje automatinį lygtinį paleidimą nuteistiesiems, atlikusiems 2/3 laisvės atėmimo bausmės (išskyrus nuteistuosius, kuriems iš dalies atidėtas bausmės vykdymas buvo panaikintas, taip pat kuriems lygtinis paleidimas iš laisvės atėmimo vietų įstaigos buvo panaikintas ir jie teismo nutartimi buvo pasiūsti atlikti likusios nuosprendžio paskirtos bausmės dalies), jiems taikant intensyvią priežiūrą.

Metai	Paleista laisvę atėmimo bausmę	Paleista taikant lygtinį paleidimą	Proc.
2014 m.	2262	1020	49%
2015 m.	2288	1082	39%
2016 m.	1871	826	30,6%
2017 m.	2460	629	25,9%
2018 m.	1750	449	25,6%
2019 m.	1578	430	27,24%
2020 m.	1193	984	45%
2021 m.	963	887	48,6%
2022 m.	1022	902	46,8%
2023 m.	1115	1050	48%
2024 m.	749	860	51,9%

1 lentelė. Nuteistųjų, atlikusių visą laisvės atėmimo bausmę, ir paleistų lygtinai, statistika ir procentinė išraiška.

Metai	Lygtinai paleista nuteistųjų	Iš jų: taikytas automatinis lygtinis paleidimas	Proc.	Iš jų: Taikytas sąlyginis lygtinis paleidimas	Proc.
2021 m.	922	665	74,74%	225	25,36%
2022 m.	840	553	61,37%	269	29,85%
2023 m.	1057	727	68,77%	330	31,22%
2024 m.	860	605	70,34%	255	29,65%

2 lentelė. Nuteistųjų, kuriems taikytas lygtinis paleidimas, skaičiai ir procentinė išraiška pagal instituto rūšis.

Remiantis automatinio lygtinio paleidimo (pagal LR BVK 82 straipsnio 3 dalį) ir sąlyginio lygtinio paleidimo (pagal LR BVK 82 straipsnio 1 dalies 1-3 punktus) taikymo statistiniais duomenimis (2 lentelė), matyti, kad daug dažniau nuteistiesiems yra taikomas automatinis lygtinis paleidimas, atikus didžiąją dalį laisvės atėmimo bausmės. Iš visų nuteistųjų, kurie iš įkalinimo įstaigos buvo paleisti lygtinai, 2021 m. 665 (74%), 2022 m. 553 (61%), 2023 m. 727 (68,7%), 2024 m. 605 (70%) nuteistieji

paleisti taikant automatinį paleidimą¹⁴. Nors, pasak Voisyliūtės (2024), toks automatinio lygtinio paleidimo taikymas yra apibūdinamas teigiamai, tačiau nesumažina įkalintų asmenų skaičiaus (p. 566). Taip pat, galima teigti, kad lygtinio paleidimo taikymas atlikus didžiąją dalį bausmės neįtvirtina nuteistojo resocializacijos, problemų sprendimo siekio ir didina įkalinimo žalą atliekant laisvės atėmimo bausmę. Taigi, apibendrinant lygtinio paleidimo taikymo statistinius duomenis, galima teigti, kad sąlyginis lygtinis paleidimas yra taikomas retai. Todėl svarbu nagrinėti teismo sprendimo priėmimo dėl lygtinio paleidimo taikymo proceso mechanizmus ir veiksnius, galinčius turėti įtakos.

¹⁴ Magistro darbo autorei nepavyko rasti duomenų, nurodančių automatinio ir lygtinio paleidimo taikymo statistinius duomenis iki 2021 m.

3. Lygtinio paleidimo institutas kriminologijos mokyklų požiūriu

3.1. Lygtinio paleidimo samprata pozityvistinės kriminologijos idėjų kontekste

Lygtinio paleidimo instituto, kaip priešpriešos bausmės atpildo tikslu paremtai baudžiamajai justicijai, įsitvirtinimas bausmių vykdymo kontekste siejamas su bausmės rehabilitacijos funkcijos, visuomenės apsaugojimo samprata. XIX a. pab. – XX a. vid. vyravo pozityvistinės kriminologijos mokyklos idėjos, paremtos moksliniu aiškinimu (Dobryninas et. al., 2014), nusikalstamo elgesio ir asmens psichinių, fizinių, socialinių bruožų priežastingumo, siekiant nusikaltusį asmenį paversti naudingą visuomenei jam skiriant bausmę, kuri suteiktų naudingą poveikį (Dobryninas, Sakalauskas, Žilinskienė 2008). Sintaktinėje (pozityvistinėje) paradigmoje pereinama prie mokslinio aiškinimo (Dobryninas et. al., 2014), todėl kvestionuojamas žmogaus laisvos valios aspektas, dėl to atsiranda ir kiek kitoks bausmės funkcijos visuomenėje aiškinimas. Pozityvistinės kriminologijos mokykloje bausmės tikslo aiškinimas siejamas su asmens korekcijos siekiu. Pasak E. Ferri, pozityvioji mokykla analizuoja tyrimų objektą atsižvelgdama į kontrastą tarp teisinių nusikalstamumo teorijų ir psichinių charakteristikų, būdingų daugumai nusikaltėlių. Pagrindinės pozityviosios mokyklos tikslas – nusikaltimų ir bausmių teorijas „susieti, suderinti“ su šių dienų realiais faktais (1917). Taip pat galime teigti, kad pozityvistinės kriminologijos idėjos gali būti siejamos su visuomenės apsaugojimo, įgyvendinamo bausmės rehabilitacijos, korekcijos funkcijomis. Pozityvistinėje ideologijoje, kurios pagrindinės idėjos paremtos nusikaltimo ir nusikaltusio asmens biologinių, socialinių, fizinių savybių priežastingumu, bausmė įgyja rehabilitacijos funkciją, todėl kriminalinės justicijos siekiu tampa ne skausmo sukėlimo ir nubaudymo siekis, bet nusikaltusio asmens rehabilitacijos ar reintegracijos siekis.

Pozityvistinės kriminologijos mokyklos ideologijoje akcentuojamas nusikalstamo elgesio ir asmens psichinių, fizinių ir socialinių bruožų priežastingumas, kuris tampa pagrindu individualizuoti bausmę ir jos trukmę atsižvelgiant į bausmės poveikį asmeniui. Pozityvistinės kriminologijos mokyklos atstovas Enrico Ferri, nagrinėdamas nusikaltusį asmenį organiniame ir psichiniame sudėjime ir šio asmens sąsajas su fizine ir socialine aplinka, iškelia statistinių, kriminalinės sociologijos, nusikalstamo elgesio biologinių, psichologinių, psichologinių psichosocialinių aspektų tyrimų svarbą. Iškiriamos trys nusikaltimų faktorių kategorijos – antropologiniai, fiziniai ir socialiniai. Aptariant socialinius faktorius autorius nurodo, kad į šią skiltį patenka ne tik veiksniai, susiję su asmens socialine aplinka, bet ir baudžiamųjų įstatymų leidybos sistema (Dobryninas, et. al. 2008). Autorius pabrėžia baudžiamosios teisinės sistemos požiūrio į nusikaltėlį, ne tik į jo padarytą veiką, svarbą skiriant bausmę (Ferri, 1899). Pozityvistinės mokyklos idėjas apie nuteistojo resocializaciją kaip bausmės siekį galime

įžvelgti vokiečių sociologo Franzo von Liszt'o idėjose apie baudžiamosios teisės orientavimą į specialiąją prevenciją. Autoriaus teigimu, bausmės tikslas – siekis apsaugoti visuomenės gyvenimo sąlygas – gali būti pasiekiamas per nusikaltusio asmens reabilitaciją (atskirais atvejais – per atgrasymą, priklausomai nuo nusikaltėlio tipo) (Dubber, 2005 p. 698 cit. pg. von Liszt, 1883), taip apsaugant tiek asmenį nuo pakartotinio nusikaltimų darymo, tiek visuomenę nuo nusikaltimų recidyvo (Lastauskienė, 2002). Galime matyti, jog remiantis nusikaltimo, kaip asmens socialinių faktorių nulemiančio elgesio, sąvokos aiškinimu, skatinamas toks baudžiamosios justicijos atsakas į nusikaltusį asmenį, kuris siektų sukelti poveikį, o ne tik pasireikštų represija ir atpildo siekiu. Franzo von Liszt'o idėjose taip pat pabrėžiamas bausmės vykdymo individualizavimo aspektas – atsižvelgiant į tai, jog laisvės atėmimo bausmės skyrimo metu sprendimą dėl bausmės rūšies ir dydžio priima teisėjas, bausmės trukmė tam tikrais atvejais neturėtų būti galutinė, atsižvelgiant į laisvės atėmimo bausmės poveikį nuteistajam (Von Liszt, 2007, p. 1012). Taigi, pozityvistinėse kriminologijos idėjose nusikalstamas elgesys siejamas su įvairiais psichologiniais, socialiniais veiksniais, o nuteistojo resocializacijos procesas, kaip skiriamos bausmės tikslas, gali būti įžvelgiamas įgyvendinant lygtinio paleidimo institutą.

Remiantis pozityvistinės kriminologijos mokyklos idėjomis, lygtinio paleidimo instituto taikymas bausmės atlikimo metu gali būti palyginamas su medicininiu asmens gydymo ar reabilitacijos procesu. Remiantis nusikalstamo elgesio ir psichologinių, socialinių ir kitų aplinkos veiksnių priežastingumu, skiriama bausmė turi siekti reabilitacijos funkcijos ir tapti individualizuota kiekvienam nuteistajam, o jos metu asmuo turi gauti asmeninį gydymą, atitinkantį jo socialinius ir psichologinius poreikius (Khatun et. al., 2013; Ireland, Prause, 2005). Todėl skiriant bausmę už nusikaltimą atsižvelgiama į nusikaltimo padarymą sąlygojusius veiksnius, kurie nepriklauso nuo žmogaus valios, ir bausmės pritaikymą asmens nusikalstamo elgesio rizikos veiksniams spręsti (Allen, 1954). Galima teigti, kad pozityvistinėje kriminologijoje nusikaltimas suvokiamas kaip patologija, o nusikaltimą įvykdęs asmuo – reikalaujantis korekcijos, todėl ekspertais tampantys asmenys bausmės skyrimo ir vykdymo metu turi „diagnozuoti problemą ir priimti sprendimus apie gydymo poreikius vertinant asmens asmenybę“ (Hawkins, 1983, p. 103). Todėl pirmoji institucija, sprendžianti klausimą dėl lygtinio paleidimo taikymo – Komisija – turi ieškoti požymių, kad asmenybė yra reformuota (Novack, 1986) ir nustatyti ar asmuo yra „pakeistas“ ir gali būti paleistas į visuomenę, ar turi toliau reabilituotis (Hawkins, 1983). Komisijai, priėmus sprendimą, jog asmuo yra „pataisytas“ ir nebereikalauja „priverstinio gydymo“ laisvės atėmimo bausmės vykdymo vietoje, jo gydymas gali būti pratęsimas laisvėje paskiriant tam tikrus įpareigojimus. Galima teigti, kad teismas, vertindamas Komisijos nutarimą, taip pat tampa institucija, įvertinančia asmens gydymo laisvės atėmimo įstaigoje eigą ir rezultatus bei nusprendžia

tolesnio „gydymo eiga“. Galima teigti, kad lygtinio paleidimo institutas, kaip priešpriešos griežtai ir visuomenės įbauginimu paremtai bausmių politikai, jo įsitvirtinimas bausmių vykdymo kontekste, siejamas su bausmės kaip rehabilitacijos funkcijos samprata, siejama su pozityvistinės kriminologijos mokykla.

Analizuojant lygtinio paleidimo taikymo praktiką ir pagrindinius tikslus galima pastebėti, kad šis institutas remiasi pozityvistinės kriminologijos mokyklos idėjomis siekiant nuteistojo resocializacijos ir nusikaltimų recidyvo mažinimo. Aptariant lygtinio paleidimo prasmę arba tikslą, dėmesį vertėtų atkreipti į šio instituto sąlygas bei bausmių vykdymą apibrėžiančių įstatymų tikslus. Analizuojant lygtinio paleidimo institutą įtvirtinančius nacionalinius įstatymus galima matyti aiškiai nurodytą nuteistojo resocializacijos siekį. LR BVK nurodoma, kad bausmių vykdymo tvarkos tikslas – nuteistųjų, atlikusių bausmę, gyvenimo tikslų siekis teisėtais būdais ir priemonėmis, grindžiamas teisėtumo, lygybės prieš įstatymą, konfidencialumo, individualizavimo, humanizmo, teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo, normalizavimo ir atvirumo principais¹⁵. Nuteistojo resocializacijos siekis įvardijamas ir LR Probacijos įstatyme – „užtikrinti veiksmingą aprobuojamųjų resocializaciją ir mažinti nusikalstamų veikų recidyvą“ (4 straipsnio 1 dalis).¹⁶ Lygtinis paleidimas kaip priemonė siekti nuteistojo resocializacijos ir integracijos į visuomenę taip pat įvardijamas nacionaliniuose dokumentuose. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Rec (2003) 22 dėl lygtinio paleidimo (parolio). Minėtame dokumente nurodoma, kad lygtinio paleidimo tikslas turi siekti padėti kaliniams pereiti nuo gyvenimo kalėjime prie gyvenimo visuomenėje besilaikant įstatymų sukuriant tai skatinančias sąlygas, priežiūrą ir prisidėti prie visuomenės saugumo ir nusikaltimų skaičiaus mažinimo bendruomenėje¹⁷. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje Rec (2006) 2 dėl Europos kalėjimų taisyklių nuteistojo resocializacijos siekis bausmės vykdymo kalėjime metu įtvirtinamas bendroje nuostatoje „visas įkalinimas turi vykti taip, kad asmenys, kuriems buvo atimta laisvė, galėtų lengviau integruotis į laisvą visuomenę“, lygtinio paleidimo institutas įvardijamas nuostatoje, jog „įvairios išleidimo iš įkalinimo įstaigų formos turi būti numatytos kaip integruota laisvės atėmimo bausmės vykdymo dalis“¹⁸. Taigi, galima teigti, kad remiantis tarptautiniais ir nacionaliniais dokumentuose įtvirtintais bausmių vykdymo tikslais ir taisyklėmis, lygtinio paleidimo institutas turėtų

¹⁵ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymas. Bausmių vykdymo kodeksas, 2002-07-19, Nr. 73-3084

¹⁶ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas, 2012-01-06, Nr. 4-108

¹⁷ Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Rec (2003) 22 dėl lygtinio paleidimo (parolio). Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16804d22f9> [žiūrėta 2024 m. gegužės 5 d.]

¹⁸ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Rec (2006) 2 dėl Europos kalėjimų taisyklių. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16804d22f9> [žiūrėta 2024 m. gegužės 5 d.]

būti suvokiamas kaip priemonė, užtikrinanti visuomenės interesą, padedant nuteistajam integruotis į visuomenę ir prisidedant prie pakartotinio nuteistojo nusikalstamumo mažinimo.

Lygtinio paleidimo institutas gali būti siejamas su pozityviais rezultatais tiek nuteistojo, tiek visuomenės atžvilgiu. Pasak Sakalausko (2013), lygtinis paleidimas gali skatinti pozityvų nuteistųjų elgesį įkalinimo įstaigoje, nuteistojo atsakomybę bei savarankiškumą, sudaryti galimybes nuteistojo nuosekliai ir sisteminei resocializacijai, riboti kalinimo žalą ir mažinti įkalinimo įstaigų perpildymo, kalinių skaičiaus problemas. Lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigos galimybė gali prisidėti prie nuteistojo elgesio tobulinimo, taip pat motyvacijos siekti lygtinio paleidimo bausmės atlikimo metu. Šią mintį patvirtina ir Lietuvoje atliktas tyrimas, kurio metu Komisijos nariai nurodė lygtinio paleidimo naudą nuteistiesiems, juos skatinant jį teigiamų pokyčių ir stengiantis elgtis gerai bausmės atlikimo metu (Michailovič, Jarutienė, 2016). Kadangi materialusis lygtinio paleidimo taikymo pagrindas yra žema nuteistojo nusikaltimo elgesio rizika, nuteistojo siekis iš įkalinimo įstaigos išeiti anksčiau savaime susijęs su asmens pastangomis nusikalstamo elgesio riziką mažinti. Reabilitacijos planuose numatytų priemonių vykdymas, dalyvavimas įvairiuose resocializacijos užsiėmimuose, mokymasis bei darbas bausmės atlikimo metu, santykių su artimaisiais laisvėje palaikymas, taip siekiant palankesnio Komisijos vertinimo, gali prisidėti prie nuteistojo resocializacijos nuoseklumo. Europos kalėjimų taisyklėse nurodoma, kad nuteistiesiems, pradedantiems atlikti bausmę, iš karto turi būti taikomas kalinių režimas, skatinantis kalinių atsakomybę ir nedaryti nusikaltimų (102.1 ir 103.2 punktai), taip pat paleidimo rengimo strategija ir bausmės atlikimo planai turi būti sudaromi kuo greičiau po nuteistojo atvykimo parengus pranešimus apie nuteistųjų asmeninę situaciją (103.2 punktas)¹⁹. Remiantis LR BVK, resocializacija laisvės atėmimo bausmę atliekantiems asmenims vykdoma pagal individualų resocializacijos planą (53 straipsnio 1 punktas), sudaromą atsižvelgiant į nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metu nustatytas aplinkybes ir šio vertinio rezultatus (53 straipsnio 2 punktas). Galima teigti, kad kuo anksčiau sudaromas individualus resocializacijos planas gali prisidėti prie nuoseklaus siekio ruošti nuteistąjį gyvenimui laisvėje įvertinus individualius ir socialinius asmens poreikius, reikalingus asmens integracijos į visuomenę procesui. Komisija, priimdama sprendimą dėl instituto taikymo, vertina socialinio tyrimo išvadą, kurioje nurodomi resocializacijos priemonių įgyvendinimo rezultatai (LR BVK 85 straipsnio 1 punktas), todėl galima teigti, kad yra skatinamas nuteistojo nuoseklus dalyvavimas resocializacijos procese viso bausmės atlikimo metu.

¹⁹ Europos tarybos ministrų komitetas, Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (2006)2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“

Lygtinio paleidimo praktika, paremta pozityvistinės kriminologijos mokyklos idėjomis, diktuoja požiūrį į šio instituto tyrimus, didelį dėmesį skiriant lygtinio paleidimo veiksmingumo aspektų vertinimui. Lygtinio paleidimo taikymo tikimybė, mokslinių tyrimų duomenimis, siejama su pozityviais nuteistojo elgesio pokyčiais. Lygtinio paleidimo taikymo lūkestis ir baimė, jog į asmens bylą gali būti įrašyta nuobauda už įkalinimo įstaigos tvarkos pažeidimą gali tapti veiksniais, skatinančiais nuteistąjį demonstruoti disciplinuotą, gerą elgesį (Muyunyi, 2020). Banister et. al. (1974) atliktas tyrimas parodė, kad nuteistieji, kuriems buvo paskirtas lygtinis paleidimas, dėl savo gero elgesio atlieka mažiau pažeidimų įkalinimo įstaigoje, turi įdomesnius darbus, taip pat, remiantis psichologinių testų rezultatais, demonstruoja brandesnę mąstymą ir yra geriau prisitaikę įstaigoje nei asmenys, kuriems lygtinis paleidimas netaikomas. Vertėtų nepamiršti, kad nuteistojo elgesio pokyčiuose siekiant lygtinio paleidimo taikymo didelį indėlį gali turėti socialinės reabilitacijos programos, sudaromos asmeniui patekus į įkalinimo įstaigą. Nuteistojo dalyvavimas korekcinėse programose ilgą laiką siejamas su žemesne recidyvizmo rizika nuteistajam esant laisvėje (Peters, DeLisi, Kuo, 2015). Taigi, nuteistojo motyvacija siekti lygtinio paleidimo dalyvaujant korekcinėse programose, palaikant nepriekaištingą elgesį bausmės atlikimo metu gali tapti pagrindu mažinant recidyvą ir skatinant asmenį visuotinai priimtinių tikslų siekti teisinėmis priemonėmis.

Sąlyginio lygtinio paleidimo taikymas, taip pat darbas su nuteistuoju ruošiant lygtiniam paleidimui įkalinimo įstaigoje, gali prisidėti prie pakartotinio nusikalstamo elgesio mažinimo. Ellis ir Marshal (2000) atliktas tyrimas Anglijoje ir Velse parodė, kad nuteistieji, kuriems buvo taikytas lygtinis paleidimas, pasižymėjo mažesniais pakartotinio nusikalstamo elgesio rodikliais praėjus dvejiems metams po išėjimo iš įkalinimo įstaigos, nei nuteistieji, kurie iš įkalinimo įstaigos buvo paleisti tik pasibaigus bausmės laikui. Vertėtų paminėti, kad aptariama lygtinio paleidimo taikymo ir recidyvizmo sąsaja stebima taikant sąlyginį lygtinį paleidimą, siejamą su diskreciniu instituto modeliu. Ireland ir Prause (2005) atliktame tyrime nustatyta, jog nuteistiesiems, kuriems taikytas sąlyginis lygtinis paleidimas, tikimybė sėkmingai (neatlikus naujų nusikalstamų veikų laisvėje) pabaigti likusį bausmės atlikimo laiką laisvėje yra per pusę kartų didesnė nei nuteistiesiems, kuriems taikomas automatinis lygtinis paleidimas. Šis tyrimo rezultatas stebimas atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos rūšį, atliktos bausmės laiką, nuteistojo amžių, rasę, išsilavinimą ir lytį. Panašūs rezultatai pastebimi ir vėlesniuose tyrimuose, nagrinėjančiuose diskrecinio lygtinio paleidimo taikymo ir nuteistųjų recidyvizmo, pasireiškiančio lygtinio paleidimo panaikinimu, sulaikymu ar nuteisimu už naujo nusikaltimo padarymą, sąsajas (Schlager, Robbins, 2008; Ooi, Wang, 2022). Kaip galime matyti, lygtinio paleidimo instituto veiksmingumo kriterijai, apibūdinami recidyvizmo mažinimu bei

teigiamais elgesio ir asmenybės pokyčiais, gali nurodyti, kad instituto taikymas prisideda prie bausmės reabilitacijos funkcijos vykdymo ir nuteistojo resocializacijos siekio.

3.2. Lygtinio paleidimo samprata kritinės kriminologijos idėjų kontekste

Pragmatinėje arba konstrukcionistinėje mokslinio diskurso paradigmoje dėmesys nukreipiamas į kriminalinės justicijos veikimo principus, kurie paremti kontrolės ir galios veikimo principais. Kitaip tariant, aiškinama kaip kriminalinės justicijos institutai interpretuoja ir konstruoja nusikaltimą kaip reiškinių. Teiginį, kad nusikaltimas yra institucijų veikimo rezultatas, galima stebėti simbolinio konstrukcionizmo atstovo Richard Quinney idėjose, nurodančiose, kad nusikaltimo ir jį darančio asmens samprata yra ne konkretūs ir neginčijami baudžiamosios justicijos faktai, o socialiniai fenomenai, formuojantys socialinę nusikaltimo realybę ir visuomenės narių elgesio modelius (2006). Dėmesys skiriamas politinę galią turinčių socialinių grupių interesams ir vertybėms, kurios pasireiškia apibrėžiant nusikaltimą ir taikant šį apibrėžimą. Baudžiamosios politikos vykdymas ir administravimas, tenkantis teisėsaugos institucijoms (policijai, prokuratūrai, teismams), tampa vienu svarbiausių veiksnių, lemiančių, jog konkretaus individo elgesys bus įvertinamas kaip nusikalstamas, o pats asmuo bus paženklinamas nusikaltėliu. Kaip ir minėta anksčiau, sprendimas dėl lygtinio paleidimo instituto taikymo yra priimamas teismo, kuris, susipažindamas su nuteistojo asmenybę charakterizuojančiais duomenimis, turi nuspręsti, ar nuteistasis likusį jam paskirtos bausmės laiką gali praleisti laisvėje. Būtent sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo nuteistajam gali būti suprantamas kaip baudžiamosios justicijos atstovų atliekamas pakartotinis devianto apibrėžimo taikymas ir formavimas (Hawkins, 1983, p. 104), kuris gali būti selektyvus ir neiškus (Hawkins, 1983, p. 103). Teisėjo sprendimo selektyvumui įtakos taip pat turi ir teismui suteikiama diskrecija taikyti lygtinį paleidimą, kurios taikymas, priešingai nei automatinis ar mechaninis procesas, yra susijęs su žmogaus subjektyviuoju mąstymu (Kotecha, 2020, p. 115). Taigi, svarbu apžvelgti teisėjų sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo proceso galimam selektyvumui įtakos turinčius veiksniai kritinės kriminologijos mokyklos idėjų kontekste.

Lygtinio paleidimo instituto, orientuoto į bausmės reabilitacijos funkciją siekiant nuteistojo resocializacijos, taikymas gali tapti selektyvus, sprendimų priėmėjams prioretizuojant rizikos visuomenėje valdymą ir saugumo užtikrinimą. Jarutienės ir Michailovič tyrime apklausiant sprendimus dėl lygtinio paleidimo taikymo priimančius teisėjus, daroma išvada, kad teisėjai, atsižvelgdami į nukentėjusiųjų ir visuomenės aspektus, lygtinio paleidimo institutą sieja su rizika ir pakartotinių nusikaltimų tikimybe (p. 164-165). Todėl teisėjų sprendimo priėmimo dėl lygtinio paleidimo taikymo procesas gali būti siejamas su rizikos, galinčios kilti visuomenei, valdymu. Kaip minėta anksčiau, diskreciją taikyti lygtinį paleidimą turintis teismas, remiantis Komisijos pateiktu nutarimu taikyti lygtinį paleidimą nuteistajam, vertina nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimą, socialinio

tyrimo išvadą ir kitus nuteistojo byloje pateikiamus duomenis. Teisėjas, kurio sprendimas turi siekti mažinti žalą ir pavojų visuomenei užkertant kelią nusikalstamos veikos tikimybei (Nikartas, Rinkevičiūtė, 2018), lygtinio paleidimo atveju turi įvertinti, ar nuteistasis visuomeniniame gyvenime demonstruotų prosocialias nuostatas, t. y. teisėjas siekia prognozuoti nuteistojo visuomenei galinčią kilti riziką, taip apsaugant visuomenę nuo ateityje daromų nusikalstamų veikų. Asmenų, priimančių sprendimus dėl lygtinio paleidimo taikymo, dėmesio kaitą nuo nuteistojo resocializacijos link rizikos valdymo ir visuomenės saugumo (Padfield, 2019; Zender, 2007; Barry, 2019) galime stebėti ir analizuojant lygtinio paleidimo taikymo statistiką: pastebimą laipsnišką lygtinai paleidžiamų asmenų dalies (Sakalauskas et. al., 2019), taip pat lygtinio paleidimo taikymo teismų praktikoje (Michailovič, Jarutienė 2016) mažėjimą. Teisėjo sprendimas (ne)taikyti lygtinio paleidimo gali būti siejamas su sprendimo priėmimu rizikos visuomenės rėmuose. Teisėjas, priimančias sprendimą, siekia suvaldyti riziką – netaikyti lygtinio paleidimo asmeniui, kuris laisvėje nusikals pakartotinai ir taip sukelti neigiamą visuomenės reakciją – todėl savo sprendimą priima „draudimu pagrįsto“ režimo rėmuose (Rigakos, 1999). Remiantis Ulrich Beck „rizikos visuomenės“ apibūdinimu, rizika, nustatoma ir vertinama institucijų, taisyklių, yra socialiai konstruojama bei yra siejama su neužtikrintumu (1992). Kadangi visuomenėje, kurioje pagrindine problema tampa blogybių pas(is)kirstymas, žinojimas yra teorinis ir mokslinis, rizikos ir žalos dažnai yra numatomos ir grindžiamos interpretacija (Rinkevičius, 2002). Sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo atveju galime teigti, kad vienas iš rizikos, jog lygtinai paleistas nuteistasis laisvėje nusikals, vertinimo pagrindų – ekspertų sukurtų vertinimo sistemų (šiuo atveju – nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo) apskaičiuota tikimybė. Remiantis šiuo aiškinimu, teisėjui remiantis nusikalstamo elgesio rizikos vertinimu, pats sprendimas tampa paremtas tikimybėmis ir skaičiavimais, o vertinimo sistemos rizikos interpretacija gali tapti vienu iš teisėjo žinojimo pagrindu.

Teisėjo sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo nuteistajam priėmimo metu atliekamas nuteistojo charakteristikų vertinimas siekiant numatyti riziką lygtinio paleidimo taikymo metu gali būti priimamas selektyviai, atsižvelgiant į nuteisto asmens socialinę padėtį ar kitas charakteristikas. Kaip ir minėta anksčiau, sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo metu gali būti atliekamas pakartotinis devianto, recidyvisto apibrėžimo taikymas, kurį gali formuoti visuomenėje vykstantys struktūriniai, kultūriniai veiksniai. Vertinimo ar asmuo yra „tinkamas“ likusią bausmės dalį atlikti laisvėje procesas gali atspindėti visuomenėje vykstantį dvipolį (angl. *dual-polar*) „priimtinių“ ir „nepriimtinių“ visuomenės narių stereotipų kūrimo, o vėliau – šių etikečių klijavimo – procesą, (French, 1975, p. 46) pagal iš anksto sukurtas socialines kategorijas, paremtas tokiomis charakteristikomis kaip rasė, lytis,

ekonominis statusas (French, 1975, p. 47-48). Kitaip tariant, visuomenėje žmogus yra iš anksto vertinamas pagal tam tikrų charakteristikų, susijusių su asmens ekonomine padėtimi, išsilavinimu, socialine aplinka ir kitais kintamaisiais, (ne)atitikimą.

Visuomenės narių dvipolis „priimtumo“ ir „nepriimtino“ vertinimas gali būti siejamas su socialine stratifikacija. Socialinės stratifikacijos samprata siejama su nevienodu turto, valdžios, prekių ir paslaugų paskirstymu pasireiškiančia nelygybe tarp skirtingų visuomenės socialinių grupių, skatinančia visuomeninę selekciją (French, 1975; Oyekola, Oyeyipo, 2020). Remiantis marksistine teorija, nelygybė tarp socialinių klasių kyla dėl privačios nuosavybės, kurią turinti klasė lemia socialinius santykius kontroliuojant gamybos priemones ir darbininkus. Tuo tarpu M. Weberis klasinius santykius siejo su galia ir asmens statusu – priklausomybe tam tikrai klasei, todėl socialinę stratifikaciją apibūdino kaip multidimensinį žmonių pasiskirstymą pagal rangą (vėliau apibrėžtą kaip socioekonominį statusą), nulemtą socialinės nelygybės (Azarkievič, Azarkievič, 2015). Galima teigti, kad visuomenės narių skirtumai sudaro pagrindą socialinei diferenciacijai. Šie skirtumai gali būti susiję su charakteristikomis, kurios individus skiria biologiniu aspektu (rasė, amžius) arba įgytais skirtumais (statusas, galia) (Haug, 1977). Skirtumams, kuriais pasižymi skirtingi visuomenės nariai, priskiriamos skirtingos socialinės reikšmės remiantis kultūriniu aspektu tampa pagrindu, kai socialinė diferenciacija lemia socialinę stratifikaciją (Oyekola, Oyeyipo, 2020). Kitaip tariant, kai individo skirtumas iš kitų, pavyzdžiui, užimama darbo pozicija, suvokiamas kaip apibrėžiantis jo socialinį statusą visuomenėje ir tuo pačiu apibrėžiantis veiksmus, kuriuos jis gali atlikti, galime kalbėti apie socialinę stratifikaciją – visuomenės narių skirstymą į tam tikrus hierarchinius sluoksnius. Asmens išsilavinimo ir gaunamų pajamų skirtumai priimant sprendimus skirtingos rasės kaltinamųjų atžvilgiu dėl bausmės skyrimo teisėjų gali būti vertinami kaip „neteisiniai“ (angl. „extra-legal“) kriterijai (Albonetti et. al., 1989). Lygtinio paleidimo taikymo atveju, galimybė pratęsti resocializacijos procesą nuteistajam esant laisvėje teisėjo gali būti vertinama remiantis nuteistąjį charakterizuojančiais duomenimis – socialiniais santykiais, šeimynine padėtimi, išsilavinimo lygiu, darbine patirtimi, piktnaudžiavimu psichiką veikiančiomis medžiagomis ar turimomis priklausomybėmis –ir juos suvokiant kaip skirtumus, apibrėžiančius asmens socialinį statusą ir galimybę laikytis visuotinai priimtinių normų. Taigi, visuomenės narių diferenciacija dėl skirtumų, suvokiamų kaip apibrėžiančių socialinį statusą, gali nulemti visuomenės narių skirstymą remiantis socialinių grupių nelygybėmis, kuris, lygtinio paleidimo atveju, gali būti paremtas nuteistojo socialinės padėties charakteristikomis.

Teisėjo sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo, paremtas nuteistojo socialine padėtimi ar kriminogenine istorija, gali būti nuteistajam prikljuojamų „nusikaltėlio“ ir „recidyvisto“ etikečių

rezultatu. Remiantis Howard Becker etikečių klijavimo teorija, devianto etiketė asmeniui klijuojama pažeidus socialinių grupių sukurtas socialines taisykles, deviantinio elgesio iš tokio asmens tikimasi ir ateityje (Becker, 1963). Kitaip tariant, asmenį įvardijus „nusikaltėliu“, vėliau jam gali būti priskiriama „recidyvisto“ etiketė, nes nėra tikimasi, kad asmuo gali nebepažeisti įstatymų reikalavimų. Klijuojama etiketė gali būti suprantama kaip asmeniui suteikiamas socialinis vaidmuo, padedantis visuomenės nariams suvokti kitą asmenį, jo interesus ir pasaulėžiūrą, bei formuoti atitinkamą elgesį asmens atžvilgiu. Darbe nagrinėjamu atveju, nuteistojo atžvilgiu gali būti priimamas sprendimas netaikyti lygtinio paleidimo, jei nuteistasis gali būti ženklinamas asmens, galinčio pakartotinai nusikalsti ateityje – „recidyvisto“ etikete, nes jau yra padaręs nusikalstamą veiką, už kurią atlikinėja laisvės atėmimo bausmę. Bernburg (2009) teigimu, deviantinės etiketės yra stigmatizuojančios, nes yra siejamos su joms visuomenės priskiriamais neigiamais stereotipais, todėl ir asmenys, kuriems šios etiketės priskiriamos, yra asocijuojami su nepageidaujamomis charakteristikomis. Taigi, lygtinio paleidimo taikymo atveju nuteistasis gali būti suvokiamas kaip riziką visuomenei galintis kelti galimas „recidyvistas“ dėl anksčiau baudžiamosios justicijos jam pritaikytos „nusikaltėlio“ etiketės atlikus nusikalstamą veiką, o nuteistojo socialinės padėties duomenys – kaip patvirtinantys su nusikaltėlio sąvoka siejamus stereotipus.

3.2.1 Teisėjo sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo remiantis esminių veiksmų teorija

Teisėjo sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo gali būti paremtas visuomenės apsaugos užtikrinimo bei kaltės, kaip esminių veiksmų, aspektais. Remiantis esminių veiksmų teorija, teismui priimant sprendimus dėl įkalinimo, dėl kylančio neaiškumo yra remiamasi kaltės ir visuomenės apsaugos veiksmų bei praktinių padarinių veiksniais (Steffensmeier, Ulmer, Kramer, 1998). Esminių veiksmų teorijos pradmenimis gali būti laikomi teisėjų sprendimo priėmimo procesas skiriant bausmes bei kokiais kriterijais šie sprendimai gali būti pagrindžiami. Steffensmeier (1980), nagrinėdamas bausmių skyrimo pagrindus kaltinamosioms moterims, nurodė, kad teisėjai, priimdami sprendimus dėl bausmės skyrimo moterims, vadovaujasi praktiškumu – supratimu, kad kaltinamosios turi vaikų ir jų buvimas šeimoje yra svarbesnis nei buvimas kalėjime, riteriškumu – geranorišku kultūriniu požiūriu į moteris, naivumu – požiūriu, kad moterys yra mažiau pajėgios įvykdyti nusikalstamas veikas, suvokiamu elgesio pastovumu ir pavojingumo suvokimu. Vėlesni tyrimai papildė kriterijų, kuriais teisėjai remiasi skiriant bausmes, sąrašą – kaltinamojo atsakomybės (kaltės) aspektas, išitraukimas į nusikalstamos veikos padarymą, taip pat ankstesnė kriminalinė istorija, padarytos nusikalstamos veikos sunkumas ir pavojingumo laipsnis (Steffensmeier, Streifel, 1993). Nors teorija sukurta nagrinėjant

teisėjų sprendimų priėmimo procesą skiriant bausmę, moksliniame diskurse esminių veiksnių teorijos modelio veikimas nagrinėjamas ir priimant sprendimus dėl lygtinio paleidimo taikymo (Buglar, 2016; Huebner, Bynum, 2006.). Taigi, svarbu apžvelgti kaip teisėjas gali remtis tokiais veiksniais kaip nuteistojo kaltės aspektas ir visuomenės apsaugos užtikrinimas vertindamas nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką ir jo pastangas šią riziką mažinti.

Lygtinio paleidimo taikymas gali būti plačiai siejamas su visuomenės apsaugos nuo pakartotinių nusikalstamų veikų užtikrinimu, šios kylančio rizikos mažinimu. Teisėjo, kuris visuomenei atsakingas už teisingą sprendimą (Žibaitė-Neliubšienė, 2023) lygtinio paleidimo (ne)taikymas nuteistajam gali būti remiamas siekiu interpretuoti riziką, kuri gali būti keliamą visuomenei nuteistąjį paleidus lygtinai, ir šią riziką valdyti. Visuomenės apsaugos užtikrinimo veiksnys gali apibūdinti teisėjo atliekamą visuomenei keliamos rizikos vertinimą ir valdymą, kadangi, remiantis esminių veiksnių teorija, jis apibūdinamas tokiais aspektais kaip asmens pavojingumas ir recidyvo tikimybė (Steffensmeier, Streifel, 1999; 1998). Vertinant visuomenės apsaugos kriterijų siekiant priimti sprendimą, svarbiomis gali tapti nuteistojo charakteristikos, galinčios suponuoti ar nuteistasis gali kelti riziką visuomenei. Todėl tokios charakteristikos, kurios visuomenėje gali būti asocijuojamos su pakartotinio nusikalstamumo rizika – išsilavinimas, darbinė patirtis, socialinių ryšių palaikymas, psichotropinių medžiagų vartojimas (Buglar, 2016), taip pat kriminalinė patirtis (Nikartas, Rinkevičiūtė, 2018) – gali tapti teisėjo sprendimo argumentavimo kriterijais, kuriais teisėjas pabrėžia nuteistojo keliamą riziką ir tokiu būdu pagrindžia savo sprendimą. Kitaip tariant, teisėjas, susiduriantis su neužtikrintumu dėl lygtinio paleidimo taikymo, tačiau pastebėjęs, kad nuteistasis nėra išsilavinęs, neturi darbinės patirties ar nepalaiko jokių socialinių ryšių, turi priklausomybių, gali nuteistąjį suvokti kaip keliantį didelę riziką pakartotinai nusikalsti. Kaip ir minėta anksčiau, išvardytos asmens charakteristikos visuomenėje gali būti suvokiamos kaip bylojančios apie recidyvo tikimybę ir keliamą riziką dėl socialinės stratifikacijos bei etikečių klijavimo remiantis socialinėmis asmens charakteristikomis. Tokiu atveju nuteistasis, kuriam buvo taikytas lygtinis paleidimas, tačiau pasižymintis su recidyvizmu asocijuojamomis charakteristikomis, visuomenės gali būti paženklinamas „įgimto nusikaltėlio etikete“ (Sakalauskas et. al., 2020, p. 211), skatinančią ne tik antrinės deviacijos procesą, bet ir neigiamų stereotipų apie lygtinai paleistus asmenis visuomenėje formavimą. Taigi, nuteistojo socialinės padėties ir kriminalinės istorijos charakteristikos gali tapti veiksniais, apibūdinančiais nuteistojo keliamą riziką visuomenei ir tapti teisėjo sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo pagrindu.

Nuteistojo kaltės aspektas, kaip vienas iš esminių veiksnių, gali būti siejamas su bausmės retribucijos principu, o lygtinio paleidimo atveju – galimybe taikyti lygtinį paleidimą vertinant

padarytos nusikalstamos veikos sunkumą. Nuteistojo kaltės aspektas esminių veiksmų teorijoje yra siejamas su asmens kaltės aspektu, padarytos žalos dydžiu ir skiriamos bausmės proporcingumu (Steffensmeier, Ulmer, Kramer, 1998). Kitaip tariant, sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo priėmėjas nuteistojo keliamą riziką gali vertinti atsižvelgdamas į teismo jau paskirtos laisvės atėmimo bausmės trukmės, įvykdytos ir likusios bausmės dalies laiko proporcingumą padarytos veikos sunkumo laipsniui, padarytos žalos dydžiui. Lietuvos teismų praktikoje dėl lygtinio paleidimo netaikymo sutinkami pagrindiniai motyvai – neatlikta bausmės dalis, teisingumo principo įgyvendinimas, kaltės nepripažinimas ar dalinis pripažinimas (Vosyliūtė, 2024) – taip pat gali būti apie kaltės motyvo, bausmės proporcingumo ir padarytos veikos, kaltės lyginimo aspektus. Nusikalstamos veikos padarymo motyvai, priežastys nusikalsti taip pat gali tapti pagrindiniu veiksmu sprendžiant dėl lygtinio paleidimo taikymo, kuomet stabilios nusikalstamo elgesio priežastys, skirtingai nei išorinių veiksmų nulemtas elgesys, yra siejamos su aukštesne nuteistojo keliamą riziką visuomenei (Huebner, Bynum, 2006). Taigi, nusikalstamos veikos dėl kurios padarymo yra nuteistas asmuo, pavojingumo laipsnis, padarymo aplinkybės, padarytos žalos dydis, o taip pat nusikalstamos veikos padarymo motyvai gali tapti kriterijumi teisėjui vertinant lygtinio paleidimo ir bausmės proporcingumo padarytai veikai aspektus.

3.2.2 Sprendimo dėl lygtinio paleidimo procesas remiantis neužtikrintumo vengimo teorija

Teisėjo sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo siekiant valdyti nuteistojo recidyvo riziką gali tapti selektyvus ir būti paremtas subjektyviaisiais veiksniais dėl teisėjui kylančio neužtikrintumo. Neužtikrintumas priimant sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo teisėjui gali kilti tiek dėl jau aptarto nuteistojo elgesio ateityje numatymo, kylančios pakartotinio nusikaltimo įvykdymo rizikos valdymo, tiek dėl pačių įstatymų formuluočių aiškumo dėl instituto taikymo stokos. Kaip teigia Vosyliūtė (2024), įstatymų leidėjo numatyti, ir net gi per visą nepriklausomybės laikotarpį keisti kriterijai dėl sąlyginio lygtinio paleidimo taikymo nėra aiškūs ir konkretūs, keliantys skirtingas teismų ir Komisijos šių kriterijų interpretacijas (p. 568-570). Galime teigti, kad teisėjas, nagrinėdamas nuteistojo asmens bylą, socialinę išvadą bei Komisijos nutarimą, sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo turi priimti remiantis ribotomis žiniomis apie nuteistojo asmenybę, kaip jis gali elgtis ateityje, ar jis gali kelti riziką visuomenei, ar jis iš tikrųjų padarė akivaizdžią pažangą mažinant nusikalstamo elgesio riziką. Sprendimo priėmimo metu atliekamas rizikos vertinamas yra siejamas su kylančiu neužtikrintumu (Vigorita, 2003). Remiantis racionalaus sprendimo teorija, racionalus sprendimas gali būti priimamas įvertinus galimas pasirinkimo ir sprendimo alternatyvas, galimą priimto sprendimo

rezultatą ir jo naudingumą, siekiamo rezultato tikimybę (Simon, 1955). Žmogus, prieinamą informaciją apdorodamas racionaliai, remiantis psichologine prieiga, vadovaujasi ne išankstine patirtimi ir atitinkamai priima atitinkamą sprendimą, bet remiasi pažintiniais procesais. Jais laikomi informacijos kodavimas, interpretavimas, alternatyvų generavimas, jų įvertinimas ir palyginimas tarpusavyje (Maceina, 2018, p. 43). Tačiau, galime teigti, kad priimant sprendimą visa informacija apie nagrinėjamą reiškinį ne visada yra prieinama, o siekiant įvertinti riziką apie ateityje galinčius nutikti įvykius nėra egzistuojanti, todėl galima remtis tik prielaidomis. Tokiu atveju sprendimą priimantis asmuo stengiasi sumažinti neužtikrintumą, kylantį dėl neišsamios prieinamos informacijos. Remiantis neužtikrintumo vengimo teorija, asmuo gali pasikliauti iš įpročių ir socialinės struktūros kylančiu ribotu racionalumu (angl. *bounded rationality*), kuriant „šabloninius“ ir „patenkinamus“ atsakymus sprendžiant problemą (Abonetti, 1991). Sprendimo priėmimo metu, siekiant įvertinti galimą riziką tačiau neturint visos galimos informacijos ir susiduriant su neužtikrintumu, sprendimų priėmėjas supaprastina koduojamą informaciją dėmesį atkreipiant tik į tam tikrus atributus, kuriuos asmuo priešastiniu ryšiu sieja su tam tikrais rezultatais (Vigorita, 2003; Kahneman, Frederick, 2005). Kitaip tariant – sprendimas gali būti priimamas euristinio informacijos apdorojimo modelio veikimo principu. Teisėjo sprendimas kylant neužtikrintumui dėl nuteistajam taikytino lygtinio paleidimo siekiant įvertinti riziką gali būti paremtas patirtinėmis žiniomis, asociacijomis ar mintinėmis reprezentacijomis.

Teisėjų priimami sprendimai remiantis „ribotu racionalumu“ gali būti paremti euristikomis. Euristikos gali būti kaip strategijos, leidžiančios greičiau priimti sprendimus (Gigerenzer, Gaissmaier, 2011), kurių panaudojimas aiškinamas šablonų atpažinimo mechanizmo veikimu – koduojant informaciją priimamas sprendimas tampa paremtas tomis informacijos detalėmis, kurios asmeniui yra atpažįstamos iš anksčiau turimų žinių (Maceina, 2018). Moksliniame diskurse teigiama, kad teisėjai, savo darbo metu nagrinėjantys ne tik klausimus dėl lygtinio paleidimo taikymo, bet ir kitas baudžiamąsias bylas, kurios yra susijusios su bausmės skyrimu, gali susidurti su **pasiekiamumo euristika** priimant sprendimus – lygtinio paleidimo taikymas gali būti vertinamas mažiau palankiai remiantis atvejais, kai po lygtinio paleidimo nusikalstama pakartotinai (Michailovič, Jarutienė, 2016). Teisėjo sprendimas gali būti paremtas **patvirtinimo euristika**, kuomet pradiname informacijos vertinimo etape suformuotą nuomonę siekiama patvirtinti tendencingai vertinant naujai gaunamus duomenis (Ask, Granhag, 2005). Pavyzdžiui, jei teisėjas, pradėdamas vartyti nuteistojo asmens bylą pirmiausia pastebės nuteistojo elgesį bausmės atlikimo metu ir nusikaltimo, už kurį yra nuteistas, charakterizuojančius duomenis, kurie moksliniame diskurse apibūdinami kaip pagrindiniai faktoriai,

preziuruojantys sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo (Proctor, 2012), gali suformuoti išankstinę nuomonę apie galimą riziką lygtinio paleidimo atveju.

Teisėjo sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo susiduriant su neužtikrintumu gali būti paremtas stereotipiniais įsitikinimais. Sprendimo priėmimo metu remiantis stereotipais, tam tikrai socialinei grupei priklausantis asmuo gali būti siejamas su charakteristikomis, kurios, kaip manoma, yra būdingos konkrečiai socialinei grupei (Fontaine, Emily, 1978, Cusack, 2014), arba, kaip minėta anksčiau – su asmeniui priskiriama deviantine etikete. Teisėjų priimami sprendimai gali būti remiami stereotipais ir atribucijomis, susijusiomis su nuteistojo charakteristikomis: rase, lytimi, amžiumi (Hartley, Maddan, Spohn, 2007). Galima teigti, kad sprendimas, paremtas stereotipiniais įsitikinimais, negali būti racionalus ir nešališkas, kadangi kitas asmuo sprendimo priėmėjo yra suvokiamas remiantis išankstine nuomone, siejama su tam tikromis asmens charakteristikomis.

4. Lygtinio paleidimo taikymo tendencijos ir subjektyvieji teisėjų sprendimo veiksniai: empirinis tyrimas

4.1 Tyrimo metodika

Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą ir atsakyti į tyrimo klausimą, darbe taikoma mišrių metodų (angl. *mixed methods*) tyrimo nuosekli aiškinamoji strategija. Šis tyrimas apima to paties reiškinio tyrime atliekamą kokybinių ir kiekybinių duomenų rinkimą ir analizę bei interpretaciją, kurios tikslas – paaiškinti kiekybinio tyrimo rezultatus (Aleksnevičienė, et. al., 2020, p. 52-53). Darbe taikomi dokumentų analizės ir pusiau struktūruoto interviu tyrimo metodai. Pirmą buvo atliekama teismo nutarčių kiekybinė analizė, kurios rezultatai aiškinami ir panaudojami atliekant pusiau struktūruoto interviu kokybinį tyrimą. Darbe buvo siekiama išsiaiškinti subjektyviuosius teisėjų sprendimo priėmimo veiksnius, kuriais remiantis teisėjai vertina nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką, lygtinio paleidimo taikymo, kaip galimo sprendimo, galimybę ir pačio instituto taikymo sampratą. Remiantis kritinės kriminologijos mokyklos požiūriu, darbe teigiama, kad teisėjo sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo, gali būti paremtas subjektyviais, įstatyme nenumatytais kriterijais, susijusiais su nuteistojo socialine padėtimi, kriminaline praeitimi dėl jam kylančio neužtikrintumo, todėl teisėjo galutinis sprendimas remiamas įpročiais, patirtinėmis žiniomis, stereotipais ar išankstiniais įsitikinimais. Siekiant išsiaiškinti ar teisėjo sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo vertinant nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką gali būti remiamas selektyviais kriterijais, visų pirma svarbu išsiaiškinti kokia informacija teisėjai dažniausiai naudojami ir remia savo argumentus dėl priimamo sprendimo. Todėl svarbu išsiaiškinti pagrindinės tendencijas, kurios vyrauja šalies teismų praktikoje bylose dėl Lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų įstaigos komisijos nutarimo taikyti nuteistajam lygtinį paleidimą iš laisvės atėmimo vietų įstaigos tvirtinimo. Atliekant kiekybinę teismo nutarčių analizę siekta susipažinti su teismų praktikoje egzistuojančiais pagrindiniais teismų argumentais, kurie yra naudojami pasisakant dėl nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo ir lygtinio paleidimo taikymo. Kadangi šio darbo metu siekiama išsiaiškinti subjektyviuosius teisėjų sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo priėmimo veiksnius, t. y. kaip teisėjas vertina nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką analizuodamas nuteistąjį charakterizuojančius duomenis, kaip teisėjas suvokia lygtinio paleidimo instituto taikymo sampratą, svarbu išsiaiškinti ne tik teismų praktikoje vyraujančias tendencijas, bet ir įsigilinti į teisėjo sprendimo priėmimo procesus ir mechanizmus. Todėl, atlikus teismo nutarčių kiekybinę analizę, siekiant paaiškinti pastarosios analizės metodu nustatytas tendencijas ir giliau analizuoti teisėjo atliekamo sprendimo priėmimo procesą, atliktas pusiau struktūruoto interviu metodo kokybinis tyrimas. Interviu metu užduodami klausimai, kylančys iš teismų praktikos analizės bei susiję

su sprendimo priėmimo procesu – kaip teisėjas vertina byloje pateikiamą informaciją, kas atkreipia jo dėmesį ir padeda formuoti galutinį sprendimą, kokiais argumentais jis remiasi siekdamas patvirtinti savo sprendimą, ar duomenys apie nuteistąjį, jo socialinį statusą, asmenybę teisėjo gali būti atpažįstami kaip iš anksto nusakantys galimą sprendimą. Interviu buvo atliekamas su baudžiamąsias bylas nagrinėjančiais teisėjais ir teisėjų padėjėjais, kurie prisideda prie Teismo nutarimo dėl lygtinio paleidimo taikymo projekto ruošimo.

4.1.1 Kiekybinė nutarčių turinio analizė

Teismo nutarčių analizė atlikta analizuojant visų Lietuvos teismų, nagrinėjančių lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų įstaigos komisijos nutarimo taikyti nuteistajam lygtinį paleidimą iš laisvės atėmimo vietų įstaigos tvirtinimas (BPK 360 str.) bylas – Vilniaus miesto apylinkės teismo, Alytaus apylinkės teismo Alytaus rūmų, Marijampolės apylinkės teismo Marijampolės, Vilkaviškio rūmų, Kauno apylinkės teismo Kaišiadorių rūmų, ir Panevėžio apygardos teismo Panevėžio rūmų – nutartis baudžiamosiose bylose pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 360 straipsnio 2 dalį. Pirmajame atrankos etape nutartys buvo atrinkamos naudojantis procesinių dokumentų INFOLEX sistema pagal šiuos parametrus: žodžiai tekste: „patvirtinimo“, pasirenkami jau minėti teismai, bylos tipas: baudžiamoji byla, data: nuo 2021 m. rugsėjo 1 d. iki 2024 m. rugsėjo 1d., paminėtas aktas: BPK 360 str. 2 d. Iš viso generalinę visumą pagal aprašytą atrankos procedūrą sudarė 457 nutartys. Antrajame atrankos etape iš bylų, atrinktų pagal nurodytus parametrus, sąrašo daugiapakopės tikimybinės sisteminės atrankos būdu buvo atrinktos 227 bylos, analizuojant kas antrą bylą. Atrankos procedūra: pirmiausia bylų, atrinktų pagal nurodytus parametrus, imtis buvo apskaičiuojama tikimybinės atsitiktinės atrankos būdu tikimybinės atrankos imties skaičiuoklės pagalba su 5 proc. paklaida ir 95% patikimumo lygmeniu. Siekiant užtikrinti atrankos tikimybiškumą ir nustatyti intervalą, pagal kurį bus analizuojamos bylos iš generalinės atrankos sąrašo, generalinės atrankos dydis buvo padalintas iš tikimybinės atrankos imties skaičiuokle apskaičiuoto bylų skaičiaus (209). Gautas intervalas – 2,18. Apskaičiavus intervalo dydį, iš bylų, atrinktų pagal nurodytus parametrus, sąrašo buvo atrenkama kas antra byla.

Teismo nutarčių kiekybinė analizė buvo atliekama teismo nutartis analizuojant pagal nutarčių analizės anketą, kuri sudaryta remiantis atliktu kiekybiniu teismo nutarčių analizės tyrimu, LR BVK, Jarutienės (2021) tyrimu, nagrinėjančiu faktorius, kurie gali prognozuoti teismo sprendimą lygtinio paleidimo taikyme. Priklausomas kintamasis šiame tyrime buvo teismo sprendimas tvirtinti Lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų įstaigos komisijos nutarimą taikyti nuteistajam lygtinį paleidimą iš

laisvės atėmimo vietų įstaigos arba jo netvirtinti. Teismo nutarčių analizės anketoje išskiriami tyrimo nepriklausomi kintamieji pagal veiksmų, galinčių turėti reikšmės teisėjo sprendimo priėmimui dėl lygtinio paleidimo taikymo, kategorijas. Tyrimo nepriklausomi kintamieji buvo suskirstyti į šias kategorijas: formalieji, istoriniai (kriminogeniniai), nuteistojo socialinės padėties duomenys ir Komisijos balsai. **Lygtinio paleidimo taikymo formaliejių pagrindų** kategoriją sudarė šie kintamieji: Nuteistojo individualiame socialinės reabilitacijos plane numatytų priemonių vykdymas (kintamojo reikšmės 1 – taip, 2 – ne), nustatyta nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika (kintamojo reikšmės: 1 – žema, 2 – vidutinė, 3 – aukšta), nuteistojo sutikimas taikyti intensyvią priežiūrą (kintamojo reikšmės 1 – taip, 2 – ne), nuteistojo atliktos laisvės atėmimo bausmės dalis (kintamojo reikšmės: 1 – 1/3 bausmės dalį, 2 – 1/2 bausmės dalį, 3 – 2/3 bausmės dalies, 4 – 1 metus bausmės (BVK 82 str. 2 d. atveju)), neatliktos bausmės dalis (kintamojo reikšmės – neatliktos bausmės dalis, mėn.). **Istorinių (kriminogeninių) duomenų** kategoriją sudaro šie kintamieji: Nuteistojo teistumas (kintamojo reikšmės: 1 – teistas, 2 – neteistas) nuteistojo teistumų skaičius praeityje (kintamojo reikšmė – teistumų skaičius), nusikalstamos veikos, kurios padarymu nuteistas nuteistasis, rūšis (kintamojo reikšmės: 1 – smurtinis nusikaltimas, 2 – turtinis nusikaltimas, 3 – nusikaltimai, susiję su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu ir (ar) platinimu, 4 – seksualiniai nusikaltimai, 5 – ekonominiai nusikaltimai; 6 – kiti nusikaltimai), nuteistojo drausminės nuobaudos bausmės atlikimo metu (kintamojo reikšmės 1 – taip, 2 – ne), galiojančių ir negaliojančių nuteistojo nuobaudų skaičius (kintamojo reikšmės – galiojančių ir negaliojančių nuobaudų skaičius), nuteistojo kaltės pripažinimas (kintamojo reikšmės 1 – taip, 2 – ne, 3 – iš dalies), nuteistojo įsiskolinimai (kintamojo reikšmės 1 – taip, 2 – ne), nuteistajam praeityje taikytas lygtinis paleidimas (kintamojo reikšmės 1 – taip, 2 – ne). **Nuteistojo socialinės padėties duomenų** kategoriją sudarė šie kintamieji: (visiems klausimams kintamojo reikšmės 1 – taip, 2 – ne) nuteistojo specialybės, kvalifikacijos ar darbinės patirties įgijimas ir turėjimas, nuteistojo psichiką veikiančių medžiagų vartojimo faktas, nuteistojo mokymasis bausmės atlikimo metu, nuteistojo ryšių su artimaisiais palaikymas ar santuokos sudarymas, gyvenimas pas artimuosius lygtinio paleidimo atveju. Atskirą kategoriją – **Komisijos balsai** – sudarė vienbalsis Komisijos balsų skaičius (kintamojo reikšmė – 1 – taip, 2 – ne). Tyrimo nepriklausomų kintamųjų reikšmės pavaizduotos 3 lentelėje. Teismo nutartys buvo analizuojamos naudojant IBM SPSS programos 27 versiją.

Kintamieji	Kintamųjų reikšmės
Lygtinio paleidimo taikymo formalieji pagrindai	
Ar nuteistasis vykdo individualiame socialinės reabilitacijos plane numatytas priemones?	1. Taip 2. Ne
Kokia yra nustatyta nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika?	1. Žema 2. Vidutinė

	3. Aukšta
Ar nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika buvo pakitusi bausmės atlikimo metu?	1. Taip 2. Ne
Ar nurodyta, kad nuteistasis sutinka jam būtų taikoma intensyvi priežiūra?	1. Taip 2. Ne
Kokią laisvės atėmimo bausmės dalį atliko nuteistasis?	1. 1/3 bausmės dalį 2. ½ bausmės dalį 3. 2/3 bausmės dalies 4. 1 metus bausmės (BVK 82 str. 2 d. atveju)
Kokia yra neatliktos bausmės dalis?	Neatliktos bausmės trukmė (mėn.)
Istoriniai (kriminogeniniai) duomenys	
Ar nuteistasis teistas?	1. Taip 2. Ne
Nuteistojo teistumų skaičius praityje	Teistumų skaičius
Kokiam nusikalstamos veikos sunkumo laipsniui priskiriama nusikalstama veika, kurios padarymu nuteistas nuteistasis?	1. Nesunkus 2. Apysunkis 3. Sunkus 4. Labai sunkus
Nusikalstamos veikos, kurios padarymu nuteistas nuteistasis, rūšis:	1. Smurtinis nusikaltimas 2. Turtinis nusikaltimas 3. Nusikaltimai, susiję su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu ir (ar) platinimu 4. Seksualiniai nusikaltimai 5. Ekonominiai nusikaltimai 6. Kiti nusikaltimai 7. Mišrūs nusikaltimai
Ar nuteistasis yra baustas drausmine tvarka bausmės atlikimo metu?	1. Taip 2. Ne
Galiojančių ir negaliojančių nuteistojo nuobaudų skaičius	Galiojančių ir negaliojančių nuobaudų skaičius
Ar nuteistasis prisiima kaltę už savo elgesį, kaltę dėl padarytų teisės pažeidimų?	1. Taip 2. Ne 3. Iš dalies
Ar nuteistasis yra įsiskolinęs?	1. Taip 2. Ne
Ar nuteistajam yra taikytas lygtinis paleidimas iš laisvės atėmimo vietų įstaigos praityje?	1. Taip 2. Ne
Nuteistojo socialinės padėties duomenys?	
Ar nuteistasis yra įgijęs specialybę, turi kvalifikaciją ar darbinę patirtį?	1. Taip 2. Ne
Ar nuteistasis vartoja psichiką veikiančias medžiagas (alkoholis, narkotinės medžiagos)?	1. Taip 2. Ne
Ar nuteistasis turi išsilavinimą?	1. Taip 2. Ne
Ar nuteistasis mokosi bausmės atlikimo metu?	1. Taip

	2. Ne
Ar nuteistasis dirba bausmės atlikimo metu?	1. Taip 2. Ne
Ar nuteistasis palaiko ryšius su artimaisiais ar yra sudaręs santuoką?	1. Taip 2. Ne
Ar yra duomenų, kad nuteistasis lygtinio paleidimo atveju gyventų pas artimuosius?	1. Taip 2. Ne
Komisijos balsai	
Ar visi komisijos nariai pasisakė vienbalsiai dėl lygtinio paleidimo?	1. Taip 2. Ne

3 lentelė. Teismo nutarčių kiekybinės analizės anketa.

4.1.2 Pusiau struktūruotas interviu

Siekiant išsiaiškinti teismo nutarčių analizės rezultatus bei įsigilinti į teisėjo atliekamą sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo priėmimo procesą vertinant bylos medžiagą, buvo sukurtas tyrimo instrumentas – interviu scenarijus. Klausimai sudaryti remiantis Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksu, mokslinių tyrimų apie teisėjų sprendimus dėl lygtinio paleidimo taikymo ir sprendimų priėmimo tendencijas rezultatais (Jarutienė, 2021; Michailovič ir Jaurtienė; 2016), taip pat bus papildyti atlikus teismo nutarčių dėl Komisijos nutarimo dėl lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų įstaigos taikymo nuteistajam tvirtinimo kiekybinę analizę. Pasirinktos tyrimo tikslinės grupės – teisėjai, nagrinėjantys baudžiamąsias bylas, ir su jais dirbantys teisėjų padėjėjai.

Tyrimė dalyvavo 12 respondentų – 6 baudžiamąsias bylas nagrinėjantys teisėjai ir 6 teisėjų padėjėjai. Tyrimo dalyviai buvo pasiekiami taikant mišriosios tyrimo dalyvių imties atrankos metodą – tyrimas pradėtas vykdyti naudojant patogiąją atranką Vilniaus miesto apylinkės teisme ir žodiniu kvietimu kreipiantis į teisme dirbančius teisėjus ir teisėjų padėjėjus. Atlikus interviu su pirmaisiais informantais naudota „sniego gniūžtės“ atranka. Iš viso atlikta 12 pusiau struktūruotų interviu. Interviu skaičiaus imtis nustatyta remiantis duomenų prisotinimo kriterijumi.

Interviu klausimai buvo suskirstyti į tris blokus. Pirmą klausimų bloką sudarė klausimai, kuriais siekiama išsiaiškinti kaip teisėjai ir teisėjų padėjėjai supranta lygtinio paleidimo instituto paskirtį, kokias šio instituto tobulinimo galimybes jie įžvelgia. Antras blokas apėmė klausimus apie sprendimo priėmimo procesą vertinant nuteistojo, kurio atžvilgiu priimtas Komisijos nutarimas taikyti lygtinį paleidimą, nusikalstamo elgesio riziką ir pažangą riziką mažinti, koks nuteistojo elgesys bausmės atlikimo vietoje gali būti suvokiamas reikšmingu lygtinio paleidimo taikymo kriterijumi. Trečias klausimų blokas apėmė subjektyviųjų sprendimų dėl lygtinio paleidimo taikymo veiksnių analizę – kaip teisėjai ir teisėjų padėjėjai vertina asmens byloje pateikiamus duomenis apie nuteistojo

drausminius pažeidimus ir nuobaudas, jų skaičių, pobūdį ir galiojimo laiką, nuteistojo psichotropinių medžiagų vartojimą, nuteistojo poziciją dėl kaltės pripažinimo, galimą pozicijos kaitą bausmės vykdymo ir baudžiamojo proceso metu, nuteistojo socialinę padėtį, darbinę padėtį ir kvalifikaciją apibūdinančias charakteristikas ir jų svarbą priimamam sprendimui, nusikalstamo elgesio riziką, padarytos nusikalstamos veikos sunkumo laipsnį, atliktos ir neatliktos bausmės dalį, Komisijos balsų ir jų skaičiavimo kriterijus, Komisijos veiklos ir priimamų sprendimų vertinimą. Interviu su teisėjų padėjėjais gairėms pridėti papildomi klausimai, kuriais siekiama išsiaiškinti teisėjo padėjėjo ir teisėjo nuomonių suderinamumą, teisėjo padėjėjo įžvelgiamas tendencijas, egzistuojančias teisėjo sprendimo priėmimo proceso metu. (žr. priedą Nr. 1).

Tyrimo duomenų analizė atlikta kokybinių duomenų analizės „MAXQDA“ programos pagalba. Analizuojant atliktų interviu transkripcijų tekstus buvo išskiriamos skirtingų temų kategorijos, joms sukuriant kodus ir taip pat atskiriant temos subkodus.

4.1.3 Tyrimo etika

Tyrimas atliktas vadovaujantis tyrimo etikos principais. Teismo nutarčių kiekybinėje analizėje nagrinėtos bylos, pateikiamos INFOLEX duomenų bazėje. Nors viešai skelbiami įsiteisėję teismo procesiniai sprendimai yra nuasmeninami, taip užtikrinant teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą ir asmens duomenų teisinės apsaugos reikalavimus (Gruodytė, Milčiuvienė, 2016), tačiau neatmetama, kad, remiantis nagrinėtomis nutartimis išlieka galimybė išskirti pavienį asmenį, bylos aplinkybes susieti su pavieniu asmeniu ar iš informacijos galima gauti išvestinių duomenų apie pavienį asmenį (šiuo atveju – nuteistąjį). Remiantis informuoto sutikimo ir žalos vengimo etikos principais, tyrimo dalyviai, prieš juos įtraukiant į tyrimą, buvo supažindinti su tyrimo tikslu, tyrimo atlikimo metodu, taip pat tyrimo duomenų tolesniu panaudojimu. Interviu su tyrimo dalyviais pradėtas tik gavus žodinį asmens informuotą sutikimą. Tyrimo metu buvo siekiama užtikrinti tyrimo dalyvių anonimiškumą ir konfidencialumą, todėl visi garso įrašai, atlikti interviu su tyrimo dalyviais metu, po transkripcijos, buvo ištrinami, o analizuojant tyrimo duomenis nebuvo naudojamos interviu ištraukos, kurios leistų identifikuoti tyrimo dalyvių tapatybę.

4.1.4 Tyrimo ribotumai

Tyrimo, nagrinėjančio subjektyviuosius teisėjų sprendimo priėmimo dėl lygtinio paleidimo taikymo veiksnius, rezultatus galėjo paveikti tam tikri ribotumai. Pirma, teismo nutartys, panaudotos kiekybinei dokumentų analizei, parinktos iš INFOLEX duomenų bazės, o prieiga prie šios duomenų bazės yra ribota. Dėl teismo nutarčių paieškos atlikimo buvo konsultuojamasi su teisėjo padėjėju,

turinčiu virš 5 metų darbo patirties teismų sistemoje. Teismo nutarčių paieškai pasirinkta naudoti šią duomenų bazę dėl didesnio pateikiamų nutarčių skaičiaus nei visuomenei prieinamoje LITEKO duomenų bazėje. Dėl tokio tyrėjos pasirinkimo gali nukentėti tyrimo validumas, t. y. atliekant tokį pat tyrimą kitam tyrėjui gali būti gaunami tyrimo rezultatai, kurie skiriasi nuo šio darbo išvadų. Taip pat INFOLEX duomenų bazėje nutarčių paieška atlikta ieškant baudžiamųjų bylų pagal BPK 360 str. ir žodį „patvirtinimo“. Pagal tokią užklausą paieškos rezultatuose atsispindėjo ir teismo nutartys pagal BPK 360 str. 3 d., t. y. nagrinėjamas nuteistojo skundas dėl Lygtinio paleidimo komisijos nutarimo. Nutarčių paieška neatliekama konkrečiai pagal BPK 360 str. 2 d. (klausimas dėl Lygtinio paleidimo komisijos nutarimo taikyti nuteistajam lygtinį paleidimą iš laisvės atėmimo vietų įstaigos patvirtinimo), kadangi ne visose teismų nutartyse, reikalingose šiam tyrimui, atsispindi būtent ši straipsnio dalis (t. y. minimas tik BPK 360 str.). Antra, atliekant interviu su teisėjais ir teisėjų padėjėjais, tiriamųjų atsakymai galėjo neatspindėti realybės jiems vertinant bylas ir priimant sprendimus dėl lygtinio paleidimo taikymo kasdienybėje, t. y. gali būti pateikiami socialiai pageidaujami atsakymai. Socialinis pageidaujamumas, apibrėžiamas kaip individo polinkis pateikti save teigiamai, atsižvelgiant į kultūriškai priimtinus elgesio standartus (Chung, Monroe, 2003), tyrimo dalyvių atsakymuose gali būti įžvelgiamas dėl teisėjų, priimančių sprendimus valstybės vardu, ir teisėjų padėjėjų, noro išsaugoti savo profesijos teigiamą ir profesionalų įvaizdį.

4.1.5 Duomenų tvarkymas

Teismo nutartys buvo analizuojamos naudojant IBM SPSS programos 30 versiją. Siekiant įvertinti intervalinių tyrimo kintamųjų pasiskirstymo normalumą buvo analizuojami asimetriškumo (angl. Skewness) ir eksceso (angl. Kurtosis) koeficientai. Asimetriškumo ir eksceso koeficientų reikšmės, kurios patenka į intervalą nuo -2 iki +2 nurodo, kad duomenys pasiskirstę normaliai (Garson, 2012). Kintamųjų pasiskirstymo normalumo analizės rezultatai pateikiami 4 lentelėje. Atlikus intervalinių kintamųjų pasiskirstymo normalumo analizę nustatyta, kad anksčiau pateiktas sąlygas tenkina nuteistojo neatliktos bausmės dalies, nuteistojo teistumų skaičiaus ir anksčiau lygtinio paleidimo klausimo svarstymo kartų asimetriškumo, eksceso koeficientų reikšmės. Kintamasis, kuris nustatytas kaip pasiskirstęs nenormaliai – nuteistojo baustumų skaičius – duomenų tvarkymo metu buvo analizuojamas neparametrinės statistinės analizės būdais. Statistinio reikšmingumo tikrinimui pasirinktas $p = 0,05$ lygmuo (jei $p \geq 0,05$ – statistiškai reikšmingo skirtumo nerasta, $p < 0,05$ – ryšys statistiškai reikšmingas).

Kintamasis	Asimetriškumo koeficientas (Skewness)	Eksceso koeficientas (Kurtosis)
Nuteistojo neatliktos bausmės dalis	0,160	-0,712
Nuteistojo teistumų skaičius	1,441	1,369
Nuteistojo baustumų skaičius	3,993	20,705
Kartai kiek buvo svarstomas lygtinio paleidimo taikymas	0,747	-0,041

4 lentelė. Kintamųjų pasiskirstymo normalumo analizės rezultatai.

4.2 Teismo nutarčių kiekybinio tyrimo rezultatai.

Tyrimo analizės pradžioje pateikiama aprašomoji tyrimo kintamųjų statistika. Tarpgrupiniams kintamųjų palyginimams naudoti Chi kvadrato testas su kategoriniais kintamaisiais ir nepriklausomų imčių t bei Mann-Whitney U testai su intervaliniais kintamaisiais (atitinkamai normaliai ir nenormaliai pasiskirsčiusiais) buvo apskaičiuojamas statistinis ryšys tarp teismo sprendimo ir likusių kintamųjų.

Kaip matyti iš tyrimo duomenų, iš visų kiekybinio tyrimo metu analizuotų teismo nutarčių, 58 % atvejų (130 nutartys) teismas priėmė sprendimą netaikyti lygtinio paleidimo nuteistajam, tuo tarpu 42 % (96 nutartys) atvejų lygtinis paleidimas teismo sprendimu buvo taikomas. Didžiojoje dalyje (99%) nutarčių buvo nurodyta, kad nuteistieji vykdo socialinės reabilitacijos plane numatytas priemones. Naudojant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo taikyti ar netaikyti lygtinio paleidimo ir nuteistojo dalyvavimo soc. reabilitacijos plane nebuvo rastas.

Didžiosios dalies (42%) nuteistųjų, dėl kurių buvo svarstomas lygtinio paleidimo taikymo klausimas, analizuotose teismo nutartyse nusikalstamo elgesio rizika buvo žema. Teismo sprendimo taikyti lygtinį paleidimą atveju daugiau nei pusės nuteistųjų nusikalstamo elgesio rizika buvo vidutinė, o atvejais, kai teismas priimdavo sprendimą lygtinio paleidimo netaikyti, nuteistųjų nusikalstamo elgesio rizika buvo žema (49%) arba vidutinė (46%). Naudojant Chi-square testą rastas statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos ($\chi^2=11,4$, $p<0,05$).

Daugiau nei pusėje tyrime analizuotų nutarčių nurodyta, kad nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika pakitusi, Teismo sprendimo taikyti lygtinį paleidimą atveju rizika pakirtusi 65% atvejų, tuo tarpu pusę Teismo sprendimo netaikyti lygtinio paleidimo atveju nurodyta, kad nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika nebuvo pakitusi, pusę – rizikos kaita nebuvo pakitusi. Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos kaitos nerastas.

Tyrimo metu analizuotose nutartyse galimybė taikyti intensyvią priežiūrą egzistavo tik 16% atvejų, teismo sprendimo taikyti lygtinį paleidimą atveju galimybė taikyti intensyvią priežiūrą egzistavo tik 14% atvejų, o sprendimo netaikyti instituto – 18% atvejų. Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir galimybės taikyti intensyvią priežiūrą nerastas.

Nagrinėjant teismų nutartis, lygtinio paleidimo taikymo klausimas dažniausiai (57%) analizuotas nuteistajam neatlikus pusės paskirtos bausmės, daugiau nei pusė nuteistųjų buvo atlikę pusę jiems paskirtos bausmės dalies tiek teismo sprendimo taikyti lygtinį paleidimą (58%), tiek jo netaikyti (56%) atveju. Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo atliktos bausmės dalies nerastas.

Tyrimo metu analizuotose nutartyse nurodytos nuteistojo neatliktos bausmės laiko vidurkis – 31,81 mėn., teismo sprendimo taikyti lygtinį paleidimą atveju neatliktos bausmės dalies vidurkis – 29,97 mėn., nuteistųjų, kuriems lygtinis paleidimas netaikytas, neatliktos bausmės vidurkis – 33,19 mėn. Naudojant nepriklausomų imčių – T teistą statistikai reikšmingas ryšys tarp nuteistojo neatliktos bausmės dalies vidurkių teismui taikant ir netaikant lygtinio paleidimo nuteistajam nerastas. Teismo sprendimų ir formaliųjų instituto taikymo pagrindų aprašomoji statistika pateikiama 5 lentelėje.

	Teismo sprendimas taikyti lygtinį paleidimą (N=96)	Teismo sprendimas netaikyti lygtinio paleidimo (N=130)	Iš viso (N=226)
Nuteistojo soc. reabilitacijos plane numatytų priemonių vykdymas	Vykdo (N=96; 100%)	Vykdo (N=127; 98%)	Vykdo (N=223; 99%)
	Nevykdo (N=0; 0%)	Nevykdo (N= 3; 3; 2%;)	Nevykdo (N=3; 1%)
	$\chi^2=2,25, p=0,188$		
Nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika	Žema (N=31; 32%)	Žema (N=64; 49%)	Žema (N= 95; 42%)
	Vidutinė (N=50; 52%)	Vidutinė (N=60; 46%)	Vidutinė (N=110; 39%)
	Aukšta(N=15; 16%)	Aukšta (N=6; 5%)	Aukšta (N=21; 9 %)
	$\chi^2=11,4, p=0,003$		
Nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos kaita	Rizika pakitusi (N=61; 64%)	Rizika pakitusi (N=65; 50%)	Rizika pakitusi (N=126; 56%)
	Rizika nepakitusi (N=35; 37%)	Rizika nepakitusi (N=65; 50%)	Rizika nepakitusi (N=100; 44%)
	$\chi^2=4,1, p=0,058$		
Ar yra galimybė taikyti intensyvią priežiūrą	Taip (N=13; 14%)	Taip (N=23; 18%)	Taip (N=36; 16%)
	Ne (N=83; 87%)	Ne (N=107; 82%)	Ne (N=190; 84%)
	$\chi^2=0,7, p=0,256$		
Nuteistojo neatliktos bausmės trukmė (mėn.)	M=29,97, SD=16,5	M=33,19, SD=15,55	M=31,81, SD=16,00
	$d(223)=-1,499; p=0,278$		
Nuteistojo atlikta bausmės dalis	1/3 bausmės (N=2; 2%)	1/3 bausmės (N=2; 2%)	1/3 bausmės (N=4; 2%)
	½ bausmės (N=56; 58%)	½ bausmės (N=73; 56%)	½ bausmės (N=129; 57%)
	2/3 bausmės dalies(N=38; 40%)	2/3 bausmės dalies (N=55; 42%)	2/3 bausmės dalies (N=93; 41%)
	$\chi^2=0,238, p=0,888$		

5 lentelė. Lygtinio paleidimo taikymo formalijų pagrindų ir teismo sprendimo kintamųjų aprašomoji statistika

Analizuojant nuteistojo kriminogeninių (istorinių) kintamųjų ir Teismo sprendimų tyrimo duomenis matyti, kad iš visų analizuotų teismo nutarčių, kuriose buvo pateikiami duomenys apie nuteistojo teistumą, 59% nuteistųjų praeityje buvo teisti, daugiau nei pusė (52%) nuteistųjų, kuriems taikytas lygtinis paleidimas, buvo taip pat teisti. Kiek didesnis praeityje teistų nuteistųjų procentas – 65 % – nustatytas teismo sprendimo netaikyti lygtinio paleidimo atvejais. Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo teistumo fakto nerastas.

Bendras nuteistųjų, kuriems svarstytas klausimas dėl lygtinio paleidimo taikymo, ankstesnių teistumų vidurkis – 2,01 (iš 191 nutarčių), teismo sprendimo taikyti lygtinį paleidimą atveju daugiau nei pusę atvejų anksčiau teistų nuteistųjų teistumų skaičiaus vidurkis – 1,99 (iš 93 nutarčių), nuteistųjų, kuriems lygtinis paleidimas netaikytas, teistumų skaičius – 2,03 (iš 98 nutarčių). Naudojant nepriklausomų imčių – t teistą statistikai reikšmingas ryšys tarp nuteistojo teistumų vidurkių teismui taikant ir netaikant lygtinio paleidimo nuteistajam nerastas.

Teismui sprendžiant dėl lygtinio paleidimo taikymo nuteistieji dažniausiai bausmę atlikinėjo už smurtinius nusikaltimus ir nusikaltimus, susijusius su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu ir (ar) platinimu. Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nusikalstamos veikos rūšies nerastas.

Daugiau nei pusę (57%) atvejų nuteistieji, kuriems buvo svarstomas lygtinio paleidimo taikymas, buvo bausti bausmės atlikimo metu, taip pat pusę (51%) nuteistųjų, kuriems teismas taikė lygtinį paleidimą, buvo bausti bausmės atlikimo metu. Tuo tarpu teismo sprendimo netaikyti instituto atveju 60% nuteistųjų bausti bausmės atlikimo metu. Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo baustumo bausmės atlikimo metu fakto nerastas.

Bendras nuteistųjų, kurių atžvilgiu svarstytas lygtinio paleidimo klausimas, baustumų bausmės atlikimo vietoje skaičiaus vidurkis – 2,95, teismo sprendimo taikyti lygtinį paleidimą atveju daugiau nei pusę atvejų, nuteistųjų baustumų skaičiaus vidurkis – 1,95. Nuteistųjų, kuriems institutas nebuvo taikomas, baustumų bausmės atlikimo vietoje vidurkis – 3,7. Taikant Mann-Whitney U testą nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp nuteistųjų baustumų bausmės atlikimo vietoje skaičiaus vidurkių teismui taikant ar netaikant lygtinio paleidimo institutą nuteistiesiems ($U=5190$, $p=0,03$).

Iš visų tyrime analizuotų nutarčių, duomenys apie nuteistojo poziciją dėl kaltės buvo pateikti 106 nutartyse, kuriose 48% nuteistųjų savo kaltę dėl padarytų teisės pažeidimų pripažino. Teismo sprendimo taikyti lygtinį paleidimą atveju iš 83 nutarčių, kuriose pateikti duomenys apie nuteistojo

poziciją dėl kaltės, kaltę pripažino 60% nuteistųjų. Lygtinio paleidimo netaikymo atveju pusė nuteistųjų (51 proc.) kaltės dėl padaryto nusikaltimo nepripažino (iš 123 nutarčių). Taikant Chi-square testą rastas statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo pozicijos dėl kaltės ($\chi^2=22,11$, $p<0,001$). Teismo sprendimo dėl instituto taikymo ir nuteistojo istorinių (kriminogeninių) kintamųjų tyrimo rezultatai pateikiami 6 lentelėje.

	Teismo sprendimas taikyti lygtinį paleidimą (N=96)	Teismo sprendimas netaikyti lygtinio paleidimo (N=130)	Iš viso (N=226)
Nuteistojo teistumas praeityje	Teistas (N=50; 52%)	Teistas (N=84; 65%)	Teistas (N=134; 59%)
	Neteistas (N=45; 47%)	Neteistas (N=44; 34%)	Neteistas (N=89; 40%)
	$\chi^2=3,946$, $p=0,139$		
Nuteistojo teistumų praeityje skaičius (N=191)	N=93 M=1,99, SD=2,77	N=98 M=2.03, SD=2,67	N=191 M=2,01SD=2,72
	$d(189)=-0,105$; $p=0,885$		
Nusikalstamos veikos, kurios padarymu nuteistas nuteistasis, rūšis	Smurtinis nusikaltimas (N=47; 49%)	Smurtinis nusikaltimas (N=56; 43 %)	Smurtinis nusikaltimas (N=103; 46%)
	Turtinis nusikaltimas (N=2; 2%)	Turtinis nusikaltimas (N=11; 9%)	Turtinis nusikaltimas (N=13; 6%)
	Nusikaltimai, susiję su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu ir (ar) platinimu (N=37; 39%)	Nusikaltimai, susiję su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu ir (ar) platinimu (N=53; 41%)	Nusikaltimai, susiję su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu ir (ar) platinimu (N=90; 40%)
	Seksualiniai nusikaltimai (N=2 2%)	Seksualiniai nusikaltimai (N=4; 3%)	Seksualiniai nusikaltimai (N=6 3%)
	Ekonominiai nusikaltimai (N=7; 7%)	Ekonominiai nusikaltimai (N=2; 2%)	Ekonominiai nusikaltimai (N=9; 4%)
	Kiti nusikaltimai (N=1; 1%)	Kiti nusikaltimai (N=4; 3%)	Kiti nusikaltimai (N=5; 2%)
	$\chi^2=10,22$, $p=0,06$		

Nuteistojo baustumas baudmės atlikimo metu	Nuteistasis baustas baudmės atlikimo metu (N=51; 53%)	Nuteistasis baustas baudmės atlikimo metu (N=78; 60%)	Nuteistasis baustas baudmės atlikimo metu (N=129; 57%)
	Nuteistasis nebaustas baudmės atlikimo metu (N=45; 47%)	Nuteistasis nebaustas baudmės atlikimo metu (N=52; 40%)	Nuteistasis nebaustas baudmės atlikimo metu (N=97; 43%)
	$\chi^2=1,06$, $p=0,185$		
Nuteistojo baustumų skaičius	N=96 M=1,95; SD=2,87	N=129 M=3,7; SD=6,37	N=225 M=2,95; SD=5,24
	U=5190, $p=0,03$		
Nuteistojo kaltės pripažinimas	(N=83) Kaltę pripažįsta (N=57; 60%)	(N=123) Kaltę pripažįsta (N=52; 40%)	(N=106) Kaltę pripažįsta (N=109; 48%)
	Kaltės nepripažįsta (N=20; 21%)	Kaltės nepripažįsta (N=66; 51%)	Kaltės nepripažįsta (N=86; 38%)
	Kaltę pripažįsta iš dalies (N=65; 6%)	Kaltę pripažįsta iš dalies (N=5; 4%)	Kaltę pripažįsta iš dalies (N=11; 5%)
	$\chi^2=22,11$, $p<0,001$		

6 lentelė. Nuteistojo istorinių (kriminogeninių) duomenų ir teismo sprendimo kintamųjų aprašomoji statistika.

Analizuojant teismo sprendimo dėl instituto taikymo ir nuteistojo socialinės padėties duomenų tyrimo rezultatus matyti, kad daugiau nei pusė nuteistųjų iš visų tyrime analizuotų teismo nutarčių turėjo specialybę ar kvalifikaciją ar darbinę patirtį. Didžioji dalis nuteistųjų turėjo specialybę ar kvalifikaciją ar darbinę patirtį tiek lygtinio paleidimo taikymo (94%), tiek instituto netaikymo (79%) atvejais. Taikant Chi-square testą rastas statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo specialybės, kvalifikacijos ar darbinės patirties turėjimo fakto ($\chi^2=22,11$, $p<0,001$).

Pusė nuteistųjų, kuriems buvo svarstomas lygtinio paleidimo taikymo klausimas, neturėjo įsiskolinimų, iš nuteistųjų, kuriems lygtinis paleidimas nebuvo taikomas, 55% įsiskolinimų neturėjo, tuo tarpu lygtinio paleidimo taikymo atvejų pusė (53%) nuteistųjų turėjo įsiskolinimų. Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo įsiskolinimo fakto nerastas.

Didžiajai daliai nuteistųjų, kuriems klausimas dėl instituto taikymo buvo svarstomas bendrai (89%), taip pat tiems, kuriems lygtinis paleidimas taikytas (89%) bei netaikytas (90%) teismo sprendimu, lygtinis paleidimas praeityje netaikytas. Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir lygtinio paleidimo taikymo praeityje fakto nerastas.

Panašios tendencijos matomos ir analizuojant nuteistųjų, kuriems tyrimo metu analizuotose nutartyse svarstomas instituto taikymas, psichiką veikiančių medžiagų vartojimo faktą – analizuojant bendrą nutarčių skaičių, daugiau nei pusėje nutarčių (76%) duomenų apie nuteistųjų alkoholio ar narkotinių medžiagų vartojimą nebuvo, šių medžiagų nevartojo ir didžioji dauguma nuteistųjų, kuriems lygtinis paleidimas tiek buvo taikomas (87%), tiek nebuvo taikomas (69%). Taikant Chi-square testą rastas statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo psichiką veikiančių medžiagų vartojimo fakto ($\chi^2=9,32$, $p=0,002$).

Didžioje dalyje nutarčių dėl lygtinio paleidimo taikymo nuteistajam nurodyta, kad nuteistasis išsilavinimą (64%) ir mokėsi bausmės atlikimo metu (60%). Tendencija, jog nuteistieji turi išsilavinimą ir mokosi bausmės atlikimo metu pastebima tiek teismo sprendimo taikyti lygtinį paleidimą nuteistajam (69% turi išsilavinimą ir 66% mokosi), tiek lygtinio paleidimo netaikyti (60% turi išsilavinimą ir 55% mokėsi) atvejais. Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo išsilavinimo fakto bei tarp teismo sprendimo ir nuteistojo mokymosi bausmės atlikimo metu fakto nerasti.

Tiek visose tyrimo metu analizuotose teismo nutartyse dėl lygtinio paleidimo taikymo, tiek teismo sprendimo taikyti lygtinį paleidimą, tiek instituto netaikymo nuteistajam atvejais didžiojoje dalyje nutarčių (92%) nurodyta, kad nuteistieji dirba laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu. Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo darbo bausmės atlikimo metu fakto nerastas.

Nagrinėjant nuteistojo socialinės padėties kategorijas – socialinių ryšių palaikymo ar santuokos sudarymo bei gyvenamosios vietos turėjimo kintamuosius nustatyta, kad didžioji dauguma nuteistųjų palaikė socialinius ryšius ir lygtinio paleidimo taikymo atveju turėtų gyvenamąją vietą: ši tendencija matoma tiek nuteistiesiems, kuriems bendrai buvo svarstomas lygtinio paleidimo taikymas (palaiko socialinius ryšius 86% ir 84% turi gyvenamąją vietą), kuriems teismas taikė lygtinį paleidimą (palaikė socialinius ryšius 87%, turėjo gyvenamąją vietą 81%) ir kuriems teismas lygtinio paleidimo netaikė (palaikė socialinius ryšius 86%, turėjo gyvenamąją vietą 85%). Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingi ryšiai tarp teismo sprendimo ir nuteistojo socialinių ryšių palaikymo bei gyvenamosios vietos turėjimo faktų nerasti.

Iš visų tyrime analizuotų nutarčių daugiau nei pusei (66%) nuteistųjų klausimas dėl lygtinio paleidimo Komisijoje svarstytas ne pirmą kartą, svarstymų praeityje skaičiaus vidurkis –1,56. Teismo sprendimo taikyti lygtinį paleidimą atveju 64% nuteistųjų praeityje Komisija svarstė klausimą dėl lygtinio paleidimo taikymo, svarstymų skaičiaus vidurkis– 1,79. Teismo sprendimo netaikyti lygtinio paleidimo atveju daugiau nei pusei (86%) nuteistųjų lygtinio paleidimo klausimas svarstytas ne pirmą kartą, svarstymų skaičiaus vidurkis – 1,38. Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir lygtinio paleidimo klausimo svarstymo Komisijoje praeityje fakto nerastas. Taikant Mann-Whitney U testą statistiškai reikšmingas ryšys tarp klausimo dėl lygtinio paleidimo klausimo Komisijoje svarstymo praeityje skaičiaus vidurkių teismui taikant ar netaikant lygtinio paleidimo institutą nuteistiesiems nerastas.

Teismui svarstant klausimą dėl lygtinio paleidimo tyrime analizuotose nutartyse nurodyta, kad Komisija nutarimą dėl lygtinio paleidimo taikymo nuteistajam 60% atvejų priėmė nevienbalsiai. Kuomet Teismas priėmė sprendimą taikyti lygtinį paleidimą nuteistajam, Komisija 69% atvejų sprendimą priimti nutarimą taikyti lygtinį paleidimą nuteistajam. Teismo sprendimo netaikyti lygtinio paleidimo nuteistajam atveju Komisija sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo dažniau priėmė nevienbalsiai (80%). Taikant Chi-square testą statistiškai reikšmingas ryšys rastas tarp teismo sprendimo ir Komisijos balsų ($\chi^2=57,66$, $p<0,001$). Teismo sprendimų dėl instituto taikymo ir nuteistojo socialinės padėties kintamųjų tyrimo rezultatai pateikiami 7 lentelėje.

	Teismo sprendimas taikyti lygtinį paleidimą (N=96)	Teismo sprendimas netaikyti lygtinio paleidimo (N=130)	Iš viso (N=226)
Nuteistojo specialybės/kvalifikacijos/darbinės patirties turėjimas	Turi (N=90; 94%)	Turi (N=100; 77%)	Turi (N=190; 58%)
	Neturi (N=6; 6%)	Neturi (N=29; 22%)	Neturi (N=35; 16%)
	$\chi^2=22,11$, $p<0,001$		
Nuteistojo išiskolinimai	Turi išiskolinimų (N=51; 53%)	Turi išiskolinimų (N=58; 45%)	Turi išiskolinimų (N=109; 48%)
	Neturi išiskolinimų (N=43; 45%)	Neturi išiskolinimų (N=71; 55%)	Neturi išiskolinimų (N=114; 50%)
	$\chi^2=1,88$, $p=0,108$		
Lygtinio paleidimo taikymas praeityje	Taikytas (N=10; 10%)	Taikytas (N=12; 10%)	Taikytas (N=23; 10%)
	Netaikytas (N=85; 89%)	Netaikytas (N=116; 90%)	Netaikytas (N=201; 89%)
	$\chi^2=0,12$, $p=1,000$		

Nuteistojo psichiką veikiančių medžiagų (alkoholio, narkotinių medžiagų) vartojimo faktas	Turi (N=13; 14%)	Turi (N=40; 31%)	Turi (N=53; 24%)
	Neturi (N=83; 87%)	Neturi (N=89; 69%)	Neturi (N=172; 76%)
	$\chi^2=9,32$, $p=0,002$		
Nuteistojo išsilavinimo turėjimas	Turi (N=66; 69%)	Turi (N=78; 60%)	Turi (N=144; 64%)
	Neturi (N=30; 31%)	Neturi (N=51; 39%)	Neturi (N=81; 36%)
	$\chi^2=1,64$, $p=0,210$		
Nuteistojo mokymasis baudmės atlikimo metu	Mokosi (N=63; 66%)	Mokosi (N=71; 55%)	Mokosi (N=134; 60%)
	Nesimoko (N=33; 34%)	Nesimoko (N=59; 45%)	Nesimoko (N=92; 41%)
	$\chi^2=2,77$, $p=0,102$		
Nuteistojo darbas baudmės atlikimo metu	Dirba (N=88; 92%)	Dirba (N=119; 92%)	Dirba (N=207; 92%)
	Nedirba (N=8; 8%)	Nedirba (N=11; 9%)	Nedirba (N=19; 8%)
	$\chi^2=0,001$, $p=1,000$		
Nuteistojo socialinių ryšių palaikymas	Palaiko (N=83; 87 %)	Palaiko (N=112; 86 %)	Palaiko (N=195; 86 %)
	Nepalaiko(N=11; 12%)	Nepalaiko(N=18; 14%)	Nepalaiko(N=29; 13%)
	$\chi^2=2,95$, $p=0,228$		
Nuteistojo gyvenamosios vietos turėjimas	Turi gyvenamąją vietą (N=78; 81%)	Turi gyvenamąją vietą (N=111; 85%)	Turi gyvenamąją vietą (N=189; 84%)
	Neturi gyvenamosios vietos (N=15; 16%)	Neturi gyvenamosios vietos (N=19; 15%)	Neturi gyvenamosios vietos (N=34; 15%)
	$\chi^2=2,85$, $p=0,240$		
LP svarstymas praeityje	Praeityje buvo svarstytas klausimas (N=61; 64%)	Praeityje buvo svarstytas klausimas (N=88; 68%)	Praeityje buvo svarstytas klausimas (N=149; 66%)
	Praeityje nebuvo svarstytas klausimas (N=35; 37%)	Praeityje nebuvo svarstytas klausimas (N=42; 32%)	Praeityje nebuvo svarstytas klausimas (N=77; 34%)
	$\chi^2=0,42$, $p=0,571$		
Kartai kiek buvo svarstomas LP taikymas	M=1,79; SD=1,74	M=1,38, SD=1,25	M=1,56; SD=1,49
	U=5532,5 , $p=0,188$		

Komisijos balsai	Vienbalsiai (N=66; 69%)	Vienbalsiai (N=24; 19%)	Vienbalsiai (N=90; 40%)
	Nevienbalsiai (N=30; 31%)	Nevienbalsiai (N=105; 80%)	Nevienbalsiai (N=135; 60%)
	$\chi^2=57,66, p<0,001$		

7 lentelė. Nuteistojo socialinės padėties duomenų ir teismo sprendimo kintamųjų aprašomoji statistika.

Siekiant išvengti multikolinearumo problemų logistinės regresijos modelyje, visi nepriklausomi kintamieji buvo atliekama kintamųjų koreliacijos analizė, taikomas Spearman testas. Analizės metu stipri koreliacija nustatyta tarp šių nepriklausomų kintamųjų porų: nuteistojo atlikta laisvės atėmimo bausmės dalis ir nuteistojo nuobaudų skaičius ($r=0,506, p<0,01$), nuteistojo socialinių ryšių palaikymo ir gyvenamosios vietos turėjimo ($r=0,504, p<0,01$), nuteistojo nuobaudų skaičiaus ir baustumo bausmės atlikimo metu fakto ($r=-0,849, p<0,01$), nuteistojo teistumo praeityje fakto ir teistumų praeityje skaičiaus ($r=0,854, p<0,01$). Koreliacinės analizės rezultatai pateikiami 8 lentelėje.

	Soc. plano priemonių vykdymas	Nusikalta mo elgesio rizika	Nusikalta mo elgesio rizikos kaita	Intensyvios prižiūros tarymas	Neatlikto bausmės trukmė (mėn.)	Atlikta bausmės dalis	Tėstumas praityje	Tėstumu praityje skaičius	NV rėšis	Baustumas bausmės atlikimo metu	Bastumų skaičius	Kaltės pripažinimas	Iskolinimai	LP taktymas praityje	Isilavinimo turtijimas	Kvalifikacij os, specialybės turtijimas	Priklausomy bių turtijimas	Mokymais bausmės atlikimo metu	Darbas bausmės atlikimo metu	Socialinių ryšių palaidijimas	Gyvenamosi os vietos turtijimas	LP svarstymas praityje	Kartai kiek bavo svarstomas LP taktymas	Komisijos balsai
Soc. plano priemonių vykdymas	1																							
Nusikalta mo elgesio rizika	0,006	1																						
Nusikalta mo elgesio rizikos kaita	0,052	0,399	1																					
Intensyvios prižiūros tarymas	0,05	0,044	0,023	1																				
Neatlikto bausmės trukmė (mėn.)	-0,107	-0,029	-0,06	-0,432	1																			
Atlikta bausmės dalis	0,061	-0,066	-0,054	0,282	-0,121	1																		
Tėstumas praityje	0,065	-0,153	-0,253	-0,003	-0,036	0,092	1																	
Tėstumu praityje skaičius	-0,003	0,281	0,303	0,099	-0,068	-0,086	-0,854	1																
NV rėšis	-0,082	0,045	-0,054	-0,4	-0,028	-0,309	-0,189	0,262	1															
Baustumas bausmės atlikimo metu	0,056	0,022	-0,017	-0,16	0,001	-0,358	-0,04	0,029	0,266	1														
Bastumų skaičius	-0,019	0,018	0,077	0,197	-0,093	0,426	-0,003	-0,002	-0,227	-0,849	1													
Kaltės pripažinimas	0,052	-0,044	-0,036	-0,078	0,119	-0,045	0,034	-0,012	0,126	-0,062	0,086	1												
Iskolinimai	0,036	-0,105	-0,237	-0,112	0,063	-0,126	0,011	-0,064	0,23	0,099	-0,08	0,061	1											
LP taktymas praityje	0,039	-0,124	-0,114	-0,068	0,125	0,171	0,201	-0,297	-0,126	-0,097	0,053	0,063	-0,035	1										
Isilavinimo turtijimas	0,074	-0,078	0,093	0,05	-0,051	-0,005	0,092	-0,065	0,043	-0,029	0,061	0,053	-0,02	0,005	1									
Kvalifikacij os, specialybės turtijimas	0,164	0,046	0,208	0,02	0,075	0,026	-0,025	0,036	-0,045	-0,048	0,047	0,064	-0,074	0,065	0,291	1								
Priklausomy bių turtijimas	-0,118	0,07	0,012	-0,071	-0,039	-0,163	-0,057	0,068	0,275	0,225	-0,228	-0,067	-0,017	-0,051	-0,042	-0,08	1							
Mokymais bausmės atlikimo metu	0,061	-0,111	0,042	0,016	-0,052	-0,051	0,052	-0,086	0,049	-0,027	-0,014	-0,034	-0,064	0,07	0,306	0,246	-0,119	1						
Darbas bausmės atlikimo metu	0,244	0,07	0,019	-0,042	0,047	-0,082	0,021	0,026	0,084	0,124	-0,136	0,113	0,041	-0,003	0,105	0,222	-0,2	-0,056	1					
Socialinių ryšių palaidijimas	0,065	0,035	0,004	0,139	0,084	0,194	0,027	-0,018	0,017	-0,062	0,076	0,071	-0,048	0,093	0,077	0,11	-0,049	-0,041	0,109	1				
Gyvenamosi os vietos turtijimas	0,054	0,157	-0,028	0,092	-0,021	0,077	0,074	-0,027	-0,096	-0,089	0,078	-0,033	-0,046	0,066	0,001	0,077	-0,125	-0,062	-0,003	0,504	1			
LP svarstymas praityje	-0,083	-0,034	-0,02	-0,056	0,113	-0,082	-0,01	-0,022	0,014	0,093	-0,15	0,095	0,107	-0,003	0,11	0,005	0,064	0,05	0,152	-0,148	-0,13	1		
Kartai kiek bavo svarstomas LP taktymas	0,053	0,066	-0,007	0,192	-0,166	0,136	-0,001	0,039	-0,183	-0,112	0,186	-0,054	-0,152	-0,007	-0,05	0,014	-0,024	-0,076	-0,124	0,106	0,139	-0,835	1	
Komisijos balsai	-0,063	-0,092	0,11	-0,05	0,158	0,09	-0,143	0,101	0,078	-0,187	0,242	0,73	0,114	-0,036	0,086	0,152	-0,135	0,044	0,085	0,065	-0,14	-0,138	0,028	1

8 lentelė. Kintamųjų koreliacijos analizės rezultatai.

Atliekant logistinės regresijos analizę sukurtas regresijos modelis, kurį sudarė priklausomas kintamasis – teismo sprendimas – ir **lygtinio paleidimo taikymo formaliųjų pagrindų kintamieji**: nusikalstamo elgesio rizika, neatliktos bausmės dalis, bei **istorinių (kriminogeninių) duomenų kategorijos kintamieji**: ar nuteistasis teistas praeityje, nuobaudų skaičius, kaltė, ar turi darbinės patirties, bei **nuteistojo socialinės padėties duomenų kategorijos kintamieji**: ar vartoja psichiką veikiančias medžiagas, socialinių ryšių palaikymas ir **Komisijos sprendimas**. Analizė parodė, kad statistiškai reikšmingi kintamieji, galintys prognozuoti teismo sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo, yra nusikalstamo elgesio rizika, nuteistojo pozicija dėl kaltės pripažinimo, nuteistojo specialybės, darbinės patirties ar kvalifikacijos turėjimas, nuteistojo psichiką veikiančių medžiagų vartojimas, Komisijos narių vienbalsis sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo. Taigi, logistinės regresijos analizė parodė, kad aukštas nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos lygis, nuteistojo kaltės dėl padaryto nusikaltimo nepripažinimas, nuteistojo specialybės, kvalifikacijos ar darbinės patirties neįgijimas, psichiką veikiančių medžiagų vartojimas bei Komisijos priimtas nevienbalsis sprendimas pasisakant dėl lygtinio paleidimo taikymo numato mažesnę tikimybę, kad teismas nuteistajam taikys lygtinį paleidimą. Omnibus ir Hosmer bei Lemeshow testai patvirtino, kad pasirinktas logistinės regresijos modelis yra tinkamas, o Cox-Snell bei Nagelkerke R-squared testas parodė, kad šis modelis gali paaiškinti 36 – 48 % dispersijos. Logistinės regresijos rezultatai pateikiami 9 lentelėje.

Nepriklausomas kintamasis	Exp (B)	B	p
Nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika	0,335; 0,291	-1,094l -1,236	0,13
Nuteistojo neatliktos bausmės dalis	1,000	0,000	0,984
Nuteistojo nuobaudų skaičius	1,054	0,053	0,235
Nuteistojo kaltės pripažinimas	2,164	0,772	0,003
Nuteistojo specialybės/kvalifikacijos/darbinės patirties turėjimas	4,852	1,579	0,011
Nuteistojo teistumas praeityje	0,565	-0,571	0,120
Nuteistojo psichiką veikiančių medžiagų (alkoholio, narkotinių medžiagų) vartojimo faktas	0,403	-0,908	0,043
Nuteistojo soc. Ryšių palaikymas	0,497	-0,700	0,124
Komisijos balsai	8,763	2,171	<0,001

9 lentelė. Nepriklausomų kintamųjų logistinės regresijos analizės rezultatai.

4.3 Pusiau struktūruoto interviu kokybinio tyrimo rezultatai

Lygtinio paleidimo samprata

Analizuojant lygtinio paleidimo sampratą tyrime dalyvavusių teisėjų ir jų padėjėjų atsakymuose, matyti, kad pats lygtinio paleidimo institutas siejamas tiek su nuteistojo integracijos į visuomenę procesu, tiek su teismo pasitikėjimo išreiškimu. Tiriamųjų atsakymuose institutas apibūdinamas remiantis nuteistųjų resocializacijos tikslu ir siekiu, todėl tampantis tam tikra tarpine grandimi (*„grąžinti į visuomenę, jog jie resocializuotųsi ir įsiliėtų“* (T4); *„tai yra tarpinė grandis tarp nuteistojo atliekamos bausmės laisvės atėmimo vietoje ir jo integracijos į visuomenę“* (T6)), siejamas su nuteistojo elgesio pokyčiu (*„nuteistieji turi stengtis įkalinimo įstaigoje keisti savo elgesį“* (P3)) ir motyvacija (*„kad nuteistieji turėtų galimybę ar motyvaciją pakeisti savo elgesį“* (P5)). Instituto egzistavimas bausmių vykdymo teisėje respondentų teigimu siejamas su laisvės atėmimo bausmės esminiais trūkumais ir daroma žala nuteistam nuteistajam (*„izoliacija ilgalaikė nelabai teigiamai veikia asmenį ir jo socialinius ryšius“* (T4)). Apibrėžiant lygtinio paleidimo sampratą atsakymuose pabrėžiamas ir teismo suteikiamas pasitikėjimas nuteistuoju (*„lygtinio paleidimo paskirtis yra suteikti pasitikėjimą nuteistuoju“* (T6); *„mes tave stebėjome izoliuotą nuo visuomenės ir dabar tau taikome privilegiją“* (T1)) ir šio instituto taikymo ypatumai, o tiksliau – lygtinio paleidimo panaikinimo neišvengiamumas (*„jam vis tiek bus taikomi įpareigojimai, draudimai. Tai nėra taip, kad jis atleidžiamas nuo bausmės“* (T6)). Taigi, galima teigti, kad lygtinio paleidimo institutas teisėjų ir jų padėjėjų yra visų pirmiausia suprantamas kaip nuteistojo resocializacijos proceso siekis, padedantis mažinti įkalinimo žalą, bet neatsiejamas nuo teismo diskrecijos ir aktyvių veiksmų kontroliuoti laisvės paleistą asmenį.

Vienais ryškiausių lygtinio paleidimo instituto neigiamų aspektų įvardijami nuteistųjų instituto taikymo klaidingas suvokimas, teismui kylantis neaiškumas dėl nuteistojo keliamos rizikos, pakartotinio nusikalstamo elgesio nuteistajam išėjus į laisvę. Vienu pagrindiniu instituto trūkumu tiek teisėjai, tiek teisėjų padėjėjai įvardijo tai, kad dauguma nuteistųjų lygtinio paleidimo taikymą suvokia klaidingai – kaip automatiškai taikomą institutą suėjus privalomos atlikti bausmės dalies laikui (*„kad tai yra ne teisė, o pareiga jį taikyti ir jie tikisi“* (P1), *„nuteistieji linkę traktuoti formaliuosius kriterijus kaip absoliutų lygtinio paleidimo taikymo pagrindą“* (T3)), o su klaidingu instituto taikymo suvokimu siejama ir nuteistųjų motyvacijos keisti savo elgesį stoka (*„patys nuteistieji nesistengia integruotis į visuomenę, laikytis taisyklių, jų ten daromos klaidos ir nuobaudos“* (P6)). Neigiamu aspektu respondentai įvardijo ir teismo suvokiamą riziką bei atsakomybę priimant sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo (*„yra tam tikra rizika <...> Mes nesame garantuoti, kad žmogus tą pasitikėjimą pateisins“* (T3)). Respondentų atsakymuose galima išvelgti tam tikrą neigiamą bei skeptišką požiūrį,

susijusį su nuteistųjų, paleistų į laisvę lygtinai, tolesniu elgesiu ir jo pataisa bei teismo suvokiama rizika („Tarkime priklausomas nuo psichotropinių žmogus, tu jį pašalini iš visuomenės tam tikram laikui, leidi visuomenei atsipūsti, ir jis vis tiek, atlikęs tam tikrą dalį, išeis ir vėl tą patį daro“ (T1)). Taigi, lygtinai paleisto asmens pakartotinio nusikalstamo elgesio laisvėje rizika, kaip suvokiamas neigiamas instituto aspektas, gali būti siejamas su kritišku tiriamųjų požiūriu į lygtinai paleisto asmens tolesnį elgesį laisvėje bei matomu klaidingu nuteistųjų instituto, kaip automatiškai taikomo instituto remiantis formaliaisiais kriterijais, suvokimu.

Nors lygtinio paleidimo reglamentavimas respondentų apibūdinamas kaip ne itin konkretus, jo paliekama laisvė teismo argumentacijai apibūdinama kaip teigiamas bei pagirtinas įstatymo aspektas, įstatymo tobulinimo rekomendacijos siejamos su nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikos tobulinimu. Lygtinio paleidimo instituto materialiojo kriterijaus – nuteistojo matomos akivaizdžios pažangos mažinti pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką – interpretavimas tiriamųjų apibūdinamas kaip suteikiantis teismui galimybę argumentuoti savo poziciją dėl lygtinio paleidimo netaikymo („Įstatymo neaiškumas palieka laisvę identifikuoti tuos atvejus, kai formalūs kriterijai yra išpildyti, o materialusis kriterijus nesuteikia pasitikėjimo teismui paleisti asmenį“; „Gerai, kad įstatymas mums palieka diskreciją taikyti“ (T3) arba atsižvelgti į teismų praktiką argumentuojant savo sprendimą („Daug įstatyme yra vertinamųjų dalykų <...> tada yra teismų praktika ir reikia į ją atsižvelgti“ (P2)). Tuo tarpu pagrindiniu tobulintinu aspektu įvardijama pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodika, o tiksliau – rizikos vertinimas remiantis statiniais ir dinaminiais kriterijais („keisčiau tuos statinius kriminogeninius veiksnius, kad koreliuotų tie balai su pažanga. Jei yra akivaizdi pažanga, kad tie statiniai veiksniai neturėtų tiek įtakos tiems balams“ (P4); „didesnis sunkumas yra tai, kad yra tie statiniai veiksniai, kurie nekinta, nes iš statinių ir dinaminčių veiksmų ir susidaro rizika, tai jei asmuo daug kartų teistas <...> Tas teistumų skaičius, kiti statiniai veiksniai – dėl jų sunku būna pritaikyti lygtinį paleidimą“ (P3)). Lygtinio paleidimo instituto reglamentavimas bei materialiojo instituto kriterijaus vertinimas tiriamųjų apibūdinamas kaip suteikiantis individualizavimo galimybę analizuojant kiekvieno nuteistojo atvejį ir nereikalaujantis tobulinimo, tuo tarpu statinių rizikos veiksnių įtaka nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimui vertinama kaip reikalaujanti tam tikros pataisos, o kartais – net sutrukdanti taikyti institutą.

Nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas

Nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas respondentų siejamas su konkrečiais matomais nuteistojo veiksmais sprendžiant elgesio problemas įkalinimo įstaigoje. Vienu pagrindiniu informacijos šaltiniu, kuriuo remiantis teisėjai ir jų padėjėjai vertina nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką tampa

socialinio tyrimo išvada („*Gavus bylą ir socialinio tyrimo išvadą joje yra vertinami kriterijai*“; „*Žiūri pagal OASys balus, jei matai, kad penkiais balais sumažėjo – tai vis tiek sumažėjimas*“ (P5); „*žiūri socialinio tyrimo išvadose ką jis pralankė*“ (P1)). Nusikalstamo elgesio rizikos mažinimo procesas teisėjų ir padėjėjų vertinamas remiantis nuteistojo aktyviu problemų, susijusių su jo praeityje įvykdytos nusikalstamos veikos padarymo priežastimis, sprendimu („*Mums reikia žinoti, kad priežastys, kurios pastūmėjo nusikalsti, yra sprendžiamos*“ (T3); „*mūsų užduotis tampa atrasti pozityvius pokyčius jo mąstyme*“ (P5); „*kaip pasikeitė jo mąstymas ir elgesys, kiek jis išitraukia į psichologinio pobūdžio programas, kur jau keliamos problemos kodėl jis nusikalto*“ (T2)). Respondentų įvardinti konkretūs kriterijai, kuriais remiantis yra vertinama nuteistojo pažanga mažinti nusikalstamo elgesio rizika, siejami su asmens demonstruojamu elgesiu bausmės atlikimo vietoje – taisyklių laikymusi, darbu ar mokymusi, nusikaltimu padarytos žalos atlyginimu („*kiek įdeda pastangų atlyginti žalą, laikytis režimo <...> Ar dirba, ar siekia dirbti, ar mokosi*“ (T4). Galima teigti, jog šie aspektai yra susiję su dinaminiais kriminogeniniais rizikos veiksniais ir jų kaita („*Jei tie veiksniai valdomi, tai bus pažymėta ir socialinio tyrimo išvadoje*“ (T3); „*yra statiniai veiksniai, kurių negali pakeisti, ir yra dinaminiai, kuriuos gali pakeisti. Tai ir žiūri*“ (T5)), bei nuteistojo kritiškumu savo elgesiui („*jei asmuo nesugeba atpažinti to, kad savo veiksmais padarė žalą kitam, tai rodo, kad jo elgesys ateityje gali pasikartoti*“ (T3). Nuteistojo pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos ir jos mažinimo vertinimas teisėjų ir jų padėjėjų suprantamas kaip socialinio tyrimo išvadoje pateikiamų dinaminių kriminogeninių rizikos veiksnių tobulinimas, pasireiškiantis per nuteistajam aktualių problemų sprendimą ir elgesį, demonstruojantį kritiškumą savo padaryto nusikaltimo požiūriu.

Kriterijai, kuriais remiantis tiriamieji vertina nuteistojo pažangą, tampa pagrindu teisėjų ir padėjėjų nurodomoms pagrindinėms charakteristikomis, kurias turi nuteistasis, kuriam gali taikomas lygtinis paleidimas. Teisėjai ir padėjėjai, paklausti kokiomis charakteristikomis nuteistasis, siekiantis lygtinio paleidimo, turėtų pasižymėti, nurodė, jog pagrindiniu kriterijumi negali būti vertinamas vien tik geras elgesys bausmės atlikimo vietoje („*Jis turi laikytis pareigų. Tai nėra išskirtinės aplinkybės, kad tu gerai elgiesi ir neturi nuobaudų*“ (T1); „*jis turi didesnę norą rodyti, turi būti didesnė motyvacija stengtis integruotis į visuomenę*“ (P6)). Todėl pagrindinėmis nuteistojo charakteristikomis, sulaukiančiomis teismo dėmesio, tampa nuteistojo asmenybės, įpročių ar pažiūrų, susijusių su nusikalstamu asmens elgesiu, pokyčiai („*kad asmuo kardinaliai pakeitė požiūrį į buvusį savo gyvenimą, į padarytą nusikalstamą veiką, kaip jis gyvens ateityje*“ (T2); „*galima įžvelgti požymius, kai nuteistasis stengiasi, ir nuteistasis „sėdi“ ir nekeičia elgesio*“ (P4)) bei demonstruojamas aktyvus elgesys įkalinimo įstaigoje – susirastas realus darbas laisvėje, elgesio programų išklauskymas, palaikomi

socialiniai ryšiai laisvėje, žalos atlyginimas („*atlygino žalą nukentėjusiajam, jei turėjo priklausomybių – buvo išsigydęs, visi mokymai praeiti, šeima laisvėje už kalėjimo laukia, turi pastovią gyvenamąją vietą, turi darbą susiradęs, susitaikęs su nukentėjusiuoju*“ (P4)). Galima daryti išvadą, kad respondentų nurodomos charakteristikos, kuriomis turi pasižymėti nuteistasis, siekiantis lygtinio paleidimo, kiekvienu atveju turi būti susijusios tiek su priežasčių, skatinusių įvykdyti nusikalstamą veiką, sprendimu, bei kritiškumo dėl savo padarytos veikos demonstravimu.

Nors pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos mažinimas siejamas su dinaminių kriminogeninių rizikos veiksnių valdymu, papildomu kriterijumi, kuriuo pradedamas rizikos ir jos mažinimo vertinimas, teisėjų ir jų padėjėjų yra įvardijamas nusikalstamos veikos pobūdis. Nusikalstama veika, kurios padarymu asmuo buvo pripažintas kaltu, jos pobūdis, pavojingumo laipsnis teisėjų ir padėjėjų yra nurodomas kaip vienas iš aspektų, į kurį atsižvelgiama prieš pradedant nagrinėti nuteistojo pažangą mažinti pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką („*Pirmas dalykas kuo remiasi – kokią nusikalstamą veiką padarė. Tai pagrindinis faktorius, į ką mes atsižvelgiame, tiek teisėjai atsižvelgia į tą dalyką*“ (P6)). Padarytos nusikalstamos veikos pobūdis sprendimų priėmėjui gali nurodyti aspektus, į kuriuos reikalinga atkreipti dėmesį analizuojant nuteistojo pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką ir jos kaitą („*Kiekviena byla yra individuali, labai skirtingo pobūdžio veikos, labai skirtinga charakteristika asmenų, labai skirtinga pažanga yra. Žiūri – turtinis ar neturtinis, smurtinis nusikaltimas*“ (T1)). Taigi, padarytos nusikalstamos veikos pobūdis ir rūšis, teisėjų ir padėjėjų įvardijami svarbiu kriterijumi vertinant nuteistojo pažangą, gali nurodyti sritis, reikalaujančias nuteistojo elgesio pokyčių.

Subjektyvieji sprendimo priėmimo veiksniai

Nuteistųjų drausminės nuobaudos ir bausmės atlikimo vietos tvarkos pažeidimai teisėjų ir jų padėjėjų apibūdinamos kaip asmens elgesio pokyčio ir nusikalstamo elgesio rodikliu ateityje. Įkalinimo įstaigos vidaus tvarkos taisyklių pažeidimai bendrai respondentų siejami su nuteistojo galimu taisyklių pažeidimu ir išėjus į laisvę („*Jei asmuo būdamas nelaisvėje nesilaiko reikalavimų, juo labiau tikėtina, kad laisvėje irgi nesilaikys*“ (T4); „*Tu įžvelgi riziką, kad gali nusikalsti*“ (T5)), todėl galima teigti, kad taisyklių pažeidimai ir turimos nuobaudos gali tapti kriterijumi, skatinančiu teismo nepriimti sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo („*vien pats faktas, kad jų yra, yra didelė indikacija netaikyti lygtinio paleidimo*“ (T2)). Vertinant nuteistojo drausminius pažeidimus ir nuobaudas, teisėjų ir padėjėjų teigimu, yra atsižvelgiama tiek į jų skaičių bei pobūdį („*atsižvelgiame ir į skaičių, ir į pobūdį, nes tai parodo kaip nuteistasis elgiasi <...> charakterizuoja asmenį, ar jis stengiasi keistis*“ (P3), tiek į galiojančias bei negaliojančias nuobaudas („*visas žiūrime. Nes vertinamos visos aplinkybės bausmės atlikimo metu*“ (T1)). Kaip galime matyti, nuteistojo turimų drausminių nuobaudų ar padarytų

pažeidimų skaičius ir pobūdis, nepaisant jų galiojimo laiko, gali tapti teismo sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo argumentavimo šaltiniu. Taigi, draudiminės nuobaudos ir vidaus tvarkos pažeidimai teisėjams ir jų padėjėjams gali padėti įvertinti asmens pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką, o jų egzistavimo faktas tapti argumentu netaikyti lygtinio paleidimo.

Padarytos nusikalstamos veikos sunkumas ir pavojingumas bei likęs neatliktos bausmės laikas teisėjų ir padėjėjų įvardijami vieni pagrindinių kriterijų, darančių įtaką teismo sprendimui dėl lygtinio paleidimo taikymo. Padaryta nusikalstama veika įvardijama kaip pirminis aspektas, į kurį teismas atkreipia dėmesį vertindamas lygtinio paleidimo taikymo klausimą („*Pirmas dalykas kuo remiasi – kokią nusikalstamą veiką padarė*” (P6); “*teismas juk įvertino padaryto nusikaltimo sunkumą ir todėl visada atsispiria nuo padaryto nusikaltimo sunkumo*” (T1)). Nors teisėjai suvokia, jog padarytos nusikalstamos veikos pavojingumas neturėtų būti pagrindiniu kriterijumi, darančiu įtaką sprendimo priėmimui (“*vertinant asmenybę pasisakoma už ką jis nuteistas, nors taip neturėtų būti kaip motyvais*”, “*viduje tu stengiasi to nevertinti, bet vis tiek tai matai ir tu nori nenori tai vertinti. Psichologiškai tu negali to nevertinti*” (T5)), šis aspektas apibūnamas tiek kaip skatinantis atidžiau vertinti pateikiamą informaciją („*akyliu žiūrime, sprendimą priimti tokiuose sprendimuose reikalaujama daugiau darbo, išorinių ir vidinių resursų savo vidinio įsitikinimo formavimui*” (T3)), tiek kaip formuojantis teisėjo vidinį įsitikinimą („*Bet aš manau kad tos sunkiausios veikos kaip nužudymai visada vidinį įsitikinimą sąveikauja*” (T4)). Skirtingas nuteistojo padaryto nusikaltimo sunkumo laipsnis teisėjų ir padėjėjų gali būti siejamas su skirtinga pakartotinio nusikalstamo elgesio rizika ateityje, todėl jis tampa vienu pagrindiniu kriterijumi, darančiu įtaką („*jei jis padarė nužudymą, jis gali būti linkęs vėl taip nusikalsti svarbioms vertybėms*“ (P2)). Tuo tarpu nuteistojo neatliktos bausmės dalies, kaip kriterijaus lygtinio paleidimo taikymui, įtaka apibūdinama subjektyviai – teisėjų padėjėjų išskiriama kaip teisėjų sprendimuose pastebima tendencija („*Teismas lengviau žiūri į tuos, kuriems liko mažai bausmės kad jie lengviau pereitų į visuomenę. Todėl dažniau juos ir paleidžia*“ (P3)), o teisėjų atliktos bausmės dalis vertinama per paskirtos bausmės funkcijų įvykdymo prizmę („*visada kyla klausimas ar tikrai jau yra pakankama bausmės dalis atlikta, kad būtų įvykdytas ir nubaudimo, ir pamokos kitiems aspektas*” (T2)). Tiek nusikalstamos veikos sunkumo laipsnio ir pobūdžio, galinčio paveikti teismo vidinį įsitikinimą ir informacijos vertinimą, tiek atliktos bausmės dalies įtaka teismo sprendimui gali būti interpretuojama respondentų apibūdinama visuomeninio intereso svarba.

Visuomeninio intereso ir lygtinio paleidimo taikymo suderinimas apibūdinamas kaip vienas pagrindinių sunkumų teisėjams ir padėjėjams vertinant padaryto nusikaltimo pobūdį ir likusią atlikti bausmės dalį. Visuomeninis interesas respondentų yra siejamas su griežto nubaudimo aspektu, kuris

įgyvendinamas nuteistajam atlikus visą jam paskirtos laisvės atėmimo bausmės laiką („*Visuomenės interesas yra tai, kad asmuo atliks tokią bausmę, kuri jam paskirta*” (T3); „*Visuomenėje dar yra gajus tas poreikis griežtai nubausti*“ (T4)). Todėl sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo procese visuomenės nuomonė ir instituto taikymas, tiriamųjų teigimu, įvardijamas kaip sunkiai suderinami egzistuojant dideliame padaryto nusikaltimo pavojingumo laipsniui („*Jei mes paleidžiame lygtinai asmenį, kuris nužudė kitą asmenį, sudėtinga suderinti visuomenės interesą, nes visi kiti labai neigiamai žiūri į tą nuteistąjį*” (P2)) ir neatliktos bausmės daliai, kuri sudaro formalųjį įstatyme numatytą pagrindą institutą taikyti („*buvo sprendžiamas klausimas ar jau laikyti, kad yra visuomenės interesas nubausti asmenį, kuris padaręs tokį sunkų nusikaltimą, ar dar per mažai atlikta bausmės, nors įstatymas leidžia*“ (T2)). Lygtinio paleidimo taikymas taip pat siejamas su visuomenėje galinčiu susidaryti nebaudžiamumo įvaizdžiu („*gali susidaryti nebaudžiamumo įspūdis visuomenėje <...> kad kaltinamieji praėjus tam tikram laikui paleidžiami į laisvę*“ (T2)) ir teismui tenkančia atsakomybe už priimamą sprendimą („*Visi juk linksnuios Teismą, ne Komisiją, kad tokį išleido į gatvę*” (P1)). Taigi, visuomeninis interesas dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymo ir lygtinio paleidimo instituto įvardijamas pagrindiniu veiksniu, dėl kurio padaryto nusikalimo pavojingumas ir neatliktos bausmės dalis gali tapti pagrindiniais teismo argumentais dėl instituto netaikymo.

Nuteistojo socialinis statusas vertinamas kaip pagalbinis veiksnys pačiam nuteistajam pakartotinai nenusikalsti, todėl skirtingu socialiniu statusu pasižymintys nuteistieji teismo gali būti vertinami skirtingai. Tiek nuteistojo socialiniai ryšiai, išsilavinimas, darbinė patirtis ir statusas darbo rinkoje teisėjų ir padėjėjų įvardijami kaip galintys tiek padėti asmeniui resocializacijos procese („*tai svarbu, nes parodo asmens tikslus gyvenime ir ar jis turės kažkokią pagalbą, ramstį*” (T5)), tiek galintys pastūmėti vykdyti nusikalstamas veikas („*nuteistieji, turėkime omenyje, jei būna iš socialinės rizikos šeimų, nebaigę mokyklos*” (P1)). Todėl teismo priimamas sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo gali skirtis priklausomai nuo nuteistojo socialinio statuso charakteristikų („*Pagal įstatymą visi lygūs, o iš tiesų vertinama per prizmę ką žmogus gyvenime daro*” (T5); „*Vienaip vertinamas tas, kuris neturi pastovios gyvenamosios vietos, kita yra aplinka, kai jis turi kur grįžti <...> nors ir veikos, bet tu vertinsi skirtingai*” (T1)), remiantis teismo vertinama rizika prisiimant atsakomybę dėl instituto taikymo („*nes mažesnė tikimybė padaryti klaidą, kad tu tą institutą pritaikysi tik formaliai*” (T5)). Nuteistojo darbinė patirtis iki bausmės atlikimo, respondentų teigimu, gali suponuoti išvadą apie asmens praeitį („*matai, kad žmogus oficialiai nedirbęs – darai išvadą, kad žmogus gyvena iš nusikalstamų veikų darymo*” (P1)), todėl įgytas išsilavinimas ir darbinė patirtis gali tapti kriterijumi, kuris teismo siejamas su asmens resocializacijos procesu („*tas žmogus, kuris turėjo kažkokią tai*

darbinę patirtį jis jau automatiškai kitaip žiūrimas, nes ji socialėsnis” (P6)) ir problemų sprendimu („*Darbinė patirtis ir išsilavinimas labiau svarbu kai tai siejasi su nusikalstamumu <...> mes žiūrime kaip nuteistasis tai sprendžia*” (T3)). Tuo tarpu asmens socialiniai ryšiai, tiksliau, jų egzistavimas, siejamas su pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos valdymu („*Žmogus, kuris yra sukūręs šeimą, antrą pusę, yra motyvuotas išeiti į laisvę ir joje pasilikti*” (T2)). Taigi, nuteistojo socialinę padėtį apibūdinančios charakteristikos, siejamos su nuteistojo nusikalstamo elgesio priežastingumu, gali turėti įtakos teismo priimamam sprendimui dėl tolesnės nuteistojo resocializacijos visuomenėje.

Nuteistojo psichotropinių medžiagų vartojimo faktas, teisėjų ir jų padėjėjų teigimu, yra vertinamas analizuojant nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką ir yra siejamas su priklausomybėmis. Užfiksuotas nuteistojo psichotropinių medžiagų vartojimo faktas respondentų siejamas su tokio pačiu asmens elgesiu jam išėjus į laisvę („*jei jis jau taip įkalinimo įstaigoje taip elgiasi, mums tai suponuoja, kad jis išėjęs į laisvę taip gali daryti*” (P3)) ir asmens priklausomybių problemos nesprendimu („*Tai parodo tavo priklausomybę – tu esi silpnas šioje srityje, tu negali valdyti savo užgaidų ir nieko dėl to nedarai*“ (T5)), tačiau kiekvienu atveju vertinamas kitų aplinkybių visumoje („*vien tuo pažeidimu aš nesiremiu. Vertinu visumoje*” (P1)). Galima daryti išvadą, kad psichotropinių medžiagų vartojimas vertinamas analizuojant nusikalstamo elgesio riziką, tačiau ne kiekvienu atveju teismui gali tapti kriterijumi netaikyti lygtinio paleidimo nuteistajam.

Nuteistojo pozicija dėl kaltės pripažinimo teismo priimamo sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo metu siejama su asmens kritiškumu savo elgesiui, galinti nurodyti asmens įsitikinimus ir demonstruojamą elgesį ateityje. Asmens kaltė dėl padaryto nusikaltimo sprendimą dėl instituto taikymo priimančio teismo yra nekvestionuojama, todėl nuteistojo pozicija teismui nurodo asmens vidinį santykį su savo praeities veiksmais ir kritiškumą jiems („*tu tiesiog neturi kritiškumo, turi mažiau motyvacijos keistis, nes nematai savo kaltės*” (T1); „*Tai rodo asmens įsitikinimus*” (T3)). Jei nuteistasis kaltės dėl veikos padarymo nepripažįsta, tai teismui gali tapti kriterijumi, nurodančiu nuteistojo pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką („*tu kritiškai vertini, kad toks nuteistasis nėra linkęs keisti savo elgesio ir požiūrio ir gali būti, kad jis atliks naujas nusikalstamas veikas išėjęs į laisvę*” (P3)). Taigi, nuteistojo vidinis santykis su padaryta nusikalstama veika teisėjų ir padėjėjų įvardijamas kaip asmens kritiškumą, pakartotinių nusikaltimų vykdymo tikimybę nurodančiu kriterijumi, todėl gali turėti įtakos sprendimo priėmimo procese.

Lygtinio paleidimo komisija teisėjų ir padėjėjų vertinama dvejopai – apibūdinama kaip turinti daugiau patirties ir santykio su nuteistuoju, savo balsų skaičiumi padedanti priimti sprendimą, tačiau pasigendama labiau motyvuotų išvadų. Komisijos veikla siejama su glaudesniu bendravimu su

nuteistuoju ir jo elgesio stebėjimu (*„Jie mato žmogų, jie bendrauja, mes sprendžiame rašytinio proceso tvarka, mes nematome“* (T1)), vertinant nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką ir pažangą yra vadovaujamosi tais pačiais kriterijais, į kuriuos atsižvelgia ir teismas (*„dažniausiai tie kriterijai, kuriuos surašo komisija, jei būna aktualūs ir prasmingi, teismas taip pat juos vertina“* (P2), tačiau tiek teisėjai, tiek jų padėjėjai Komisijos rašomas išvadas vertina kaip ne visada suprantamas, lakoniškas (*„išvada Komisijos nėra pakankamai motyvuota, pasireiškia socialinės tyrimo išvados perrašymu ir vienos pastraipos, vieno sakinio komentaru“* (T2)). Atvejai, kai Komisiją sudarančių narių nuomonės išsiskiria, respondentų vertinami kaip reikalaujantys daugiau savo nuomonės argumentavimo ir dėmesio (*„Teismo motyvavimas priklauso nuo komisijos balsų“* (P2); *„Jau tada giliau paanalizuoji kodėl už ir prieš“* (T1)). Tuo tarpu atvejai, kai Komisija priima vieningą sprendimą, vertinami kaip suteikiantys teismui papildomo pasitikėjimo priimamam sprendimu (*„vienabalsis nutarimas atrodo solidžiau“* (T3); *„Perskaičius vienbalsį nutarimą susidaro geresnis įspūdis nei perskaičius ne vienbalsį nutarimą“* (T3)). Taigi, nors Komisijos veikla savo priimamų nutarimų turiniu teisėjų ir padėjėjų vertinama kaip galinti būti labiau motyvuota ir argumentuota, savo balsų skaičiumi ir apibūdinamu glaudesniu santykiu su nuteistuoju gali daryti įtakos teismo vidiniam įsitikinimui ir argumentavimui.

Teismo sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo procesas respondentų apibūdinamas kaip kelių dienų darbas vertinant Komisijos nutarimo ir socialinės tyrimo išvados bei asmens bylos duomenis. Teisėjų ir padėjėjų teigimu, priimant sprendimą vertinama nuteistojo padaryta pažanga (*„žiūrima kaip keitėsi, kokie buvo prieš tai socialinio tyrimo išvados duomenys, kas nesutampa, kas skiraisi ir pasikeitė“* (T2)), Komisijos nutarime pateikiami aspektai (*„išsiskiriu vietas Komisijos nutarime, kurios yra aktualios vietos, į kurias reikia atkreipti dėmesį“* (T3)), kaip ir minėta anksčiau, įvertinamas padarytos nusikalstamos veikos pobūdis (*„jei padaręs žiaurų nusikaltimą, tai reikia daugiau laiko, kad susigulėtų informacija, pakyla neigiamos emocijos“*; *„jei sunkus ir žiaurus nusikaltimas ir asmeniui formaliai jau gali būti taikomas institutas, tai akyliau žiūrima“* (T5)). Formuojant teismo sprendimą atkreipiamas dėmesys į egzistuojančią teismų praktiką (*„Teismų praktika susiformavusi tokia, kad mes negalime ignoruoti kokią nusikalstamą veiką asmuo padarė“* (P2)). Respondentų paklausus apie instituto taikymo proceso tobulintinus aspektus, išskiriamas noras, jog instituto taikymo procese dalyvauti tik Komisija (*„Kartais atrodo, kad būtų logiška, kad ne teismas tai spręstų“* (P2); *„aš iš vis manau, kad reikia palikti komisijai, teismo čia nereikia“* (T1)), todėl teismui priimant sprendimus šiuo metu, išreiškiamas glaudesnis bendradarbiavimas keliant su Kalėjų departamentu, taip keliant teisėjų ir padėjėjų kvalifikaciją (*„būtų reikalingi mokymai su socialinio tyrimo išvadą surašančiais asmenimis, bausmių vykdymo institucijomis, tas keitimasis informacija būtų naudingas ir mums, ir jiems“* (P2)).

Taigi, teismo sprendimo dėl instituto taikymo procesas vertinant Komisijos nutarimą, nuteistojo pažangos procesą ir padarytos veikos pobūdį bei teismų praktiką, apibūdinamas kaip reikalaujantis tobulinimo visą sprendimo priėmimo procesą perduodant Komisijos valiai bei kvalifikacijos kėlimo bendradarbiaujant su specialistais.

Darbas su teisėju

Sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo priėmimo procesas apibūdinamas kaip susidedantis iš teisėjo padėjėjo informacijos vertinimo ir teisėjo galutinio sprendimo priėmimo. Iš respondentų atsakymų matyti, kad teisėjų padėjėjai sprendimo dėl instituto taikymo procese užima aktyvų vaidmenį susipažindami su bylos medžiaga ir savo įžvalgomis pasidalindami su teisėju (*„man pavedama užduotis susipažinti su bylos medžiaga, ir tada aš susidarau nuomonę pirminę ir atsirenku kas labiau galėtų būti už ir prieš lygtinį paleidimą“* (P5); *„Kai paruošiamas sprendimas, teisėjas pažiūri“* (T5)). Tyrime dalyvavusių teisėjų padėjėjų ir teisėjų nuomonės svarstant klausimą dėl Komisijos nutarimo tvirtinimo yra sutampančios (*„dirbame ne vienerius metus, esame puikiai susidirbę, pasitikime vienas kitu“* (P4)). Teisėjų padėjėjų įžvelgiami aspektai, kurie turi reikšmės teisėjo sprendimui, sutampa su jau anksčiau aptartais kriterijais, vertinamais priimant sprendimą dėl instituto taikymo – likusi bausmės dalis (*„likęs bausmės atlikimo laikas. Kuo jis mažesnis, tuo daugiau šansų, kad asmuo bus paleistas“* (P2)), padarytos nusikalstamos veikos pobūdis, Komisijos nuomonės (*„Yra teisėjų pasakymas, kad jei Komisija netvirtino, tai ir mes netvirtiname. O jei Komisija pritaria, tada žiūrima toliau“* (P1)) ir nuteistojo charakteristika. Taigi, teisėjų padėjėjų, atliekančių bylos medžiagos vertinimą ir veikiančių pagal teisėjo sprendimus, teigimu, padaryto nusikaltimo pavojingumo, likusios bausmės dalies ir Komisijos nuomonės kriterijai tampa svarbiausi teismui priimant sprendimą dėl instituto taikymo.

5. Veiksniai, darantys įtaką teisėjų sprendimų dėl lygtinio paleidimo taikymo priėmimui: esminės įžvalgos ir diskusija

Tyrimas padėjo įvertinti teisėjų sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo procesą ir nustatyti veiksnius, kurie gali daryti įtaką sprendimo priėmimui. Nustatyta, kad teisėjai, sprendimo dėl instituto taikymo metu patirdami neužtikrintumą dėl nuteistojo pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos, net egzistuojant įstatyme numatytiems instituto taikymo kriterijams, remiasi „neteisiniais“ faktoriais – padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsniu, likusios atlikti bausmės dalimi. Įtaką teismo sprendimui gali daryti nuteistojo istoriniai – kriminogeniniai ir socialinės padėties kriterijai. Teisėjas, priimdamas sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo, gali susidurti su neužtikrintumu, todėl vertindamas instituto taikymo galimybę vertina ne tik įstatymo numatytus kriterijus, bet ieško ir kitų aspektų, galinčių padėti įvertinti riziką. Kiekybinio tyrimo metu gauti rezultatai, jog teismo sprendimas dėl lygtinio paleidimo susijęs su formaliojo instituto taikymo kriterijumi – nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika, nuteistojo istoriniais – kriminogeniniais duomenimis – nuobaudų, skirtų bausmės atlikimo metu, skaičiumi, kaltės pripažinimo, socialinės padėties kintamųjų – specialybės, kvalifikacijos ar darbinės patirties turėjimo, psichiką veikiančių medžiagų vartojimo, ir Komisijos balsų. Taip pat nustatyta, kad teismo sprendimą dėl instituto taikymo prognozuoti gali nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos lygis, pozicija dėl kaltės, specialybės, darbinės patirties ar kvalifikacijos turėjimas, psichiką veikiančių medžiagų vartojimas bei Komisijos balsai.

Atlikus kiekybinę teismo nutarčių dėl lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų įstaigos komisijos nutarimo taikyti nuteistajam lygtinį paleidimą iš laisvės atėmimo vietų įstaigos tvirtinimo analizę rastas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp teismo sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo ir formaliojo lygtinio paleidimo taikymo pagrindo – nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos lygio. Nuteistojo žema nusikalstamo elgesio rizika kiekybinio tyrimo metu taip pat nustatyta kaip galinti prognozuoti teismo sprendimą. Rezultatas, kad nuteistųjų, kuriems teismo sprendimu yra taikomas lygtinis paleidimas, grupėje didesnę ir statistiškai reikšmingą dalį sudaro nuteistieji, kurių nusikalstamo elgesio rizika yra žema, atitinka ir ankstesnių mokslinių tyrimų rezultatus (Jarutienė, 2021; Jarutienė, Michailovič, 2017; Leclerc et. al., 2025). Žema nusikalstamo elgesio rizika apibrėžiama ir kaip vienas iš būtinų sąlyginio lygtinio paleidimo taikymo materialiujų kriterijų šio instituto taikymą reglamentuojančio įstatymo formuluotėje. Nuteistieji, kurių nusikalstamo elgesio rizika yra žema, gali būti suvokiami kaip labiau motyvuoti laikytis taisyklių ir kooperuoti su teisėsaugos institucijomis (Leclerc et. al., 2025 cit. pg. Bonta, Andrews, 2007). Todėl nuteistojo žema nusikalstamo elgesio rizika

sprendimą priimančiam teisėjui gali nurodyti, kad asmuo ne tik atitinka formalųjį instituto taikymo pagrindą, bet ir yra pasirengęs laikytis visuomenėje priimtinių normų.

Kiekybinio tyrimo metu taip pat nustatyta, kad nuteistojo istoriniai – kriminogeniniai duomenys gali būti reikšmingi teismui priimant sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo. Didesnė ir statistškai reikšminga nuteistųjų, kuriems lygtinis paleidimas nebuvo taikomas, dalis tyrimo metu pasižymėjo didesniu nuobaudų bausmės atlikimo metu skaičiumi. Kitaip tariant, kuo nuteistasis pasižymi didesniu tvarkos laisvės atėmimo vietoje taisyklių pažeidimų, paskirtų nuobaudų skaičiumi, tuo didesnė tikimybė, kad teismas jo atžvilgiu priims sprendimą lygtinio paleidimo netaikyti. Nuteistojo taisyklės pažeidžiančio elgesio ir sprendimo taikyti lygtinį paleidimą glaudus ryšys stebimas ir ankstesnių tyrimų rezultatuose (Huebner, Bynum, 2006, 2008; Caplan, 2007; Rieger, Serin, 2024; Mooney, Daffen, 2014). Kadangi tyrimo metu buvo koduojamos tiek galiojančios, tiek negaliojančios teismo nutartyse minimos nuteistojo nuobaudos dėl tvarkos pažeidimų, svarbu siekti suprasti teisėjų ir jų padėjėjų konkretų požiūrį ir supratimą apie nuteistųjų tvarkos pažeidimų, gaunamų nuobaudų rūšių ir padarymo laiko aspektą. Taip pat rastas statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo pozicijos dėl kaltės pripažinimo. Nuteistojo pozicija dėl kaltės kiekybinio tyrimo metu taip pat nustatyta kaip galinti prognozuoti teismo sprendimą. Kaltės pripažinimas, siejamas su asmens gailėsčiu ir moraliniu tobulėjimu, gali nurodyti, kad asmuo nebėra keliantis grėsmės visuomenei (Khalikaprasad, 2020), yra pasiruošęs į ją grįžti (Zhong, 2013). Kadangi gailestis pilna apimtimi nurodo, kad asmuo prisiima atsakomybę už savo veiksmus ir gailisi, kaltę pripažįstantis nuteistasis gali būti suvokiamas kaip keliantis mažesnę riziką ir turintis daugiau teigiamų savybių (Cunius, Miller, 2023). Kita vertus, asmens kaltės pripažinimas yra vertinamas teismo, paskyrusio laisvės atėmimo bausmę ir jos dydį, todėl pakartotinas nuteistojo kaltės pripažinimas priimant sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo yra kvestionuotinas. Todėl svarbu išsiaiškinti ar teismo sprendimas yra paremtas nuteistojo kaltės dėl nusikaltimo padarymo pripažinimu teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje ar asmens pozicijos dėl kaltės kaita bausmės atlikimo metu. Taigi, nuteistojo istoriniai – kriminogeniniai veiksniai, tokie kaip drausminių nuobaudų dėl įkalinimo vietos tvarkos pažeidimų ir kaltės dėl padaryto nusikaltimo pripažinimas gali tapti kriterijais, kurių vertinimas nurodo nuteistojo riziką.

Kiekybinio tyrimo metu rastas statistiškai reikšmingas ryšys tarp teismo sprendimo ir nuteistojo socialinės padėties kintamųjų – nuteistojo specialybės, kvalifikacijos ar darbinės patirties turėjimo, nuteistojo psichiką veikiančių medžiagų vartojimo. Nurodytos charakteristikos kiekybinio tyrimo metu taip pat nustatytos kaip galinčios prognozuoti teismo sprendimą. Šis rezultatas gali nurodyti, kad teisėjui priimant sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo nuteistajam klijuojama devianto etiketė gali

priklausyti nuo nuteistojo socialinių charakteristikų ir su jomis siejamų stereotipų. Remiantis H. S. Becker etikečių teorija, devianto etikete pažymėtas asmuo siejamas su tam tikromis savybėmis, charakterizuojančiomis asmenį su devianto etikete (Becker, 1963, p. 33). Devianto etiketei esant stigmatizuojančiai (Bernburg, 2009), pats stigmatizavimo procesas gali vykti asmeniui identifikuojant kito skirtumus, juos susiejant su kultūriniais įsitikimais kaip nepageidaujamais bruožais ir stereotipais bei atribojant tokį asmenį (Link, Phelan, 2001). Tokios nuteistojo, kuriam suteikta devianto etiketė, charakteristikos kaip specialybės, kvalifikacijos ar darbinės patirties neturėjimas, psichiką veikiančių medžiagų vartojimas gali būti suvokiamos kaip nepageidaujamomis savybėmis egzistuojančiame kultūriniame kontekste, nurodančiomis keliamą grėsmę visuomenei. Todėl teisėjas, priimdamas sprendimą dėl lygtinio paleidimo, gali nuspręsti instituto netaikyti, taip atskirdamas devianto etikete paženklinatą ir stigmatizuojamą asmenį nuo visuomenės. Taigi, tokios nuteistojo socialinės padėties charakteristikos kaip darbinės patirties, kvalifikacijos turėjimas bei psichiką vartojančių medžiagų vartojimas gali tapti charakteristikomis, kurios sprendimą priimančio teisėjo yra suvokiamos kaip nepageidaujamos remiantis kultūriniu kontekstu ir siejamos su devianto etiketės egzistavimu.

Kiekybinio tyrimo rezultatai nurodė, kad Komisijos priimtas sprendimas – o tiksliau, vienbalsiai priimtas sprendimas taikyti lygtinį paleidimą – yra reikšmingas kriterijus ir gali prognozuoti teismo sprendimą. Šį tyrimo rezultatą, kuris atitinka ir ankstesnius Lietuvoje atliktus tyrimus apie lygtinio paleidimo taikymo praktikas (Jarutienė, 2021), gali būti teisėjui kylančiu neužtikrintumu vertinant nuteistojo asmens byloje ir socialinio tyrimo išvadoje pateikiamą informaciją. Teisėjui, turinčiam įvertinti nuteistojo riziką, kuri gali būti sukelta visuomenei, tačiau susiduriančiam su neužtikrintumu dėl priimamo sprendimo, Komisijos balsų skaičius gali tapti svarbiu aspektu, pagal kurį formuojamas sprendimas. Kitaip tariant, teismo sprendimo priėmimo metu pasireiškia „infaro“ efektas – kognityvinė euristika, kuomet Komisijos balsų skaičius tampa atskaitos tašku, pagal kurį vertinama tolesnė gaunama informacija (Guthrie et. al., 2001; Justickis, et. al., 2013; Jarutienė, 2021). Taigi, vienabalsis Komisijos balsų skaičius gali formuoti teisėjų sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo remiantis euristikų veikimu sprendimo priėmimo procese.

Atlikus kokybinį tyrimą su baudžiamąsias bylas nagrinėjančiais teisėjais ir jų padėjėjais, gauta išvada, kad pagrindinis sunkumas, kuris patiriamas sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo procese – suvokiama rizika paleisti nuteistąjį į laisvę ir teismo prisiimama atsakomybė, kad į laisvę paleistas asmuo pakartotinai nenusikals. Susidurdamas su neužtikrintumu teisėjas, kaip ir nurodė respondentai, vertindamas ar asmuo gali būti paleistas į visuomenę ir tęsti resocializacijos procesą būnant nestruktūrizuotoje aplinkoje, atsižvelgia į nusikalstamos veikos pavojingumą ir likusią bausmės dalį

siekiant užtikrinti visuomeninį interesą ir valdyti riziką. Šį aspektą taip pat patvirtina ir teisėjų padėjėjai, pastebintys tendencingumą teisėjų sprendimuose. Tokių kriterijų kaip padarytos nusikalstamos veikos, likusios bausmės dalies atliekamas teisėjų vertinimas, taip pat teisėjų ir teisėjų padėjėjų įvardijamas griežto nubaudo siekiančio visuomenės intereso ir lygtinio paleidimo taikymo nesuderinimas, nebaudžiamumo įspūdžio visuomenėje vengimas priimant sprendimą gali nurodyti sprendimų priėmėjų vykdomą rizikos, galinčios kilti visuomenėje, kontrolę svarstant dėl instituto taikymo. Sprendimo priėmimo metu atliekama rizikų, kurios gali būti pagrįstos sprendimų priėmėjo numatymu ir interpretacija, kontrolė gali būti kildinama iš vyraujančios baudžiamosios politikos krypties. Nikarto, Paliaukos ir Tereškino (2021) tyrimas atskleidė, kad probacijos pareigūnų atliekamas griežtas probuojamųjų pažeidimų vertinimas gali būti siejamas su politika, orientuota į griežtą kontrolę. Galima teigti, kad teisėjas, priiimdamas atsakomybę ir vertindamas nuteistojo resocializacijos galimybes, priiimdamas sprendimą susiduria su neužtikrintumu ir siekiu suvaldyti riziką. Kaip ir minėta, asmuo su neužtikrintumu susiduria gaunant ribotą informaciją apie galimas sprendimo alternatyvas ir pasekmes, todėl sprendimas dėl asmens reabilitacijos ar pakartotinio nusikaltimų darymo gali būti paremtas stereotipais, patirtimi, išankstiniais nusistatymais (Albonetti, 1978, Farrell, Holmes, 1991), siekis suvaldyti riziką taip pat gali būti siejamas su kylančiu neužtikrintumu (Beck, 1992). Nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis ir pobūdis bei likęs bausmės laikas tampa įstatyme neapibrėžtais, bet vertinamais kriterijais, kuriais sprendimų priėmėjas formuoja savo įsitikinimą apie galimo sprendimo pasekmes ir galimus rezultatus siekiant sumažinti kylančią neužtikrintumą (Albonetti, Hepburn, 1996). Taip pat vertėtų paminėti, kad nusikalstamos veikos pavojingumo kriterijus gali byloti apie sprendimo priėmimą remiantis ribotu racionalumu, paremtu pasiekiamumo euristika. Teisėjo sprendimas gali būti paremtas pasiekiamumo euristika dėl darbo pobūdžio – dažnai susiduriant su bausmių skyrimo, Probacijos tarnybos sąlygų pažeidimais (Jarutienė, Michailovič, 2016), todėl instituto taikymas gali būti vertinamas kaip keliantis riziką visuomenei egzistuojant sunkiam ar labai sunkiam nusikaltimui, didesnei likusiai bausmės daliai. Pasirenkami baudžiamosios justicijos kontrolės mechanizmai ir nuteistojo reabilitacijos galimybė gali priklausyti nuo nusikaltimo pavojingumo ir jo priežasčių suvokimo, kitaip tariant – nuo suvokimo ar asmuo yra pavojingas, ar jo nusikalstamą elgesį lėmė aplinkos veiksniai (Hawkins, 1981, p. 208, cit. pg. Shaver, 1975). Teisėjas, turėdamas ribotą informaciją sprendimui priimti, nuteistojo padarytą nusikalstamą veiką gali vertinti kaip apibūdinančią visuomenei pavojingą asmenį. Nuteistojo resocializacijos galimybės laisvėje gali būti vertinamos remiantis ne resocializacijos siekiu, bet visuomeniniu interesu pakartotinai vertinant padarytos

nusikalstamos veikos pavojingumą bei likusią bausmės dalį, teisėjui susiduriant su neužtikrintumu dėl sprendimo priėmimo.

Teismo sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo gali būti paremtas instituto įstatyminiame reglamentavime nenumatytais kriterijais, galinčiais padėti formuoti vidinį įsitikinimą su neužtikrintumu susiduriančiam teismui. Atlikus kiekybinę teismo nutarčių analizę nustatyta, kad tokie nuteistojo socialinės padėties veiksniai kaip psichoaktyvių medžiagų vartojimas, darbinės patirties, kvalifikacijos ar išsilavinimo turėjimas, taip pat nuteistojo pozicija dėl kaltės, Komisijos balsų skaičius yra statistiškai reikšmingai susiję su teismo sprendimu dėl instituto taikymo ir gali jį prognozuoti. Kokybinio tyrimo – interviu su teisėjais ir padėjėjais – metu nustatyta, kad priimdamas sprendimą dėl lygtinio paleidimo teismas atsižvelgia į nusikalstamos veikos pobūdį, pavojingumą, likusį bausmės laiką dėl visuomeninio intereso, sprendimų įtakos gali turėti nuteistojo nuobaudos, nepriklausomai nuo jų galiojimo laiko, skaičiaus ir pobūdžio, Komisijos vienbalsis sprendimas bei nuteistojo socialinės padėties charakteristikos. Galime teigti, kad teisėjas, argumentuodamas savo sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo ir susidurdamas su neužtikrintumu, gali vadovautis nuteistojo socialinėmis charakteristikomis arba „neteisiniais“ (angl. *extra-legal*) faktoriais, kuriais, remiantis esminių veiksmų teorija (Steffensmeier, Ulmer, Kramer, 1998), pagrindžiamos stereotipais pagrįstos prielaidos vertinant visuomenės saugumo užtikrinimą, kaltę ir praktinius padarinius (Belton, 2018). Būtent tokiais, „neteisiniais“ veiksniais gali tapti nuteistojo socialinės padėties duomenys, padaryto nusikaltimo pavojingumas, likęs bausmės laikas, nuteistojo pozicija dėl kaltės, negaliojančios nuobaudos dėl tvarkos pažeidimų, Komisijos vienbalsis sprendimas. Sprendimo priėmimas remiantis „neteisiniais“ veiksniais mokslinių tyrimų yra pastebimas analizuojant lygtinio paleidimo komisijų veiklą (Huebner, Bynum, 2006; Buglar, 2016; Hyatt, Ostermann, 2024). Ulmer, Silver ir Hanrath (2023) tyrime apie esminių veiksmų teorijos interpretaciją bausmių skyrimo metu, nustatyta, kad teisėjais esminius veiksmus apibūdina tomis pačiomis charakteristikomis – narkotinių medžiagų vartojimas, atsakomybės prisiėmimas, gailėjimasis, nuteistojo socialiniai ryšiai, tačiau taip pat priimdami sprendimą teisėjai atsižvelgia į nuteistojo reabilitacijos galimybę, kurią sieja su nuteistojo socialiniu statusu, gyvenimo aplinkybėmis ir socialine parama, bei nuteistojo amžių, darbinę patirtį ir išsilavinimą. Todėl galime teigti, kad nuteistojo socialinė padėtis gali būti suvokiama kaip susijusi su jo resocializacijos proceso galima sėkme – tai įvardijo ir tyrime dalyvavę teisėjai ir jų padėjėjai. Tokiu atveju, nuteistieji, kurių socialinė padėtis yra prasta – šeimos, išsilavinimo ar darbinės patirties nebuvimas, priklausomybių turėjimas – gali būti vertinami kaip negalintys resocializuotis visuomenėje, todėl jiems lygtinis paleidimas gali būti netaikomas.

Teisėjo sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo ir rizikos įvertinimo gali priklausyti nuo nuteistojo socialinio statuso, charakteristikoms, kuriomis pasižymi skirtingas socialines padėtis užimantys nuteistieji, suteikiant socialines etiketes. Kaip ir minėta anksčiau, teisėjas, susidurdamas su neužtikrintumu priimant sprendimą dėl instituto taikymo, savo sprendimui dėl rizikos vertinimo gali pasitelkti ne įstatyme numatytus kriterijus, bet „neteisinius“ veiksnius – nuteistojo socialinės padėties charakteristikas – kuriais yra grindžiami stereotipais, sprendimų priėmėjo išankstiniais nusistatymais grįsti įsitikinimai. Teisėjai savo priimamus sprendimus gali remti ne tik aprašytais esminiais veiksniais – visuomenės apsauga, kalte ir praktiniais padariniais – bet ir nuteistojo reabilitacijos siekiu, kuris gali būti vertinamas remiantis nuteistojo socialiniu statusu (Pogrebin et. al., 2015; Ulmer, Silver ir Hanrath, 2023; Galvin, Ulmer, 2020). Tyrime dalyvavę teisėjai ir padėjėjai, kalbėdami apie nuteistojo socialinės padėties charakteristikas nurodo, kad darbinės patirties, kvalifikacijos ar išsilavinimo turėjimas, psichoaktyvių medžiagų nevartojimas, socialinių ryšių palaikymas, gyvenamosios vietos turėjimas yra vertinami kaip veiksniai, kurie gali atgrasyti asmenį nuo pakartotinių nusikalstamų veikų. Dėl šios priežasties, teisėjų teigimu, nuteistieji su skirtinga socialine padėtimi gali būti vertinami skirtingai priimant sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo, kadangi teisėjai ir padėjėjai skirtingai vertina skirtingos socialinės padėties nuteistųjų resocializacijos galimybes. Galima manyti, kad nuteistojo socialinės padėties duomenys teisėjui tampa informacija, kurią vertinant konstatuojamos išvados apie nuteistojo elgesį ateityje. Informacija apie asmens užimamą socialinę klasę gali tapti stereotipine informacija, sukuriančia tam tikras hipotezes apie asmenį, kurios, ieškant lūkesčius patvirtinančios informacijos, gali privesti prie klaidingų patvirtinimų (Darley, Gross 1983). Kitaip tariant – nuteistojo charakteristikos gali būti vertinamos kaip nurodančios asmens socialinę padėtį ar statusą, taip joms priskiriant socialines etiketes, kurias pritaiko teisėjas, vertindamas nuteistojo riziką. Individo neigiamas požiūris į žemesnę socialinę klasę užimančius asmenis gali pasireikšti neigiamais stereotipais – tokie žmonės gali būti vertinami kaip nepatikimi ar asocialūs, o patys asmenys, užimantys žemą socialinį sluoksnį, gali būti kaltinami dėl jų užimamos padėties (Cozzarelli, Wilkinson, Tagler, 2001). Skeem, Scurich and Monahan (2019) tyrime nustatyta, kad net egzistuojant tam pačiam nusikalstamo elgesio rizikos vertinimui, pasiturintis ir nepasiturintis kaltinamasis gali sulaukti skirtingos teisėjo skiriamos bausmės, nepasiturinčiam kaltinamajam turint didesnę tikimybę gauti paskirtą įkalinimo bausmę. Tuo tarpu Huebner ir Bynum (2008) tyrime nustatyta, kad lygtinio paleidimo komisijų sprendimams taikyti lygtinį paleidimą įtakos gali turėti nuteistojo rasė. Nuteistajam suteikiama recidyvisto socialinė etiketė remiantis jo socialinėmis charakteristikomis gali būti socialinės stratifikacijos pasekmė. Asmenys (šiuo atveju – teisėjai ir teisėjų padėjėjai), užimantys tam tikrą socialinę klasę, pasižyminčia

jos nariams priimtinomis vertybėmis, normomis, įsitikinimais ir elgesio normomis, ir priklausantys socialinei institucijai (Piff, Kraus, Keltner, 2008), priimdami sprendimus, susijusius su asmenimis, suvokiamais kaip užimančiais žemesnę socialinę klasę (šiuo atveju – nuteistieji), jiems pritaiko galimo recidyvisto etiketę, taip įtvirtina ir palaiko visuomenės socialinių klasių skirtumus. Taip pat, kadangi nuteistasis baudžiamosios justicijos pareigūnų jau buvo įvardintas deviantu, negalinčiu laikytis socialinių normų, lygtinio paleidimo taikymo metu teismo taip pat gali būti šališkai vertinamas kaip grynas deviantas, kuris pažeidė visuomenėje galiojančias normas ir taisykles ir kuris suvokiamas kaip pažeidžiantis taisykles ir normas (Abastillas, Michael, Smith, 2020). Atsižvelgiant į tai, kad asmeniui suteikiama recidyvisto ar devianto etiketė, net ir atlikus bausmę, nėra panaikinama ir išlieka siejama su asmeniu (Bernburg, 2009), lygtinio paleidimo pritaikymo atveju nuteistajam vis tiek gali būti taikoma etiketė, siejama su keliama grėsme ir negebėjimu laikytis socialinių normų. Taigi, teismo priimamas sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo, paremtas įstatyme nenumatytais kriterijais, susijusiais su nuteistojo socialine padėtimi, gali tapti šališku sprendimu, įtvirtinančiu socialinių klasių skirtumus.

Tyrimo ribotumai. Verta paminėti, kad tyrimo, nagrinėjančio teisėjų sprendimų dėl lygtinio paleidimo taikymo tendencijas ir subjektyvius veiksnius, rezultatus galėjo paveikti tam tikri tyrimo ribotumai. Visų pirmausia, kokybinis tyrimas buvo atliekamas apklausiant Vilniaus miesto apylinkės teisme dirbančius baudžiamąsias bylas nagrinėjančius teisėjus ir teisėjų padėjėjus. Taip pat kokybiniame tyrime dalyvavusių teisėjų ir jų padėjėjų imtis, lyginant su visoje Lietuvoje dirbančių teisėjų ir padėjėjų imtimi, yra santykinai maža. Todėl tyrimo išvados apie teismo sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo subjektyviuosius veiksnius gali skirtis tyrimą atliekant kitame Lietuvos teisme, apklausus skirtinguose teismuose dirbančius teisėjus ir jų padėjėjus, didesnę teisėjų ir teisėjų padėjėjų skaičių ir lyginant jų individualią patirtį bei nuostatas. Visų antra, tyrimo autorė taip pat nori pabrėžti, kad atliekant interviu su teisėjais pastebėtas vienas ryškus aspektas – respondentai, atsakinėdami į klausimus, dažnai paminėdavo, jog klausimai dėl lygtinio paleidimo taikymo jiems dažniau iškyla nagrinėjant nuteistųjų skundus dėl Lygtinio paleidimo komisijos priimtų nutarimų netaikyti lygtinio paleidimo nuteistajam remiantis LR BVK 360 straipsnio 3 dalį. Šį pastebėjimą patvirtina ir kiekybinio tyrimo metu gautas rezultatas, kad žema nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika yra statistiškai reikšmingai susijusi su teismo sprendimu dėl lygtinio paleidimo taikymo ir gali jį prognozuoti. Todėl šio darbo kokybinio tyrimo rezultatai gali ne iki galo paaiškinti kiekybinio tyrimo, nagrinėjančio teismo sprendimus dėl Lygtinio paleidimo komisijos nutarimo taikyti nuteistajam lygtinį paleidimą iš laisvės atėmimo vietų įstaigos tvirtinimo, rezultatų, teismų praktikos tendencijų.

Tolesnių tyrimų galimybės. Kaip ir minėta, siekiant išsiaiškinti teisėjo sprendimo dėl lygtinio paleidimo subjektyviuosius veiksnius, kiekybinis tyrimas – pusiau struktūruoti interviu – galėtų būti pakartojamas su teisėjais ir teisėjų padėjėjais iš skirtingų Lietuvos teismų, nagrinėjančių Lygtinio paleidimo komisijos nutarimų taikyti nuteistajam lygtinį paleidimą iš laisvės atėmimo vietų įstaigos tvirtinimo klausimą. Taip pat tyrimas gali būti pratęsiamas detaliau nagrinėjant nuteistojo socialinės padėties ir teismo sprendimo dėl lygtinio paleidimo klausimo sąsają apklausiant nuteistuosius, siekiančius lygtinio paleidimo instituto pritaikymo, gilinantį į jų patirtis.

Tyrimo rezultatų praktinis pritaikymas. Tyrimo metu gauti rezultatai, jog teismo sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo gali prognozuoti instituto įstatyminiame reglamentavime nenumatyti kriterijai – nuteistojo socialinė padėtis, pozicija dėl kaltės, padarytos nusikalstamos veikos pobūdis ir likusi bausmės dalis (suėjus laikui, nuo kurio lygtinis paleidimas gali būti taikomas), nuteistojo pozicija dėl kaltės, Komisijos balų skaičius, todėl teismas gali susidurti su neužtikrintumu, savo sprendimą remti subjektyviais kriterijais, skatinančiais etikečių klįjavimą, nuteistųjų klasifikavimą pagal socialinę padėtį. Tyrimo rezultatai gali būti panaudojami praktiškai, teisėjų ir jų padėjėjų mokymu metu aptariant problemas, galinčias kilti sprendimų dėl lygtinio paleidimo taikymo procese, vertinamų kriterijų selektyvumo, pristatant būdus kaip sprendimo priėmimo metu būtų galima mažinti stereotipų, išankstinių nuostatų ar nusistatymų įtaką. Kokybinio tyrimo metu teisėjų ir teisėjų padėjėjų išsakytas lūkestis lygtinio paleidimo instituto taikymo procesą perduoti Komisijoms, pasitikint jų sprendimais, klausimams dėl instituto taikymo kylant tik nagrinėjant nuteistųjų skundus. Šie tyrimo rezultatai gali būti panaudojami įstatymų leidėjo, reglamentuojančio lygtinio paleidimo instituto apibrėžimą, jo taikymo pavedimą konkrečioms institucijoms, tobulinant instituto taikymo apibrėžimą ir taikymą.

6. Išvados

- I. Analizuojant lygtinio paleidimo institutą ir jo praktiką, pozityvistinės ir kritinės kriminologijos mokyklų idėjos suteikia įvairiapusišką perspektyvą atskleidžiant individualius ir sisteminius šio reiškinio aspektus. Pozityvistinės kriminologijos kryptis akcentuoja nuteisto asmens resocializacijos siekį, instituto taikymą remiant objektyviai įvertinamais individualiais veiksniais, susijusiais su nuteistojo elgesio pokyčiais, psichologinių ar socialinių rodiklių teigiama kaita, o kritinės kriminologijos idėjos pabrėžia platesnį socialinį ir struktūrinį kontekstą instituto taikymo metu – rizikos kontrolę, nuteistųjų marginalizaciją bei socialinę nelygybę, kurie gali lemti lygtinio paleidimo sprendimų priėmimą ar jų rezultatus.
- II. Lygtinio paleidimo taikymo tendencijų ir praktikos analizė atskleidė, kad teismo sprendimo priėmimas dėl nuteistojo galimybės resocializacijos procesą tęsti laisvėje gali būti paremtas rizikos kontrole, teisėjų sprendimams tampant priklausomais nuo subjektyvių kriterijų. Todėl teismo sprendimas dėl instituto taikymo gali būti argumentuojamas kriterijų, susijusių su nuteistojo istoriniais – kriminogeniniais ir nuteistojo socialinės padėties duomenimis, vertinimu:
 - Lygtinio paleidimo taikymo tendencijų analizės metu nustatyta, kad teismo sprendimas yra reikšmingai susijęs su nuteistojo žema nusikalstamo elgesio rizika, nuobaudų, skirtų bausmės atlikimo metu, skaičiumi, kaltės pripažinimo, nuteistojo specialybės, kvalifikacijos ar darbinės patirties turėjimo, psichiką veikiančių medžiagų vartojimo, ir Komisijos balsų. Šie kriterijai, išskyrus nuteistojo nuobaudų skaičius, gali prognozuoti teismo sprendimą dėl instituto taikymo.
- III. Teisėjų ir teisėjų padėjėjų sprendimų priėmimas dėl lygtinio paleidimo instituto taikymo gali būti apibūdinamas kaip orientuotas į galimos rizikos valdymą, paremtą visuomeniniu interesu ir galinčios kilti rizikos kontrole, ne nuteistojo resocializacijos ir integracijos į visuomenę siekiu. Galima teigti, kad sprendimais dėl instituto taikymo siekiant suvaldyti ir kontroliuoti riziką, nuteistojo resocializacijos tolesnę eigą apibūdinančiais požymiais suvokiami kriterijai, kurie neapibrėžiami instituto taikymo reglamentavime. Atlikus kiekybinį interviu su teisėjais ir teisėjų padėjėjais, nustatyta, kad teismas susiduria su sunkumu numatyti nuteistojo pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką, todėl priimdamas sprendimą dėl instituto taikymo egzistuojant formaliesiems lygtinio paleidimo taikymo kriterijams remiasi tokiais „neteisiniais“ (angl. *extra-legal*) kriterijais kaip nuteistojo socialinės padėties duomenys, pakartotinis padaryto

nusikaltimo pavojingumo, likusio bausmės laiko vertinimas, nuteistojo pozicija dėl kaltės, negaliojančios nuobaudos dėl tvarkos pažeidimų, Komisijos vienbalsis sprendimas.

IV. Lygtinio paleidimo taikymo praktikoje sprendimas dėl nuteistojo resocializacijos laisvėje gali būti paremtas ne objektyvių veiksmų, susijusių su pozityviais nuteistojo pokyčiais, vertinimu, bet priklausyti sprendimų priėmėjo (šiuo atveju – teismo) įvertinamos nuteistojo resocializacijos laisvėje tolesnės eigos remiantis socialinėmis etiketėmis, kurios suteikiamos nuteistojo socialinę padėtį apibūdinančioms charakteristikoms. Teismo sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo taip pat gali priklausyti nuo nuteistojo socialinį statusą apibūdinančių charakteristikų ir taip palaikant visuomenės socialinių klasių skirtumus ir suteikiant žemesnį socialinį sluoksnį užimančiam nuteistajam recidyvisto etiketę.

V. Siekiant tobulinti lygtinio paleidimo instituto taikymo praktiką siūlytina:

- Teismams: rengti teisėjų ir teisėjų padėjėjų mokymus apie galimą selektyvumą sprendimo priėmimo metu vertinant nuteistojo socialinės padėties, kriminalinės istorijos kriterijus, nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo procesą.
- Įstatymų leidėjams: atsižvelgiant į teisėjų ir jų padėjėjų tyrimo metu išreikštą nuomonę, jog sprendimo dėl lygtinio paleidimo taikymo procesas galėtų būti paliekamas spręsti Komisijai, siekiant sumažinti instituto taikymą remiantis pakartotiniu padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo, likusios bausmės dalies vertinimu ar visuomeniniu interesu, svarstyti dėl lygtinį paleidimą reglamentuojančio įstatymo pakeitimo, klausimus dėl instituto taikymo pilna apimtimi perleidžiant spręsti Komisijai.
- Lygtinio paleidimo komisijai: remiantis respondentų išsakytą nuomone dėl Komisijos nutarimų esminių trūkumų, spręsti išsakytus probleminius aspektus su teisėjais ir tobulinti nutarimų dėl lygtinio paleidimo rengimo tvarką.

Literatūros sąrašas

1. Albonetti, C. A., 1991. „An integration of theories to explain judicial discretion”. *Social problems*, 38, 2, 247-266.
2. Albonetti, C. A., Hauser, R. M., Hagan, J., Nagel, I. H., 1989. „Criminal justice decision making as a stratification process: The role of race and stratification resources in pretrial release”. *Journal of Quantitative Criminology*, 5, 57-82.
3. Albonetti, C. A., Hepburn, J. R., 1996. „Prosecutorial discretion to defer criminalization: The effects of defendant's ascribed and achieved status characteristics”. *Journal of Quantitative Criminology*, 12, 63-81.
4. Aleknevičienė, J., Kalinauskaitė, I., 2023. „Resocializacijos įgyvendinimo problemos ir galimybės Lietuvos kalėjimuose”. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 26, 88-104.
5. Ambrož, M., Stubbs, K. Š., 2011. „Conditional release (parole) in Slovenia: Problems and possible solutions”. *The Prison Journal*, 91, 4, 467-488.
6. Armstrong, R., Durnescu, I., 2016. *Parole and beyond: International experiences of life after prison*. Palgrave Macmillan UK.
7. Ask, K., Granhag, P. A., 2005. „Motivational sources of confirmation bias in criminal investigations: the need for cognitive closure”. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 2, 43 – 63.
8. Azarkievič, J. S., Azarkievič, J., 2015. „Social Stratification According to Marx and Weber: Comparison of the Theories and Modern Relevance”. *June*, 22, 230-224.
9. Banister, P. A., Heskin, K. J., Bolton, N., Smith, F. V., 1974. „A study of variables related to the selection of long-term prisoners for parole”. *The British Journal of Criminology*, 14, 4, 359-368.
10. Barry, M., 2021. „‘Walking on ice’: The future of parole in a risk-obsessed society”. *Theoretical criminology*, 25, 2, 325-342.
11. Beck, U., 1992. „From industrial society to the risk society: Questions of survival, social structure and ecological enlightenment”. *Theory, Culture & Society*, 9, 1, 97-123.
12. Becker, H. S., 1996. *Outsiders Studies in The Sociology Of Deviance*. Prieiga per internetą: <https://rb.gy/6fb2hw> [žiūrėta 2025 m. sausio 10 d.]
13. Belton, I., 2018. *The role of personal mitigating factors in criminal sentencing judgments: An empirical investigation*. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/pdf/573850515.pdf> [žiūrėta 2024 m. lapkričio 18 d.]
14. Benenburg, J.G., 2009. *Labeling theory*. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/226795096_Labeling_Theory [žiūrėta 2025 m. gegužės 5 d.]
15. Brockway, Z. R., 1892. „The Elmira reformatory”. *Fortnightly*, 51, 305, p. 729-738.
16. Buglar, S., 2016. „The ‘focal concerns’ of parole board decision-making: A thematic analysis”. *Current Issues in Criminal Justice*, 27, 3, 285-302.
17. Cafaggi, F., Iamiceli, P., 2021. „Uncertainty, administrative decision-making and judicial review: The courts’ perspectives”. *European Journal of Risk Regulation*, 12, 4, 792-824.
18. Caplan, J. M., 2007. „What factors affect parole-A review of empirical research”. *Federal Probation*, 71, 16-19.
19. Cozzarelli, C., Wilkinson, A. V., Tagler, M. J., 2001. „Attitudes toward the poor and attributions for poverty”. *Journal of social issues*, 57, 2, 207-227.
20. Crewe, B., 2011. „Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment”. *Punishment & Society*, 13, 5, 509-529.

21. Cunius, M. K., Miller, M. K., 2023. „The effects of an apology’s timing and type on parole board decision-making”. *Criminal Justice Studies*, 36,1, 83-100.
22. Curtis, C., 2003. „An Exploration of Critical Criminology and the Policy Making Process”. *Race, Gender & Class*, 10, 1, 144-162.
23. Cusack, S., 2014. *Eliminating judicial stereotyping*. Prieiga per internetą: <https://cambodia.ohchr.org/sites/default/files/Promotional-materials-soft/Eliminating%20judicial%20stereotyping2014.pdf> [žiūrėta 2025 m. gegužės 9 d.]
24. Dobrynina, M., Dobryninas, A., Giedraitis, Vincentas R., Merkevičius, R., Čėsniėnė, I., 2014. *Kriminalinės justicijos suvokimas visuomenėje: monografija*. [Baltijos kopija]: Vilniaus universitetas.
25. Dubber, M. D., 2005. „Theories of crime and punishment in German criminal law”. *The American journal of comparative law*, 53, 3, 679-707.
26. Ellis, T., Marshall, P., 2000. „Does parole work? A post-release comparison of reconviction rates for paroled and non-paroled prisoners”. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 33, 3, 300-317.
27. Enrico Ferri, 1899. *Criminal sociology*. Prieiga per internetą: <https://www.gutenberg.org/ebooks/477> [žiūrėta 2025 m. vasario 12 d.]
28. Enrico Ferri, 1917. *Criminal Sociology*. (Book Review) [Review of *Criminal Sociology*. (Book Review)]. *Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology*, 8, 4, 629. Williams and Wilkins, etc.
29. Fontaine, G., Emily, C., 1978. „Causal attribution and judicial discretion: look at the verbal behavior of municipal court judges”. *Law and Human Behavior*, 2, 4, 323-337.
30. Foucault, M., 2008. “Panopticism” from “Discipline & Punish: the birth of prison” *Race/Ethnicity: multidisciplinary global contexts*, 2, 1, 1-12.
31. French, L. A., 1975. *The selective process of the criminal justice system*. University of New Hampshire. Prieiga per internetą: <https://scholars.unh.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2089&context=dissertation> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.]
32. Galvin, M. A. and Ulmer, J. T., 2021. „Expanding Our Understanding of Focal Concerns: Alternative Sentences, Race, and “Salvageability””. *Justice Quarterly*, 39, 6, 1332–1353.
33. George T. E., Epstein L. 1992. „On the nature of Supreme court decision making“, *American Political Science Review*, 86, 2, 323–33
34. Gigerenzer, G. Gaissmaier, W., 2011. „Heuristic Decision Making“. *Annual Review of Psychology*, 62, 451 – 482.
35. Guthrie, C., Rachlinski, J.J., Wistrich, A. J., 2000. „Inside the judicial mind”. *Cornell Law Review*, 86, 777 – 830.
36. Hartley, R. D., Maddan, S., Spohn, C. C., 2007. „Concerning Conceptualization and Operationalization: Sentencing Data and the Focal Concerns Perspective--A Research”. *Southwest Journal of Criminal Justice*, 4, 1, 58 –78.
37. Haug, M. R., 1977. „Measurement in social stratification”. *Annual review of sociology*, 3, 51-77.
38. Hawkins, D. F., 1981. „Causal attribution and punishment for crime”. *Deviant behavior*, 2, 3, 207–230.
39. Hawkins, K., 1983. „Assessing evil-decision behaviour and parole board justice”. *Brit. J. Criminology*, 23, 101 –127.
40. Huebner, B. M., Bynum, T. S., 2006. „An analysis of parole decision making using a sample of sex offenders: A focal concerns perspective”. *Criminology*, 44, 4, 961-991.

41. Huebner, B. M., Bynum, T. S., 2006. „An analysis of parole decision making using a sample of sex offenders: A focal concerns perspective”. *Criminology*, 44, 4, 961-991.
42. Huebner, B. M., Bynum, T. S., 2008. „The role of race and ethnicity in parole decisions”. *Criminology*, 46, 4, 907-938.
43. Hyatt, J. M., Ostermann, M., 2024. “Exploring Back-end Sentencing: A Study of Predictors of Parole Revocation through a Focal Concerns Theoretical Framework”. *Law & Social Inquiry*, 49, 2, 648-678.
44. Ireland, C. S., Prause, J., 2005. „Discretionary parole release: Length of imprisonment, percent of sentence served, and recidivism”. *Journal of Crime and Justice*, 28, 2, 27-49.
45. Jarutienė, L., 2021. „Parole practises in Lithuania: Factors predicting court decisions”. *European Journal of Probation*, 13, 3, 301-319.
46. Justickis, V., Valickas, G., Petkevičiūtė-Barysienė, D., 2013. „Psichologiniai teisėjo priimamų sprendimų subjektyvumo veiksniai”. *Jurisprudencija*, 20, 4, 1492-1509.
47. Kahneman, D., Frederick, S., 2005. „A model of heuristic judgment“. Iš K. J. Holyoak, R. G. Morrison (Eds.), *The Cambridge Handbook of Thinking and Reasoning*, New York: Cambridge University Press.
48. Khalikarasad, L., 2020. „Remorse, not race: Essence of parole release”. *JRGE*, 9, p. 131-149.
49. Khatun, N., Islam, M., Banarjee, S., Paul, M., 2013. „Philosophy of Punishment in Criminology: A Historical Review”. *Journal of Media and Social Development*, 1,1, 113-131.
50. Lastauskienė, G., 2002. „Baudžiamųjų teisinių sankcijų raidos sociologiniai pradai“. *Jurisprudencija*, 26, 18, p. 83-89.
51. Leclerc, C., Boucher-Réhel, M., Perrin-Plouffe, R., Vacheret, M., Quirouette, M. 2025. „Risk of what? Risk to whom? The realities of parole practices”. *Current Issues in Criminal Justice*, p. 1-20.
52. Link, B. G., Phelan, J. C., 2001. „Conceptualizing stigma”. *Annual review of Sociology*, 27, 1, 363-385.
53. Maceina, T., 2018. „Dvejopas informacijos apdorojimas priimant sprendimus skirtingose veiklose“, daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.
54. Mackevičius, T., 2011. „Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų instituto įgyvendinimas”. *Socialinis darbas*, 10, 1, 71-77.
55. Mesonienė, S., 2009. „Lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų: teisiniai ir socialiniai aspektai“. Daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.
56. Mesonienė, S., 2010. „Lygtinio paleidimo instituto retrospektyva užsienio valstybėse ir Lietuvoje”. *Jurisprudencija*, 3, 121, 295-316.
57. Michailovič, I., Jarutienė, L., 2016. „Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų taikymo problemos Lietuvoje”. *Kriminologijos studijos*, 4, 145-182.
58. Mooney, J. L., Daffern, M. 2014. „Elucidating the factors that influence parole decision-making and violent offenders’ performance on parole”. *Psychiatry, Psychology and Law*, 21, 3, 385-405.
59. Munro, E., 2004. „A simpler way to understand the results of risk assessment instruments”. *Children and Youth Services Review*, 26, 9, 873-883.
60. Muvunyi, B., 2020. *Conditional release and its impact on safety and security in prison: Case study: Musanze Prison*. Prieiga per internetą: <https://rb.gy/8xgcw1> [žiūrėta 2025 m. gegužės 4 d.]
61. Neitz, M. B., 2013. „Socioeconomic bias in the judiciary”. *Cleveland State Law Review*, 61, 137-165.

62. Nikartas, S., 2018. „Daugiau probacijos, mažiau kalinių? Ar pagrįstas kalinių skaičiaus mažinimo lūkestis?“. *Jurisprudencija*, 25, 2, 380-401.
63. Nikartas, S., Rinkevičiūtė, G., 2018. *Probacijos pareigūnų diskrecija individualizuojant sprendimus dėl probuojamųjų pažeidimų: empirinis tyrimas*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas. Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2019/01/Probacijos-pareigunu-diskrecija.pdf> [žiūrėta 2025 m. balandžio 15 d.]
64. Norvaišytė, G., 2024. *Laisvės atėmimo bausmės vykdymo moterims problematika ir lygtinio paleidimo taikymas*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/LBJT.2024.25> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 10 d.]
65. Novack, D. R., 1986. „Normative And Interpretive Conceptions Of Human Conduct: Decision-Making, Criminal Justice, And Parole“. *Washington and Lee Law Review*, 43, 1243-1086.
66. Oyekola, I. A., Oyeyipo, E. J., 2020. *Social stratification*. In Ogunbameru O. A. (eds.) *Introductory Sociology*, Obafemi Awolowo University, Press Limited.
67. Peters, D. J., Hochstetler, A., DeLisi, M., Kuo, H. J., 2015. „Parolee recidivism and successful treatment completion: Comparing hazard models across propensity methods“. *Journal of Quantitative Criminology*, 31, 1, 149-181.
68. Pogrebin, M. R., Stretesky, P. B., Walker, A., Opsal, T., 2015. „Rejection, humiliation, and parole: A study of parolees' perspectives“. *Symbolic Interaction*, 38, 3, 413-430.
69. Proctor, J. L., 1999. „The “new parole”: An analysis of parole board decision making as a function of eligibility“. *Journal of Crime and Justice*, 22, 2, 193-217.
70. Rieger, D. J., Serin, R. C. 2024. „Parole Decision-Making and Empirical Practice: A Survey of Paroling Authorities“. *The Prison Journal*, 104, 1, 46-67.
71. Rigakos, G. S., 1999. „Risk society and actuarial criminology: Prospects for a critical discourse“. *Canadian Journal of Criminology*, 41, 2, 137-150.
72. Rimaite, A., Rinkevičius, L., 2008. „Sociokultūrinis rizikos suvokimo konstravimas: teoriniai požiūriai ir jų taikymas tiriant viešąjį diskursą dėl genetiškai modifikuotų organizmų“. *Filosofija, Sociologija*, 19, 2, 86-96.
73. Sakalauskas, G., 2007. „Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2, 20, 122–134.
74. Sakalauskas, G., 2013. „Įkalinimo atvėrimas: prielaidos ir galimybės Lietuvoje“. *Teisė*, 89, 37–54
75. Sakalauskas, G., 2013. „Lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų įsigaliojus Probacijos įstatymui: teorija ir praktika“. *Teisės problemos*, 82, 4, 5-39.
76. Sakalauskas, G., 2014. „Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje?“. *Kriminologijos studijos*, 2, 96-137.
77. Sakalauskas, G., Jarutienė, L., Kalpokas, V., Vaičiūnienė, R., 2019. *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Lietuvos teisės institutas.
78. Schlager, M. D., Robbins, K., 2008. „Does parole work?—Revisited: Reframing the discussion of the impact of postprison supervision on offender outcome“. *The Prison Journal*, 88, 2, 234-251.
79. Skeem, J., Scurich, N., Monahan, J., 2020. „Impact of risk assessment on judges' fairness in sentencing relatively poor defendants“. *Law and human behavior*, 44, 1, 51-59.
80. Steffensmeier D., Ulmer J., Kramer J., 1998. „The interaction of race, gender, and age in criminal sentencing: The punishment cost of being young, black, and male“. *Criminology*, 36, 4, 763–798
81. Steffensmeier, D. J., 1980. „Assessing the impact of the women's movement on sex-based differences in the handling of adult criminal defendants“. *Crime & Delinquency*, 26, 3, 344-357.

82. Steffensmeier, D., Kramer, J., Streifel, C., 1993. „Gender and imprisonment decisions”. *Criminology*, 31,3, 411-446.
83. Tournier, P. V., 2004. „Systems of Conditional Release (Parole) in the Member States of the Council of Europe. Between the principle of equality and individualization, pragmatism”. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.4000/champpenal.378> [žiūrėta 2025 m. sausio 19 d.]
84. Ulmer, J. T., Silver, E., Hanrath, L. S., 2023. „Back to basics: A critical examination of the focal concerns framework from the perspective of judges”. *Justice Quarterly*, 40, 6, 813-836.
85. van Zyl Smit, D., Corda, A., 2018. *American Exceptionalism in Parole Release and Supervision: A European Perspective*. In K. R. Reitz (Ed.), *American Exceptionalism in Crime and Punishment* (p. 410-486). Oxford University Press
86. Vigorita, M. S., 2003. „Judicial risk assessment: the impact of risk, stakes, and jurisdiction”. *Criminal Justice Policy Review*, 14, 3, 361-376.
87. Von Liszt, F., 2007. „The rationale for the nullum crimen principle”. *Journal of International Criminal Justice*, 5, 4, p. 1009-1013.
88. Vosyliūtė, A., 2010. „Lygtinio paleidimo iš pataisos namų taikymo probleminiai aspektai teismų praktikoje“. Iš Švedas, G. et. al. *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius [Vaibra].
89. Vosyliūtė, A., 2024. *Lygtinio paleidimo taikymą reglamentuojančių įstatymų kaita ir kokybė atkūrus Lietuvos nepriklausomybę*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/LBJT.2024.24> [žiūrėta 2025 m. gegužės 11 d.]
90. Wang, J. J., Ooi, E., 2022. „The effect of parole supervision on recidivism”. *Crime and Justice Bulletin*. Prieiga per internetą: <https://rb.gy/w19sx7> [žiūrėta 2025 m. gegužės 2 d.]
91. Zedner, L., 2007. „Pre-crime and post-criminology?”. *Theoretical Criminology*, 11, 2, 261-281.
92. Zhong, R., 2013. *So you're sorry? The role of remorse in criminal law*. Prieiga per internetą” <https://elischolar.library.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1852&context=ymtdl> [žiūrėta 2025 m. gegužės 4 d.]
93. Žibaitė-Neliubšienė, R., 2024. *Laisvas įrodymų vertinimas baudžiamajame procese: diskrecija apibrėžtose ribose* (Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas.).
94. EUROSTAT, 2022, 2023. Prison capacity and number of person held. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Prison_statistics [žiūrėta 2025 m. gegužės 19 d.]
95. Lietuvos kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2014-2024 m. metinės ataskaitos. Prieiga per internetą: <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/> [žiūrėta 2025 m. gegužės 19 d.]
96. Nikartas, S., Paliauka, J., Tereškinas, A., 2021. Policininkas ar socialinis darbuotojas? Probacijos pareigūnų profesinių vaidmenų tyrimas. *Filosifija sociologija.*, 32,2, 126-132.

Priedai

Priedas Nr. 1

Pusiau struktūruoto interviu scenarijus (teisėjams):

Lygtinio paleidimo instituto ir jo taikymo samprata

- Remiantis Jūsų patirtimi, kaip galėtumėte apibūdinti lygtinio paleidimo instituto paskirtį? (kokia yra šio instituto „nauda“, prasmė, tikslas).
- Kokių teigiamų ir neigiamų aspektų lygtinio paleidimo institute išvelgiate?
- Lygtinio paleidimo institutas siejamas tiek su nuteistojo resocializacijos siekimu, tačiau teismas privalo atsižvelgti ir į visuomenės intereso užtikrinimą – kaip manote, kaip šie aspektai tarpusavyje gali būti suderinami Teismui priimant sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo?
- Ar išvelgiate lygtinio paleidimo teisinio reglamentavimo tobulinimo galimybių? Jei taip, kaip siūlytumėte jį tobulinti (apibrėžimas, formalieji ir materialieji kriterijai, taikymas)?
- Pakalbėkime apie lygtinio paleidimo taikymą. Jeigu reikėtų apibūdinti nuteistąjį ir jo charakteristikas, kuriam teismas galėtų be ilgesnių dvejonių nuspręstų taikyti lygtinį paleidimą iš įkalinimo vietos, kaip apibūdintumėte tokį nuteistąjį?

Nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas

- Kokiais kriterijais remiatės vertindami nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos mažėjimą ar nuteistojo akivaizdžias pastangas ją mažinti?
- Analizuojant teismų nutartis gana dažnai sutinkamas toks teismo argumentas vertinant nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos mažinimą ar akivaizdžią pažangą: „nuteistais elgiasi taip, kaip privalo elgtis kiekvienas laisvės atėmimo bausmę atliekantis asmuo“. Koks nuteistojo elgesys, atliekami veiksmai bausmės atlikimo vietoje, Jūsų manymu, galėtų nurodyti, kad nuteistasis daro tokią pažangą mažinant nusikalstamo elgesio riziką, kuri gali būti vertinama kaip reikšmingas kriterijus lygtinio paleidimo taikymui?

Subjektyvieji sprendimų dėl lygtinio paleidimo taikymo veiksniai

- Kaip vertinate duomenis apie nuteistojo drausminius pažeidimus ir drausmines nuobaudas bausmės atlikimo vietoje?
 - a. Ar argumentuodami savo sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo labiau atsižvelgiate į drausminių pažeidimų skaičių ar jų pobūdį? Pavyzdžiui, ar skirtingai vertinate rimtus pažeidimus, tokius kaip agresija ar smurtas, ir mažesnio masto pažeidimus, tokius kaip pavėlavimas grįžti į kamerą, ar labiau atsižvelgiate kiek kartų nuteistasis nusižengė taisyklėms bausmės atlikimo metu?
 - b. Ar skirtingai vertinate atvejus, kai nuteistojo drausminės nuobaudos yra galiojančios ir kai jos negaliojančios? Tarkime, nuteistasis buvo baustas drausmine tvarka, tačiau nuobaudos nebegalioja ir ilgą laiką nuteistasis nebenusižengia taisyklėmis – ar sprendimas taikyti lygtinį paleidimą gali pakisti tuo atveju, kai nuteistasis ganėtinai neseniai yra baustas drausmine galiojančia nuobauda?

- Remiantis Jūsų patirtimi, net jeigu yra stebimas pozityvus ir nepriekaištingas nuteistojo elgesys bausmės atlikimo metu, kokią reikšmę Teismo sprendimui gali turėti nuteistojo padaryto nusikaltimo sunkumas, atliktos ir neatliktos bausmės dalis?
 - c. Kaip manote, kodėl šie kriterijai gali būti naudojami argumentuojant sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo, jeigu šie kriterijai nepatenka į nusikalstamo elgesio rizikos mažinimo ar akivaizdžios pastangos apibrėžimą?
- Ar teismo priimamam sprendimui ir jo argumentavimui gali turėti įtakos nuteistojo pozicija dėl kaltės pripažinimo?
 - a. Jei taip – kodėl?
 - b. Ar labiau atsižvelgiama į tai, kad nuteistasis pripažįsta savo kaltę dėl padarytos nusikalstamos veikos bausmės vykdymo metu, ar nuteistojo poziciją dėl kaltės ikiteisminio tyrimo ir teismo bylos nagrinėjimo metu?
- Kokią reikšmę Jūsų priimamam sprendimui dėl lygtinio paleidimo taikymo turi nuteistojo socialinę padėtį apibūdinantys kriterijai – nuteistojo darbinė patirtis, išsilavinimas, socialiniai ryšiai, ryšių palaikymas ir pan.?
 - a. Gal galite pateikti pavyzdžių, atvejų, kada šios charakteristikos yra svarbios priimant sprendimą dėl lygtinio paleidimo?
 - b. Ar skirtingai bus vertinami nuteistieji, kurie skiriasi savo socialine aplinka, nors yra padarę tas pačias nusikalstamas veikas ir jiems likęs toks pat bausmės atlikimo laikas? Ar jų atžvilgiu gali būti priimamas skirtingas sprendimas dėl lygtinio paleidimo taikymo?
- Kokiais atvejais nuteistojo psichotropinių medžiagų (alkoholio, narkotinių medžiagų) vartojimo istorija ar vartojimas bausmės atlikimo vietoje yra svarbus priimant sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo?
 - a. Ar pats faktas, kad asmuo vartojo psichotropines medžiagas bausmės atlikimo metu, gali lemti sprendimą netaikyti lygtinio paleidimo?
 - b. Ar nuteistojo psichotropinių medžiagų vartojimo faktą tam tikrais atvejais galite vertinti kaip kriterijų analizuojant nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką?
- Ar nuteistojo ankstesnės darbinės patirties, kvalifikacijos, specialybės turėjimas arba neturėjimas gali būti vertinamas kaip svarbus lygtinio paleidimo vertinimo taikymo kriterijus?
 - a. Kokias atvejais šis kriterijus svarbus?
 - b. Ar nuteistojo ankstesnės darbinės patirties, kvalifikacijos, specialybės turėjimas arba neturėjimas gali būti vertinamas kaip nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos veiksnys?
- Gal norite paminėti dar kokius pagrindinius sunkumus, kuriuos išvelgiate priimant sprendimą dėl lygtinio paleidimo, vertinant, ar nuteistasis gali atlikti likusį bausmės laiką laisvėje?
- Kaip vertinate Komisijos veiklą ir sprendimus priimant nutarimus dėl lygtinio paleidimo taikymo nuteistajam?
 - a. Kaip vertinate kriterijus, kuriais remiasi Komisija vertindama nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos mažėjimą, nuteistojo pastangas riziką mažinti?

- b. Ar Komisijos taikomi kriterijai priimant sprendimą skiriasi nuo Jūsų vertinamų kriterijų priimant sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo nuteistajam? Jei taip – kaip manote, kodėl naudojami kriterijai skiriasi?
- Kokią svarbą Jūsų naudojamam argumentavimui dėl lygtinio paleidimo taikymo turi Komisijos balsai ir jų skaičiavimas?
 - Kokiais atvejais tai yra svarbus kriterijus?
 - Ar toks kriterijus gali Jums padėti priimti sprendimą?
- Kaip manote, kaip galėtų būti patobulintas Teismo sprendimų priėmimo procesas dėl lygtinio paleidimo taikymo tvirtinant Komisijos nutarimą dėl lygtinio paleidimo taikymo nuteistajam?
 - a. Ar šis sprendimo priėmimo procesas užima didelę dalį Jūsų laiko? Kiek laiko skirate priimti sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo nuteistajam?
 - b. Gal įžvelgiate trūkumų dabartiniame nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinime, metodikoje ir matote tobulinimo galimybių?
- Galbūt matote poreikį tobulinti turimas žinias apie bausmių vykdymo teisę ar nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo ypatumus?

Papildomi klausimai pusiau struktūruoto interviu su teisėjų padėjėjais scenarijuje:

- Ar dažnai teisėjo, kurio pavedimu rašote nutarties projektą, nuomonė ir Jūsų nuomonė dėl lygtinio paleidimo instituto taikymo sutampa?
 - i. Jei ne – kokių pagrindų, kokie yra pagrindiniai kritiniai aspektai, kuriuos vertinant Jūsų nuomonės išsiskiria?
- Ar esate pastebėję tam tikrų tendencijų teisėjui priimant sprendimus dėl lygtinio paleidimo instituto taikymo?
 - ii. Gal yra tam tikri kriterijai, kuriais teisėjai dažnai remia savo sprendimą dėl lygtinio paleidimo taikymo?
- Kaip manote, kokie kriterijai, bylos duomenys ar faktai daro didžiausią įtaką teisėjo priimamam sprendimui dėl lygtinio paleidimo instituto taikymo?